1918.

РІЧНИК XIX. ТОМ LXXII.
КНИЖКА XII. ЗА ГРУДЕНЬ.

ЗМІСТ:

О. ОЛЕСЬ: Поезії 145
Б. ЛАЗАРЕВСЬКИЙ: Степан 147
О. ЖУРЛИВА: Поезія . . . 157
М. РУДИНЦЬКИЙ: Падіння на нову метафізику 158
ГОРАЦІЙ: І. До Левконої. 173
ІІ. До Венери, переклав М. Зеров 173
П. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО: За водою 174
М. ЛЮБИНСЬКИЙ: Як прийшли німці 202
К. ПОЛІЩУК: Поезія. . . . 216
М. ІВЧЕНКО: Шуми весняні 217
М. КР—СЬКИЙ: Музика кольорів 232
М. ГРУШЕВСЬКИЙ: По шкоді 233
В. МИЯКОВСЬКИЙ: З культурного життя в Росії. . 244
К. Г.: Воєнні теми в нашій літературі 248
БІБЛІОГРАФІЯ. 250
ОГОЛОШЕННЯ.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

КИЇВ.
Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський у Києві".

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна й літературна.

Виходить що-дня, окрім понеділків і днів після велик. свят.

Адреса редакції й контори: **Київ, Інститутська, 22.**

Телєфон редакції 64—80. Почт. скринька № 373.

РОБІТНИЧА ГАЗЕТА.

Центральний орган української соціаль-демократ. роб. партії.

Адреса контори і редакції: **Київ, Михайлівський пр. 35, пом. 1.**

Телеф. 65—10.

УКРАЇНА.

Щоденна безпартійна демократична газета.

Адреса редакції і контори: **Київ, Театральна площа № 48 А, тел. 57-16.**

НАРОДНЯ ВОЛЯ.

Газета присвячена інтересам трудового селянства і робітництва.

ВИХОДИТЬ 2 РАЗИ НА ТИЖДЕНЬ.

Тимчасова адреса: *Київ, Кузнечна вул. № 68, пом. 3.*

Почав виходити журнал двох-місячник

НАШЕ МИНУЛЕ

Журнал міститиме на своїх сторінках статті і розвідки з історії України, історії укр. письменства, культури і мистецтва, мемуари і листування історичних діячів, матеріяли з побутової історії і історії політичного і національного руху на Україні. Широку увагу присвячено буде відділу критично-бібліографічному і хроніці культурного життя в зазначеному обсязі. Журнал виходить під редакцією П. І. Зайцева,

Передплата до кінця року 20 карб. Ціна окремої книжки 7 карб.

Адреса: *Київ, Вид-че Тов-во „Друкарь" Хрещатик 50.*

КНИЖНІ НОВИНИ:

Г. Гайне. *Книга пісень.* Пер. Д. Загула і В. Кобилянського.

Мих. Грушевський: *Старинна історія.* Греко-римський світ.

Всесвітня історія в короткім оглядї, ч. IV — Европа в першій пол. XIX в.

Част. V, Позаевропейські краї в останніх століттях.

Част. VI: Европа в другій пол. XIX в.

На порозї Нової України. Гадки і мрії.

Sub divo. Оповідання і начерки.

З старих карток. Історичні оповідання.

В. Леонтович. *Оповідання,* том I.

К. Полїщук. *Серед могил і руїн.* Нариси і оповідання.

Д. Маркович. *Твори,* кн. I.

Гр. Чупринка. *Поезії,* т. III.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

О. ОЛЕСЬ.

№2988

* * *

I.

Не зови! я увесь, як осінній листок,
Як листок у пожовклім саду...
Тільки вітер повіє, — і я упаду
На холодну дорогу, на сірий пісок.

Чорна тінь, чорна тінь біля мене стоїть,
Жде коли я сумну свою пісню скінчу,
Коли я, як листок золотий, полечу,
Щоб на сірім піску догоріть і зотліть

II.

Як серце... як серце бєть ся!
А відгуку нема...
Ніхто не відгукнеть ся...
О, земленько нїма!

Як хочеть ся за руку
Когось узять на мить...
Всю душу, щастє, муку,
В стисканнї перелить!

О, серце рідне, хто ти?
Де тужиш на землї?
Віддай свої скорботи,
Візьми мої жалї...

III.

Печуть мене жалї безмірні
І ллють ся сльози каяття...
Спини ся, сонце надвечірнє,
Спинись, мій заходе життя!

Generated on 2015-07-27 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В крівавих відблисках пожежі,
В квітках, в коронї золотій,
Нехай горять прекрасні вежі
Моїх запалених надій.

І поки я упасти мушу,
До них свій погляд прикую
І ще раз їм віддам всю душу,
Останній крик і кров мою.

IV.

„Лишись, лишись“ йому шуміли хвилї,
„Там стрінеш смерть“ пророчили вітри
Але йому кричали друзї милі
І звали рідні прапори.

І він пішов на зустріч сонцю, волї,
І впав, як лицар, в боротьбі...
Шумлять йому вітри у полї
І плачуть хвилї у журбі.

---

* *
*

Сльози, сльози! годї литись
На могилї, на трунї...
Сльози, в іскри обернїтесь,
Очі випалїть менї...

Щоб не бачив я знущання
І неволї, і пітьми...
Заглушіть моє риданнє
Гнїву Божого громи!

Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

БОРИС ЛАЗАРЕВСЬКИЙ.

Степан.

(Спомин).

Не памятаю гаразд, чи менї тодї пятнадцять років минуло, а чи всї сїмнадцятеро, тільки добре знаю, що сього лїта не було в мене нїякої „придержки“ нї по грецькій мові нї по альґебрі.

В травнї батько купив на ярмарку, чи в Ромнах, чи в Конотопї молодого гнїденького, дуже шамкого, коника і я одержав дозвіл їздити на сїдлї як справжнїй козак, а до тієї пори їздив або підмостивши чиюсь кирею, або й зовсїм без нїчого, прямо на конячому хребтї та ще й на дуже гострому.

Під ті часи я тільки й думав як би скорійше втїкти з ґімназії та вступити до кінницї, що стояла в Ромнах, або заїхать аж на Кубань теж у козаки. А вчителї тягнули мене за уха до атестату.

Але їздить у козачому сїдлї і вискакувать на шамкого коника находу, — се було не так просто. Тільки я до його, візьму за уздечку, а він одходе та крутить ся навколо; одна моя нога вже в стременї, а зскочити не можна, бо одходе кінь. Доти не сяду, доки хтось його не придержить за оброть.

І досадно бувало і соромно.

Якось над вечір попрохав я Івана, щоб він засїдлав менї гнїденького. Іван се зробив, потім кинув менї оброть в руки тай кудись пішов. А коник наче здурів: крутить ся тай крутить ся; я розсердив ся, а вдарити менї його було нїчим і сїсти теж не було нїякої змоги. Я взяв його за оброть та повів кругом двору аж до кімнат, хотїв тут скочити з ґанку прямо на сїдло, тільки теж нїчого не вийшло: знов мусїв я скакати на одній ногї.

Хвалити Господа, що нїкого не було близько і нїкому було дратуватись і глузувати.

Брат та сестра десь бігали по садку, а мій вже старенький батько, мовчазний та поважний історик, спав у своїому кабінетї, бо як жив він на селї, то прокидав ся дуже рано, инодї разом з сонцем і зараз же сїдав за свій стіл працювати, — через те і мусїв старий у день відпочити-полежать. Спав він раз у раз так, що клав другу подушку на голову, шоб не чути було гомону. Так і я сплю тепер, так і брат спить — одна вдача.

Generated on 2015-07-27 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Не знаю вже яким побитом тільки почув батько, як я тпрукав на коня і вийшов з кімнати. Я оглянув ся і здивував ся, побачивши його на ґанку: заспаний, лисий, а по висках голови трохи кучерявий, він стояв без шапки й піджака у туфлях і дивлячись на мене, наче сміяв ся прищуленими очима. Потім почухав собі потилицю і не сердито, але з досадою вимовив:

— А чорт зна що... хіба ж так на коня сїдають?

— Далї зійшов з ґанку, одсторонив мене правою рукою, а лївою взяв за гнуздечку і в туж хвилю опинив ся на гнїдому. Кінь одразу перестав крутитись. Батько трохи здвигнув колїнами і рушив уперед, зразу ходою, а далї тюпки і сидїв струнко, наче йому було не пятьдесять чотирі роки, а двадцять чотирі. І здивував ся я, бо з роду не бачив його на конї, і в голову менї не заходило, щоб такий неслухняний кінь йому так корив ся: тільки одним поворотом пучок торкав він повода, а гнїдий розумів і повертав ся то праворуч то лїворуч.

Легкою риссю підїхав старий козак знов до ґанку, далї наче молодий стрибнув з сїдла, гукнув мене і показав і розказав що не можна сїдати на коня, не взявши уперед в лїву руку повіддя. Я одразу зрозумів: мабуть тільки з сього дня почав добре їздити. Але все ж таки менї здавалось, що без канчука я наче й не козак, а купити було нїде.

Хтось менї нараяв піти на село, до шевця Степана Коротї, який може зробити доброго канчука і я того ж вечора побіг на наш куток, що зветь ся „Короваївка“. Вуличка від батьківського хутора на село була вузенька. Великі верби росли по сторонах, а на городах видно було жовті соняшники, що вже схилили свої голови, дожидаючи ночі. Не дуже давно пройшла череда і велика курява, наче хмара, стлала ся нал білими димарями. Щоденна праця вже скінчилась. Де-не-де під хатами сидїли дївчата та баби.

Здаєть ся се була субота.

Праворуч, за повіткою, виглядала із-за лїси біленька хата з червоними віконцями, а під лїсою, на дубових колодках, сидїло чоловіка зо три парубків, між ними з погляду самий найстарший у чорному картузї, сидїв з незвичайно підгорнутими під себе ногами, і здаєть ся тримав в руках ще скрипку.

— Де тут живе Степан Коротя? — спитав я.

— А ось він, — відповів хтось з парубків, показуючи на того, що держав скрипку.

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я тільки зараз побачив, що Степан калїка і сидить він так не по волї, а від того, що инакше йому не можна було, бо в нього з роду повикручувані ноги. Я поздоровкав ся з усїма, і з Степаном і одразу ж почав його питати, чи може він зробити менї канчука.

— Е ні, паничу, мабуть гарного зробити не зумію і засміяв ся пухкими губами.

Його дуже розумні очі мене здивували і сміх здивував. Видно було, що ся людина зовсїм не почуває себе калїкою або якимсь нещасним.

У перше в своїому житті я бачив такого парубка. Ми ще трохи погомонїли про канчука, а потім стали підходити дївчата. щось швиденько побалакали наче сороки' а далї, дві найкращі Уляна та Івга почали:

Що й у лїсї під дубком
Стоїть дївка з парубком...

Підхопили й парубки, підхопив і Степан. Памятаю останнї слова сїєї пісні:

Бузина така біла, як і я,
Хто йде, не мине, поцїлює мене.

Степан голосно басом виводив, а потім і на скрипцї почав грати. Десь узяв ся бубон. І не схотїло ся менї відсїль іти до дому.

Свій я був тут і між своїми.

Змовкли.

А далї дївчата почали якоїсь казки казати, а Степан та ще Пархом Риженко тихесенько-тихесенько завели протяжної:

Котила ся та ясная зоря
Та й не впала до долу,
Просила ся молода дївчина
З улицї до дому...

І справдї, Івга, що була з другого кутка, аж верещала та просила ся до дому, а двоє парубків держали її за руки і чути було, як вона, мабуть соромлячись мене нового, шепотїла:

— Ось геть, бо так по зубах і дам... Да чи ти сказив ся, чи що?

Якось воно виходило так, що розмова не шкодила пісні, а пісня не шкодила розмові.

Кому дрімало ся, той лежав долї на свитцї, підложивши руки під голову та дивив ся на небо. Инодї всї одразу змовкали і було чути, як дївчата лузають насїннє і як десь, мабуть у

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

решетї під ятериною пітьпідьомкала перепелиця. Я теж дивив ся на небо і своїми очима вгледїв як покотила ся ясная зоря та й не впала долу...

Мигтїв у горі волосожар і непомітно наближав ся до темряви верб. І „віз“ своїми сьома зірками наче став дубала.

Вже з поля дихнув свіжий вітерець. Десь заїржала кобила, а потім ще далї обізвало ся тоненько її лошатко, наче хотїло вимовить: „я, мамо, ось де“. Забрехали собаки, мабуть за котом погнались: затихли.

Закрякала в березї чимсь сполохана качка.

Дївчата повтїкали, а де котрі парубки пішли на степ до коней. Пархом Риженко дав менї свою чумарку. Ми зостали ся тільки в трьох, безперестанку курили і гомонїли. Степан з великою цїкавістю роспитував мене про ті великі міста, де я бував.

Досидїлись аж поки не почервонїло небо. Я повернув чумарку Пархому та й побіг до дому, щоб нїкого не полохать, повернув ся садком, улїз у вікно своєї кімнати, лїг на кровать та й заснув як застрелений.

II.

В понедїлок хтось з хлопцїв принїс менї доброго ремінного, виплетеного канчука, але короткого без пужална, без наконешника і продав за дванадцять копійок; можеб я дав йому і дорожче та не було грошей, — тільки два пятаки та дві копійки. Але він зрадїв і ще пообіцяв менї в придачу живого, земляного зайця.

А я теж зрадїв і як був без шапки попрямував до Степана.

На сей раз він сидїв у хатї та щось перебірав у своїй маленькій скринцї. І чого тільки тут не було: і дратва, і лимарщина, і деревяні гвоздки, і ножі, і шила, а найбільше книжок: евангеліе, кобзар, Гуак чи Мілорд, аритметика Евтушевського, шматок товстого місячника „Современник“ за 1857 рік, оракул і де-кілька тоненьких видань „Посредника“.

Степан обдивив ся мого канчука і сказав, що його можна підновить, що він виріже десь у садку кленове пужално і тодї можна буде зробити дуже добрий канчук, — треба тільки ще мідних кілець начепляти щоб брязкали, а на прикінцї зробити червону сапянову китичку.

Не схотїв брать з мене грошей, прохав тільки, щоб я йому принїс книжок. Потім зайшла в хату жінка Степанового брата

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Явдоха і принесла од жида з крамницї два добрих оселедцї, бо була Петрівка, начистила огірків, влила в полумисок олії, нарізала свіжої паляницї і ми з Степаном, балакаючи, добре поснїдали.

Під ті часи, мабуть на всьому селї не було й жадної хати, де в піст хтось би їв скоромне, тільки дуже малим дїтям давали молоко, та й то не по багато, а останнє перероблювали на сир та масло, щоб на розговінне було з чого варенїків налїпити.

На другий день, здаєть ся в вівторок, я знов побіг до Коротиної хати.

Крім Степана не було нїкого вдома. Він порав ся над моїм канчуком і зробив таке диво, з червоними та з зеленими китицями, з наручником і з наконешником. Знов таки не схотїв брати грошей тільки дуже прохав, щоб скорійше принести книжок.

Я, обіцяв.

Хоч цїкаво було розмовляти з сїєю незвичайною людиною, але ще більш хотїло ся менї мерщій на коня.

До обід батько не пустив мене їхати до Конотопу за поштою, а після обід, коли він лїг однопити я зараз же кинув ся до Івана, щоб сїдлав гнїдого. Ледві я почекав поки він попруги підтягнув.

Сїв я так як батько показував і також колїнами здвигнув. За ворота виїхав ходою, а далї як махнув новим канчуком, як став на струменах — тільки курява піднялась. На селї трохи квочку не задавив, перескочив через якогось собаку, що не хотїв з дороги звертать і, здаєть ся за дванадцять хвилин вже був я у містї на замиленому конї.

Узяв на поштї листи, купив льогкого тютюну, обїхав ходою базар, хвастаючи коло перекупок своїм канчуком, нарочито аж у десятьох баб шпанки торгував, — купив їх на семигривенника трохи не відро. Вертаючись до дому, пустив гнїдого поволї та, сидячи на сїдлї, ягідки їв. Кинув до рота вишеньку, а кілечка на канчуку брязчать.

У селї не зразу до дому звернув, а заїхав до Степана, ще раз подякував за подарунок і останнї вишнї йому віддав.

Він сам сидїв на колодках під хатою й глядїв Явдошиних дїтей та грав їм на сопілку, бо Явдоха і чоловік її Яків Коротя і всї дорослі ще не повернулись з левади, де громадили сїно.

В ночі знов я втїк до Степана, взявши з собою і канчука, а щоб нїякої розмови не було вдома, так зайшов перше до Пархома Риженка та одягнув його чумарку і картуза.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Розумний був парубок і дуже грамотний та освічений, дарма що скінчив тільки сільську школу. Хатина його була повна книжок — ціла книгозбірня. В день Пархом сидів та все книжку читав, а в ночі гуляв.

Тільки з лиця жовтий був й кашляв иноді дуже...

Хоч і не під свято було, а назбіралось хлопців та дівчат чимало. Гуляли ми до-пізна аж поки перші півні не заспівали. Сиділи тут: Ігнат Короваїв, глухий, Федосій Голінка, його брат Палтух, ще горбатий Ярового Грицька син, Дмитро з тоненькою балачкою..: З дівчат була сама найкраща Івга і всі ми до неї чіплялись аж співати не давали; гарна була і Уляна, така, як її сестра, що по весні заміж пішла в якесь далеке село.

У нас дома прокидали ся всі дуже рано, а мене иноді немав ніхто сили збудити. Ну а всеж треба було до ранішнього чаю виходити і почав я марніти аж очі в мене позападали. Батько та иньші з коса на мене поглядали: що воно з хлопцем діеть ся? Якась собака набрехала мойому старому, що я по ночах тягаюсь. Дуже батько гримав, трохи не бив... і на коні їздити заборонив, та ще обіцяв і канчука закинути.

Скорив ся я і почав ходити до Степана тільки в день. Носив йому книжки: якісь хрестоматії та „Закон Божій“ та задачники, — все, що в мене було. Тільки раз із батьківської бібліотеки книжечку „Основи“ потягнув, — якесь оповіданне Марка Вовчка, яке разом з Степаном прочитали і трохи вдвох не плакали, так воно нам подобалось, бо по простому написано було.

І стали ми з того часу великими приятелями.

Що-зіми я відїжжав до Київа, а потім і до Петербургу, але нігде і ніколи не забував про сього чоловіка. Иноді писав до нього листи. Тільки хотілось менї, щоб він їх на самотї читав, бо на селї так водить ся, що як пришле хто листа, то всї сусїди сходять ся слухати і через те покинув я йому зовсім писати. Ну, а як доводило ся приїжжати до рідної землї, то вже перш усього йшов я до Степана.

Що-року в його книжок прибувало, та найбільше божественних і як се не дивно, а балакали ми з ним і тодї, як були молодими і тепер, як стали старими, більш усього про те, чи є що на тім свитї, чи нема? і що треба лічити гріхом, а чого не треба?

Ніколи я не чув щоб Степан плакав ся на Бога за своє калїцтво. І ніколи не бачив я, щоб він завидував кому багатому, або хоть чиїсь иньшій долї. Бажав він тільки одного: хоч раз коли небудь побачити якесь велике місто, але мабуть крім Ко-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

потопа та Успенського ярмарку йому не довелось побачити нїчого иньшого, бо хтоб став калїку нести на своїх плечах в вагон, або виходити по Київських печерах.

Степан шив дуже добрі чоботи і заробляв грошей чимало, але майже всї порозпозичав родичам і не родичам.

А собі попрохав чи Порхома Риженка чи когось иньшого купити йому стереоскопа і цїлу зіму в свято роздивляв ся ріжні картки з малюнками. Тілько по їх і бачив, де й що на світї коїть ся.

Найбільшою його радістю було поїхати в свято до церкви: прислухав ся він там до слова Божого і на людей роздивляв ся... Усе його цїкавило, а найбільше, як воно буде на тім світї? І не бояв ся він і трошки смерти. Бояв ся Степан тільки одного: людської сварки. Аж сам трохи не плаче, як побачить, що хтось когось ненавидить. Рідко мішав ся він до спору. Скоса подивить ся, підправить свого „костиля“ та й тїкає з хати, а зімою так на піч і сидить там один, в книгу дивить ся та губами шепоче. А як дуже занудить ся, пошле хлопця до казьонки за горілкою та з кимсь добре випе, а потім спить.

На прікінцї свого сїльського життя я приїхав до Гирявки на батьківщину, а в Підлинному, де жив Степан, бував тепер рідко.

Колись мабуть років з пять не вертав ся я зовсїм в Украïну, а як приїхав то перш усього заглянув до Степана в хату. Посивійшав, вже не грав на скрипцї і чоботи покинув шить, а книжку міг читати тільки надїваючи окуляри.

І почав він менї розсказувати ріжні новини: що вмер Пархом Риженко. Цїлий рік кровю харкав бідолашний та все по лїкарях їздив...

Аж сумно було слухати.

Я спитав його:

— Чого ж ти, Степане, тепер бажаєш для себе?

— Вже й менї не хочеть ся в світї жити, бо я добре бачу, що нїколи і нї при яких обставинах не перестануть люде один одного гризти. Тільки мабуть у снї щось добре можна побачити. Ранійш, як заробляв я сам гроші, так випєш трошки горілочки воно наче полегша, а тепер нема за що й купити. Треба з сього світу тїкати, от що пане-брате. Ну, а як же ж ви там у своїй Гирявцї живете?

— Нема нїчого завидного, так як і ти, — вовком дїло, раз у раз на самотї. Дїти по садку бігають, а я сижу та пишу. От як би хоч ти коли до мене приїхав.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ввійшла в хату Явдоха. Глянула на мене захитала головою:
— Ойда які ж ви старі зробились...
— А хто ж Явдохо, молодшає?

Навернув ся в хату і брат Степана — Яків, вже не дядько, а дїд зовсїм сивий.

Посїдали ми обідати. Балакали про старовину й про новину і нїхто з нас не мав змоги довести, коли краще було жити, чи тепер чи колись.

Здавало ся, що не тепер.

Поїхав я відтіль сумний. Почуло серце, що вже я тут не свій і нїкому крім Степана непотрібний, бо не можу нї словом, нї дїлом пораять як треба в світї жити.

III.

Якось несподївано у недїлю, у мене в Гирявцї, на хуторі, саме як дзвонило ся у церквї „на достойно“, відчинили ся ворота і щось вїхало у двір... Коли бачу, аж на возї сидить Степан, а коло воза йде — віжки держить — Іван. Підїхали до ґанку.

Ми допомогли Степанові злїзти. Обпіраючись на свій ціпок з вилками, він усміхаючись з радости посунув ся до кімнат.

Я звелїв куховарцї зварити борщу і качку засмажати, послав за горілкою, а сам мерщій вернув ся до кімнат зустрічати незвичайного гостя.

Добре ми тодї попоїли і добре побалакали.

Виходило якось так, що він не освічений розсказав багато цїкавого й навчив де чому мене освіченого. Степан згоджував ся з моїми думками, я з його. Не чекали ми вже нїчого доброго від людей і не мали надїї на майбутнє. Одно знали, одно вважали, що найкраще для людини молодість, що смерти не треба боятись і що далї буде не те, чого хотять люде, а те, чого вони заслужили.

Наче мовчки умовили ся ми більше не балакати про се.

Пішли до саду.

Степан посунув ся на ґанок, я хотїв знести його на руках, але він і сам ловко зійшов по щаблях на доріжку. Я показував йому дерева, де які груші — яблунї. Ми зупинились під моїми дорогими трьома тополями. Я сїв на ослонї, а Степан біля мене на травичцї.

Непомітно настав вечір, цвірінчали горобцї на бузку і на височенних тополях, наче дякували Богові за минулий день.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вже небо почервоніло і пора була вечеряти, а не хотілось вертатись з саду до хати. Ми, як можна сказати, мовчки розмовляли, самими думками. Я згадав небіжчика Пархома, тільки хотів про його щось вимовити, коли й Степан обізвав ся:

— От парубок був, так парубок Пархом Риженко... Як би оце зараз та його сюди, — чи розказав би він нам, що коїть ся на тім світі?

Я здивував ся.

— І мені він зараз на думку прийшов, а ми ж попереду сьогодня про його і не згадували...

— А не споминали, вимовив Степан.

— Се мабуть він про нас згадує.

— Мабуть...

— А як згадує, то десь він є і нас бачe.

Знов на довго ми змовкли. Обличе Степана зробилось якесь разом і сумне і веселе.

Степан поколупав пучкою коло себе землю, подививсь на мене, цмокнув губами і зтиха усміхаючись знов промовив:

— Аджеж як і ми з вами помремо, то й нам буде видно, що тут дїятимуть родичі та земляки.

Я усміхнув ся.

— Може вони таке дїятимуть, що ми з тобою і дивити ся на них не схочемо?

— І знову замовкли.

Несподївано Степан наче підстрибнув і черкнув рукою по землї, а потім у голос засміяв ся і вимовив:

— Проклята жаба плигнула та зачепила мене за руку, так аж злякавсь... Холодна така, що не дай, Боже...

— Так бий її ціпком!

— Е, вже поплигала в траву, — нехай живе.

Через півгодини якось непомітно вже зовсім смеркло. Де не де в траві блищали світляки, наче малесенькі каганчики. Вітру не було й звання, а тільки з левади подихало наче медом, або липою.

Підіймаючись по східцях ганку, я подумав: „Ще таки бувають і на сьому світї щасливі години, ще не всї померли добрі люде".

Виявилось, що Іван уже повечеряв у куховарнї. Він зустрів нас біля дверей.

— Доки ви, дядьку, сидїтимете тут, вже пора їхати?

— А пора... А ти ж коней запріг? — спитав його Степан.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Та вже давно і погодував і напоїв...

— Ну а ми ще не вечеряли, обізвав ся я, — і доки не повечеряємо, я Степана не пущу.

У столовій ми випили по чарці, попоїли яєшні, але вже не хотїлось балакати... Я виглянув у вікно і аж злякав ся: здало ся, що моя повітка горить, тієїж хвилї я зрозумів що се місяць сходить, повний, величезний, такий як ото співаєть ся в пісні „як млинове коло".

Степан вже й картуза свого надів і чумарочку і разом зо мною вийшов на ґанок. Біля воріт чорнїли конї з возом, а Івана не було.

Я гукнув його двічі, або тричі, а замісць його обізвала ся з куховарнї баба:

— Він вас дожидав, дожидав, а потім пішов на село до жида в лавку, бо там ще світить ся, чи за бубликами, чи за дегтем...

— Ну так... Тепер хіба у досвіта тільки втрапим до дому, — вимовив Степан.

— Нїчого, ніч гарна, зоряна, місяшно, холодком швидче доїдете.

Поки вернув ся Іван, місяць підняв ся вже височенько, наче сріблом посипав листячко на трьох тополях і засвітив хреста і на дзвініцї і на церкві. Степан поглянув праворуч, лїворуч, у гору на зірки, крутнув головою і зітхнувши вимовив:

— У вас тут жити можна...

— Можна, та не доведеть ся менї.

— Чому?

— А тім що на самотї здурію, а балакати про те, що мене цїкавить, нема з ким, а про те, що не цїкавить — не вмію...

— А то вже так, що балакать про чорт-зна-що, так краще мовчать.

— Правда твоя. Велике багацво сї три тополї і сей домок, а тільки знаеш що?.. Инодї бажаєть ся менї своїми руками зрубать оцї тополї та своїми руками принести в комнати куль соломи та підпалить його сірником...

— Е нї, сього не робіть...

Вернув ся Йван. Чуть було, як він порав ся біля воза, а потім гукнув на коней і підїхав до крилечка. Степан подав менї велику мохнату руку і ми попрощали ся.

Я ще довго стояв біля дверей після того, як зачинили ся ворота, дививсь на три тополї, хоча думками був біля Степана, що їхав зараз на возї широким світлим шляхом, обсаженим ве-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ликими вербами, котрим вже не довго зостало ся жить і красувать ся.

Після сього літа не скоро довело ся менї побачить Степана і нї разу не прийшло ся побалакати з їм на самотї.

Пробігло ще три або чотирі роки. Вже домок Гирявський і тополї стали не моїми і почув я, що саму вижщу звалила буря. Не хотїло ся менї туди їхать і дивить ся на чуже. Так один земляк багато де чого росказав, сей чоловік приїхав в наше велике місто до лїкарів, бо з переляку в його одняв ся голос. Він зтиха шепотїв так, що треба було дуже прислухать ся. Зрозумівши, я спитав:

— Ну, а як Степан?

— Не согласен більш жить у світї... Не хоче...

Подумавши, я сказав земляку:

— Підождіть трошки, я йому напишу листа.

Сїв за стіл, взяв паперу та нїчого не зумів написати. Закуривши цигарку, подививсь на дядька і вимовив:

— Нї, не буду нїчого писать, бо він і сам усе знає.

— А знає, — прошепотїв земляк, глянув на мене скоса, взяв свого картуза і попрощав ся.

Менї відомо, що побачимо ся ми з Степаном ще раз, тільки десь у якомусь другому світї — там, де не гублять і не катують одна душа другу.

ОЛЕНА ЖУРЛИВА.

* * *

Я не знаю, хто душу мою освітив,
Що вогнями вона заблищала;
Може той, хто повз вікна весною ходив,
Хто в руках своїх квіти пахучі носив,
Кого я віддалїк пізнавала.
О, як він се пожежу в менї запалив, —
Як-би гарно від неї згоріти!
Коли б він, лише він, надо мною схилив
Свою голову нїжну без думки, без слів,
Як схиляють ся зірвані квіти...
Я не знаю, хто щастям мене називав,
Як імя його — навіть не знаю...
Може той, хто квітки на вікнї забував,
Хто мене у юрбі віддалїк пізнавав
І кого я ще й досї кохаю?

Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

МИХ. РУДНИЦЬКИЙ.

Надії на нову метафізику.

Коли зявляєть ся новий великий фільософ то надії, які звязують з його приходом дуже рідко бувають зрозуміннем, в чому вага його духового здобутку. Обнова ідей має настільки ріжне значінне для самого творця нового світогляду і навіть для його приклонників, що світогляд фільософа мусить дуже сильно боронити ся перед надмірними бажаннями, які повторяють ся з старою силою т. зв. „відвічних потреб людського духа“. Кожна доба жде від свого фільософа відповіди на проблему буття так, неначе би що йно вона перша дозріла до повної її розвязки. Вона жде сьої відповіди ще й так, неначе би лишень повна розвязка відвічної проблеми могла заспокоїти потреби сучасности.

Довкруги імени Берґсона згуртували ся в сучасний мент сі відвічно-невтишені надії. Як кожний великий фільософ — він сам у великій частині дав їм на се право своєю сміливістю: спробувати ще раз, чи не можна би зясувати сї умовини людського пізнання, в яких воно стає адекватним з нашими духовими потребами. Крім сього багатого матеріялу, який Берґсон перетворив в нові ясні ідеї і теорії — ми находимо в його світоглядї чимало таких ідей і теорій, на які він не зважаєть ся глядїти як на первістки якоїсь викінченої цїлини, а які він уважає лишень зародками еволюційного процесу, що має стати завданнем майбутньої фільософічної працї. Дощадна критика деяких основних непорозумінь в системах дотеперішних фільософів черпає у Берґсона свою силу в вірі, що нова фільософічна праця має піти в напрямку, в якому попередні непорозуміння стануть неможливі ipso facto і що істнує можливість такої форми пізнання, яка погоджує нас з дїйсністю. Саму свою систему Берґсон уважає лишень зразком тих силкувань, на шлях яких має вступити фільософ нової школи, а його погляди про те, в якому напрямку треба шукати сього шляху, виходять далеко поза межі всього зясованого ним в обсягу системи. Оця вічно вихоплююча ся з під понять і ідей частина світогляду, яка є нерозривно звязана з найтрівкійшою частиною віри збунтованої проти обмежень абстракції, стає для кожного фільософа найдорожшою частиною його працї. Те, що у творця не може найти свого повного висказу в слові, стає найсильнїйшим творчим підразком. Те, що в світоглядї фільософа не найшло свого повного висказу як означена ідея, прокидає у його учеників як-найбільші надії на світогляд, який в силї буде втишити всї сумнїви своєю непохитною суцільністю.

Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Вага, яку прибрало між ідеями Берґсона поняття інтуіції вказує найкраще, що сам фільософ і його звеличники і завзяті критики зійшлися згідно в потребі: найти відповідь на бажанне нового орудника пізнання. Таким орудником має — на думку Берґсона — саме стати інтуіція і вона має стати тим джерелом, яке у невпинно-обновленім пориві підсилюватиме річище нової метафізики.

Потреба, яку почуваємо, щоби відкинути або приняти один з наймогутнїйших сучасних світоглядів тхне сьою сміливістю, яка обурює нас завсїди, коли пророк висказує свої погляди в такому тонї наче би вони були свідоцтвом останнїх наукових здобутків. Стаючи перед світоглядом великого фільософа, супроти якого історія не встигла ще сказати свого великого слова про трівкість слави — не можемо навіть позволити собі на фальшиву скромність признанням, що не маємо нїякого права цїнувати його. Голос обовязку є сильнїйший від голосу права, а ще сильнїйшою від обовязку є оця непереможна потреба за якою йдемо кожний раз, коли боронимо прав свого духового розвитку. Вона є тодї обовязком, що перетворив ся у пристрасть.

Завернути хочаби до джерел, з яких взяли почин ідеї фільософа, йти за їх річищем — се стільки, що бачити з корабля тверді береги, незнаючи нїчого про глибінь та рвучкість хвиль, які їх прожолобили. Щасні життєві умовини мало кому дають змогу перейти через цїлу підготовляючу працю, яка стала матеріялом при будівлї світогляду великого фільософа. Лишаєть ся чимало потїшаючих гадок, в родї таких: що мабуть і він сам супроти світоглядів иньших фільософів находив ся подекуди в анальоґічних умовинах, — що хоча фільософ в далеко більший мірі нїж архітект будує свій світогляд згідно з *своїм* пляном і з *свого* матеріялу — то проте наш особистий досвід дає нам змогу хочаби уявити собі: яким робом світогляд зростає із своїх підвалин.

Матеріял перетворений фільософом в ідеї та теорії є надто сильно звязаний з утворнею його індивідуальности, щоби ми могли з нього добути ті самі ідеї та теорії. Та коли ми приймаємо їх як правдиві — тодї не бачимо необхідности, щоби їх підставою був саме сей індивідуальний матеріял, з якого вони зродились.

Вага їх правдивости лежить для нас в тому, що ми в силї звязати їх *і з нашим* індивідуальним матеріялом і вважати їх *його* вислідком.

Можемо бути як найскромнїйшої гадки про широчінь та глибінь свого світогляду. Нїякі застереження що до його скромних меж і завдань не зміняють невідхильного буденного факту, що ми приневолені кермуватись ним і жити так, неначе би він був одиноким правдивим дїйсним світоглядом. В тій справі і становище великого фільо-

Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

софа мало ріжнить ся від нашого. Потреба „абсолюту“ має тут свою дуже життєву причину. Супроти зовнїшньої дїйсности, в якій находить свою перевірку наш внутрішнїй досвід нема нїяких позичених ідей та теорій. Ми можемо почувати, що не в силї добути з себе нї одної самостійної гадки про вагу та зміст буття, — ми можемо навіть не почувати потреби мати які-небудь погляди про те з чим нїколи не зустрічаємо ся нї в сфері наскрізь практично-буденних справ нї в наших роздумуваннях, — а все-ж: усї колись кимсь витворені і нами несвідомо перейняті погляди та пересвідчення стають супроти тих наскрізь практично-буденних справ настільки нашими неначе би що йно перший раз зродили ся в дїйснїй формі. Їх дїйсна форма се вложений нами індивідуальний зміст в порожні абстракти і вони перетворились вже завдяки одному простому фактові, що ми втягнули їх в обсяг тих усїх прикмет, які складають ся на наше питоме „я“.

Ми приневолені надто часто приймати і свідомо з світогляду фільософа ідеї та теорії, які находимо на поверхнї метрвого для нас слова — не маючи змоги перетягнути між висновками і виправдуючим їх матеріялом сих ниток аналїзи, які були для фільософа природним духовим процесом шукаючої думки. Перевірити: наскільки призбираний фільософом матеріял є справдї достаточною підставою його ідей — се безсумнївно одно з найважливійших завдань при питанню про „правдивість“ його поглядів. Одначе потреба такої перевірки тратить часто свою силу перед почуваннєм багато сильнїйшим: коли ідеї фільософа стають для нас наче казковими окулярами, завдяки яким бачимо більше як досїль і більше як иньші. Находимо тодї крітерій правди безпосереднїйший і більше безсумнївний, бо наслїдки доглянені у власній дїйсности є сильнїйшим доказим правди нїж найповнїйша згідність чужих теорій з якнайбільшою скількістю наукових фактів.

Правда, що казкові окуляри, які перетворюють для нас дїйсність у світ нових можливостей не дають нам змоги відріжнити її від омани; віра в животворність ідеї на сїй підставі: що вона робить для нас дїйсність багатшою — спільна і релїгійним фанатикам і психольоґії божевільного. А проте: первісток віри в психольоґії засвоєння якоїсь нової життєвої ідеї настільки нерозривний з наскрізь інтелєктуальним станом „схоплювання“ сьої ідеї, що зупинити ся на чисто-пізнавальній аналїзї значить: не вийти нїколи з завороженого кола рівновартних суперечних міркувань. І сама перевірка правдивости фільософічних ідей не доторкає лишень сього „фактичного“ матеріялу, яким вони користують ся для свого уґрунтування. Фільософічний світогляд є рефлектором зверненим на цїлий обсяг життєвих явищ якоїсь сучасности і по волї чи не волї: їх вигляд є пробним камінем сили його сяйва.

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кожний з нас в силі перевірити особистим досвідом дуже невелику частину сього, що є доступне його свідомости як дійсність, і сам фільософ в силі обхопити в своїх ідеях дуже невелику частину сього, що виринає як проблема буття перед душою „сучасної людини". Чи велика частина сих проблєм не скриваєть ся для фільософа вже в самім завданню: зясувати поняття „духа часу", „душу сучасної людини", розуміння їх потреб і пошуканок?

Одначе і такі абстрактні поняття як „дух часу" і „сучасна людина" відповідають наскрізь реальним моментам нашого переживання. Ми почуваємо дуже ясно, що напрям, в якому звертаєть ся наша туга і воля є зроджений виїмковим нашим становищем в часі і просторі, не може бути виведений з дотеперішньої минувшини, — і одночасно, що в нашому духовому змаганню: найти відповідь на конфлїкти дійсности і свідомости — ми не є відокремлені, бо незалежно від усїх своєрідних обумовлень нашого „я" ми находимо однодумців у сій загальний потребі нашого змагання.

Великий фільософ, як і великий поет, находить як найповнїйший висказ для всїх сих розкинених, може й свідомих та незясованих потреб і змагань. У фільософічнім світогляді сї потреби та змагання є невідхильно обумовлені минулими системами та теоріями. Найґеніяльнїйші ідеї фільософа тратять згодом свій вплив на нас завдяки втраченим звязкам з нашими новими потребами, — перестають бути проблємами, заки новий фільософ не надасть їм живучости завдяки власній критиці.

Новий фільософічний світогляд находить як найширшу форму для полагодження конфлїктів між сею площиною, яку „сучасна людина" почуває як дійсність, і між домаганнями дотеперішних фільософічних теорій: зясувати напрям сеї дійсности. Роля нового фільософічного світогляду нагадує де-чим ролю нової влади в момент революції. Нова влада є тоді не стільки висловом бажань та змагань загалу як орудником порозуміння між найбільше протилеженими напрямками, яких суперечности зросли до величини конфлїкту.

Новий світогляд перевертає відношення і безсилу робить міцю. Завдяки ньому минулі світогляди, які не в силі були стати розясненнєм переживаної сучасности, самі дістали нове розясненнє. Минувшість не в силі була збогатити теперішности; завдяки новій творчій ідеї теперішність вкладає новий зміст у минувшість.

Істнує дуже розповсюджений погляд між критиками нових ідей: що не критик-читач а автор повинен зробити в книжці все те, що необхідне, щоби прийняти його нові ідеї. Такий погляд робить зрозумілою сю легкість, з якою критик уважає своїм правом казати про неясність нової фільософічної теорії. Для тих, які заздро боронять свого непо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рушного духового капіталу перед виміною на чужі вартости, — досить важко зрозуміти, чому, стаючи перед новим могутнім світоглядом, ми вкладаємо всі зусилля, щоби зробити його своєю власністю. А проте: ми не в силї приймати з нього більше нїж находимо в ньому відповідей на власні переживання. Процес надбання чужих ідей є пошуканнем щораз нових можливостей, які простягають ся перед нашим виднокругом. Надбанне чужих духових вартостей не є справою самої свідомости нї доброї волї. Мало шукати джерел чужого світогляду і силкуватись зрозуміти його внутрішний механїзм, щоби поширити власний. Наше „я“ мусить мучити ся від того самого внутрішнього голоду, який приневолив фільософа шукати самостійно поживи, — воно мусить найти в собі щось з сьої глибіни і пристрасти, яку вложив фільософ в аналїзу захитаних сумнївом ідей і в синтезу тих розкинених проблисків, про які важко сказати: чи були більше споріднені з полумею чи ледом.

Поруч аналїзи, яка захитує основами старих систем, новий світогляд несе з собою потребу нової синтези, а довкруги такої синтези, виринають усї старі надїї і всї старі сумнїви.

Так стало ся в сучасний мент і з світоглядом Берґсона.

Протести і оклики захоплення, які викликала оця частина фільософії Берґсона, де він силкуеть ся вказати на умовини нового фільософічного пізнання, є дуже питомою проявою кожної нової „потреби часу“: положити кінець усїм сумнївам новою синтезою дотеперішних духових конфлїктів. В поняттю „інтуїції“ одні добачають замах на необхідні умовини фільософічного пізнання і звертають ся за синтезою головних метафізичних проблем до поодиноких точних наук, другі глядять на інтуіцію як на такий чудотворний внутрішний орґан, завдяки якому всї непорозуміння можуть бути поладнані багато краще нїж при помочі здобутків найточнїйшої наукової аналїзи.

Берґсон, кажучи про простоту інтуіції в противежности до ріжноподібної схематичности аналїтичного досвіду, узагальнює своїм поняттем „інтуіції“ сей простий факт, що найбільше ріжноподібна схематичність усїх фільософічних систем родилась завдяки безпосередньому духовому актові, в якому фільософ находив центральну ідею свого світогляду. Усї метафізичні системи, як і усї наукові теорії і винаходи, є плодом інтуіції: своєрідного індивідуального зусилля, яке не можна було вивести аналїзою з цїлого призбираного наукового матеріялу дослїдника, зусилля, яке не можна було передбачити нї як конкретну форму нї як абстрактну ідею. Поняттє інтуіції стає у Берґсона розясненнем усїх тих зайвих силкувань, коли фільософ хотїв сотворити повну, викінчену систему, яка могла би узагальнити те, що нїколи не може бути уза-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гальнене: своєрідний, невпинно змінливий процес дійсности. Поняттє інтуіції стає домаганнем, щоби фільософ пішов у протилежному напрямкові вроджених традицій і звичок чистого абстрактнаго розуму і довірив ся тій частині свого „я“, яке почуває, що його зміст не може бути обхоплений нїякою скількістю сотворенних форм нї ідей; воно стає домаганнем, щоби становище супроти дійсности було невпинно-новим зусиллем: уловити його ритм, зусиллем настільки новим як кожне індивідуальне становище супроти дійсности і кожне почуваннє, що наша сфера переживань є одинокою, до нїякої иньшої неподібною сферою своєрідних завдань і потреб.

Треба дуже ясно відмежувати поняттє інтуіції як фільософічної ідеї, завдяки якій Берґсон дає нам змогу стати супроти старих, неполаднаних, невпинно пекучих проблем з цїлком новими запитами і відповідями, — і інтуіції як ідеї про можливість нового шляху фільософічного пізнання. Здавалось би, що фільософ, який зазначив з такою великою силою неможливість для метафізики забезпечити собі заздалегідь які-небудь здобутки для невідхільної автоматичної еволюції, повинен би був зупинитись на висновку, що майбутнїй розвиток фільософії не може бути нїчим иньшим як низкою індівідуальних зусиль, якої тяглість може бути лишень наслїдком природньої невідхильної потреби: зеднати дотеперішний матеріял фільософічних дослїдів в новіи узагальненню. А проте Берґсон не хоче зупиняти ся на половинї дороги і його „інтуіція“ прибирає закраску такого домагання, яке не хотїло би обмежити ся вказаннем на необхідність для кожнього нового фільософа — бути творцем. Берґсон неначе не хоче вдоволити ся поняттем „нової“ фільософії в розумінню наскрізь індівідуальної, *власної* системи, яка, на зразок усїх попереднїх, буде лишень „єдиним і повним поглядом на цїлину і яку треба або вповнї прийняти або відкинути“. Жорж Сорель звернув увагу на сей важливий мент у світоглядї Берґсона, що чимало місць в його творах дає нам право розуміти його так, неначе би фільософія при постепенному обережному поширюванню здібности інтуіції могла би згодом стати чимсь в родї науки, коли не і доґматики.

Сорель радить не розяснювати таких текстів у розумінню тих пересудів-бажань, з якими звертають ся до фільософії ті, що і поняттем інтуіції хотять користувати ся як ключем відчиняючим усї тайни Сезама. Ми не маємо поки що права твердити, що Берґсон вже вступив на шлях самої віри в обнову метафізичного пізнання, віри, яка переходила б межі порозуміння при помочі аналїзи і нехтувала основою наукових здобутків так, як се роблять рїжні напрямки містицизму і теософія, віри, що „фільософія може бути тільки змаганнем, щоби знову розлити ся в цїлинї...“, що: інтелект поринувши в свою основу пережи-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вас в протилежному напрямку (порядку) свою ґенезу..." і що „се переживанне мусить бути колективним і постепенним"..

Фільософові, який бачить, як дуже зміняють ся перспективи метафізичних і наукових становищ від його нових ідей — дуже важко думати про сю зміну так, неначе би вона була лишень одною з численних можливостей, зміною викликаною його появою. Важко рішити, чого є більше в його словах: неперевіреного пориву чи передуманої рівноваги, коли він каже про нову метафізику і силкуєть ся зясувати напрямки її завдань. Його індивідуальний погляд на метафізичні проблеми є настільки виключний і звязаний в нього з так дуже особистим розуміннем їх внутрішнього зміcту, що допустити одночасно можливість ще иншого напрямку при їх вирішенню — видаєть ся йому запереченнем сеї творчої праці, яку метафізика має в данім менті сповнити. Фільософічні ідеї стають творчими тому, що зявляєть ся людина, яка в даний мент вміє пережити в собі метушню духової пошуканки своїх сучасників і найти на сі сумніви відповідь у такій формі, яка неначе би була сотворена з матеріялу самої туги і бажань даної сучасности. В сьому розумінню: великий фільософ справді приносить з собою нову метафізику і коли каже про инші світогляди має право протиставляти їм свій як новий.

Одначе не тільки ученики нового фільософа, але і сам він стає віч у віч з настирливою проблемою, коли шукає для своїх нових ідей такої основи, яка виправдувала би його потребу, що його світогляд не є лишень умовним. Проведенне межі між умовним і безумовним, субєктивним і обєктивним є саме центральною проблемою кожного світогляду, що хоче заступити всі инші системи і методи, виступаючи проти них як проти часткового розяснення дійсности.

Провести сі межі — не лежить у силах ніяких теорико-пізнавальних дослідів, а в кожному разі не в силах самого фільософа. Ідеї доказують свою обєктивність — спроможністю тривати і розвивати ся. А проте: потреба глядіти на свої ідеї так, неначе би вони ставали основою всіх дальших метафізичних дослідів — не перестає бути для фільософа проблемою абсолютної ваги своєї методи.

Для тих, що разом з фільософом пережили хоча-би в частині духовий стан безпосередно-особистого зіткнення з старими метафізичними проблемами завдяки новій метафізичній їх критиці — так само важко, як йому, відділити значінне „абсолютного" від „умовного". Спроможність переживати свою дійсність безпосередно, так, щоби вона не викликувала ніяких сумнівів, що до розуміння її сути — се-ж саме є „абсолютне пізнанне".

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А все ж... переживати самому дійсність і добути з свого переживання правду про її суть, правду, яка вказувала би напрям переживання для иньших — ріжниця між тими двома процесами така, як між переживанням і пізнанням. Ми можемо почувати незвичайно сильно як поділ духового процесу на переживанне і пізнанне є схематично-штучним коли річ іде про проблему „правди", — почувати: як сї дві сторони нашого „я" стають лишень ріжними назвами для одного зусилля, а все-ж... „А все-ж" — повертаєть ся.

Абсолютне, повне пізнанне при помочі інтуіції є абсолютним і повним лишень в сьому розумінню, що одиниця переживаючи якусь дійсність у свідомому зусиллю зясувати своє становище супроти неї, находить в сьому зусиллю — одиноко-можливий і одиноко-вдоволяючий її зміст. Найбільший сумнів: чи інтуіція як найбільше творча частина людського „я" зможе поширюватись як нова здібність людскої природи і взаємно, збірно доповнюватись у своїй еволюції?—не стає поладнаним навіть тоді, коли ми віримо в можливість незбагнених, найбільше чудотворних перетворень людської і мертвої природи.

У творчій еволюції усе є можливе. Лишень нині, нам вирішаючим наскрізь конкретну проблему: здійснення своїх завдань супроти якоїсь невеличкої частини дійсности, в якій приймаємо участь — важко уявити собі ту перевагу нового пізнання для якого „правда" перестає бути наскрізь конкретною проблемою: здійснювання своїх завдань супроти якоїсь частини дійсности. Інтуіція як збірник „сил доповнюючих розум, сил, які темряво почуваємо ввійшовшими в себе", тратить невідхильно свій творчий елемент вже на саму гадку, що вона може бути зясована як *форма* духового зусилля. У фільософічнім світогляді вона не може лишитись нічим иньшим як ідеєю, хоча одночасно виявлять ся в зовсім означеній формі індивідуального зусилля.

Приклонники Берґсона хотять прийняти його фільософічну систему як „нову фільософію", як нову методу відкриття правди, тому, що Берґсонові надто часто доводить ся пригадувати про необхідність зірвати з усїми дотеперішними звичками думання, про необхідність завернути до глибин свого „я", щоби там схопити те єдине і ненаслідовне зусилле, завдяки якому ми встановлюємо нові взаємини супроти невпинно нового життєвого процесу. Вороги Берґсона закидають йому, що зусилле, про яке він каже — його „інтуіція" — є надто неозначене, —і що коли навіть прийняти її в змальованій ним формі то вона каже надто мало про зміст нової методи фільософічних дослідів. Ні одні ні другі не можуть до кінця передумати самого поняття „інтуіції", яка пригадує, що і про неї як про поняття впроваджене і розвинене Берґсоном в наскрізь індивідуальній формі треба також забути і відкинути

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

її як одну з тих схем, якою необхідно користуєть ся фільософ для порозуміння. Не істнує і не може істнувати ніяка нова фільософія інтуіції або інтуітивна метода, хоча б фільософія Берґсона і його метода були ґеніяльним здобутком, який перевисшає всї дотеперішні світогляди і всї напрямки теорії пізнання. Поняттє інтуіції є настільки новим здобутком фільософічної думки наскільки воно дає нам змогу розуміти невдачі минулих систем, що силкувались найти поза-індивідуальний ґрунт для будівлї „обективного“, „загальнообовязуючого“ „наукового“ світогляду, — невдач, зробити з фільософії науку. Одначе ледви чи „інтуіцію“ можна вважати в системі Берґсона найважливійшим здобутком і чи не краще шукати її творчости в таких ідеях як розмежуваннє ролї інстинкту і інтелекту, часу і трівання, конкретної і абстрактної просторони, живої і мертвої матерії, ідея безладдя і ничтожности, кінематоґрафічного механізму думки і т. д.

Коли приймаємо всї ті нові животворні ідеї з вірою в їх животворність і хочемо прикласти їх в нашій дійсности, так, як нові ґраматичні правила прикладаємо до нового тексту незасвоєної ще нами чужинної мови, то робимо те саме проти чого звертаєть ся критика Берґсона, коли він каже про переклад питомих моментів якогось конкретного процесу на мову тих понять, якими є приневолені користуватись точні науки, — мову одноманітного часу і ґеометричної просторони. Як перейти від абстрактної ідеї (перекладеної хоча би на найширший і найбільше конкретний світогляд) до конкретної форми в якій виявляєть ся кожна ідея, невпинно инакше, залежно від усїх обумовлень даного „я“ — ось проблєма, з якою надаремно змагалась система Геґля.

Геґель поклав собі одно з найважших метафізичних завдань, коли хотів Абсолют добути з безпосередних взаємин з світом конкретних процесів. На коли б конкретні процеси відношення до життя можна було узагальнити, тоді місце індивідуальних ідей могла би справдї заняти одна Велика Понадіндивідуальна Ідея.

Ніякий фільософічний світогляд не в силї стати ніколи новою методою пізнання в сьому розумінню, що вможе обійти ся без „інтуіції“, без сього індивідуального моменту духового змагання, яке є рівнозначне з творчою уявою. І одночасно кожний фільософічний світогляд стає новою методою пізнання в сьому розумінню, що завдяки йому входимо в нові взаємини з дійсністю, творимо нові сполуки наших ідей з тими елєментами досвіду, які накидають ся нам як „факти“ зовнішнього світа. Кожний фільософічний світогляд вказує нам нові можливости досвіду, та ні один з них не може зробити більше, як прокинути

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

духові потреби нових пошуканок в напрямі, який не можна заздалегідь узагальнити нїякою ґенїяльною „інтуіцією“.

Потреба бути свобідним, — творцем своєї дїйсности находить своє повне здїйсненнє в самім духовім процесї, коли він дає одиницї змогу, перетворюючи дїйсність, творити своє „я“, і навпаки. Для одиниць з такою потребою завжди буде незрозумілою туга за такою остаточною суцїльною формою пізнання, яка могла би обхоплювати собою цїлину дїйсности або зясувати життевий процес якоюнебудь вичерпуючою ідеєю. Необхідність для фільософа думати про „дїйсність“, „життє“, чи „людину“ як про суцїльні єства не стає в супереч з свідомістю, що ідеї зясовуючі їх зміст є лишень вікнами прорубленими фільософом мов з арки Ноя на море заливаюче виднокруг.

Берґсон, як кожний фільософ, якого всї метафізичні проблеми звязані з наскрізь конкретною формою завдання, може справедливо казати про адекватне осягненнє правди. Питаннє про свободу волї, чи про мірево життевих вартостей перетворюють ся у нього в наскрізь індивідуальне зусилле, яке є однозначне зо свободою і вартістю і яке є настільки конкретною проблємою поладнання власних духових сумнївів, що конфлїкти між теорією і практикою щезають.

А проте для тих, що шукають у новій фільософічній системі непохитної підстави для ідей розяснюючих життеві явища, взаємини між теорією і практикою не є двома сторонами одного духового процесу. Навіть дуже поверховним загальником була би думка, що нпр., Кантівський подїл обсягу людського досвіду на чистий і практичний розум відповідав наскрізь гармонїйному світоглядові великого фільософа, який лишень уважав необхідним поладнати метафізичні конфлїкти в прозорій формі *для нас*.

Рїжниця між інтелєктом і інстинктом проведена Берґсоном є також наслїдком тих індивідуальних конфлїктів супроти дїйсности, які фільософ не бачить нїякої змоги поладнати монїстичною системою. Коли Берґсон каже про необхідність для нової фільософії перенести ся в процес чистого трівання і йти за ритмом життевого пориву, який іде в протилежнім напрямку інтелєкту вихованого на неповорушній матерії — то і тут понятє „чистого трівання“, „життевого пориву“, „інтелєкту“ і „матерії“ не є нїчим иньшим, як символами, які впроваджують нас у ближші взаємини з новими духовими потребами перекладеними на мову фільософічних понять. Берґсон підкреслює те, що нова метафізика мусить обходити ся без символів, — що її завданнє: найти безпосередні звязки з дїйсністю, яку можна буде переживати як щось доцїльне. Оця так сильно підкреслювана потреба: дїяльного становища в фільософічному пізнанню є настільки проявою нової фільо-

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

софії, наскільки старими стали для нас усі фільософічні теорії та системи, що не почували наскрізь життєвого характеру всякої метафізики. Та вже само розмежуванне Берґсоном дійсности на світ мертвої матерії паралельний здібности інтелекту і світ життєвих прояв паралельних понадінтелектуальній чутливости — здібности інтуіції, зроблене розмежуванне науки як обсягу дослідів зроджених наскрізь практичними потребами і метафізики як обсягу дослідів свідомо відвернених від чисто практичних потреб — є витвором індивідуального ґенія, який є тільки обережнійшим від своїх попередників — тих творців викінчених систем, що ставили собі метою обхопити поняттями досвід цілого всесвіта.

А проте коли Берґсон обіцює нам метафізику, яка паремагає умовність понять і ріжноманітних, протилежних поглядів то і сю обітницю треба розуміти умовно. Вона дає нам „абсолютне пізнанне“ в розумінню переживання конкретної дійсности як чогось, що є ширше від усіх понять і ідей, — переживання як стану, який не почуває навіть потреби переходити крізь атмосферу інтелектуальности. Ясно, що коли метафізика має стати наукою завдяки інтуіції, то вона повинна розвиватись як низка наскрізь виключних зусиль, які схоплюватимуть ритм життєвого процесу і вводити нас з ним у такі безпосередні взаємини, щоби ми почували себе з ним уповні солїдарними. Життєвий процес не є ніяким єством істнуючим поза нами на зразок де-яких процесів матеріяльного світа і тому зясувати його предмет чи межі неможливо. Життєвий процес виходить поза спроможність індивідуального (а може і збірного) людського ґенія: — обхопити його суть, і тому метафізика не може бути ніякою індивідуальною теорією та системою. Ось чому поняття „Абсолюту“, який можна осягнути шляхом протилежним до метод науки містить у собі домаганне, щоби зректи ся надії на пізнанне такої дійсности, яка є якоюсь викінченою, замкненою в собі цілиною, істнуючою заздалегідь як конкретний матеріял. Ось чому надії на метафізику, якої творцем має стати інтуіція є надіями ошукуючими себе в самій сути своїх бажань, коли вони звязують з поняттєм „дійсности“, „пізнання“ чи „абсолюту“ той старий зміст, який був витворений під впливом метод поодиноких експериментальних наук. Незвичайно важко встановити ту межу, де сам Берґсон починає звязувати з надіями на інтуіцію як на творчий первісток нової метафізики ідею про такий орудник пізнання, який може поширюватись, доповнюватись і поправляти свої помилки на зразок метод істнуючих у метаматиці чи льоґіці, або фізиці чи біольоґії. Нема ніякого сумніву, що коли на дальшій метафізичній праці нові ідеї Берґсона заважать як метода внутрішнього досвіду, то шлях нової метафізики не може бути шляхом знимаючого ся

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

із ступіння на ступінь нового переможця, який що раз близче наближується до виявлення „сути“ дійсности, до осягнення абсолютної її „правди“. А саме *так*, мимохіть змальовують наші поняття чудотворність „інтуіції“, коли шукають у ній відкривника „абсолюту“ і „правди“.

Нова метафізика, яка визволить ся від нахилу до творення абстрактних, суворосуцільних систем може піти в зовсім протилежному напрямку дотеперішних метафізичних спроб. А всеж... уявляти собі її розвиток як розвиток якоїсь знехтованої нами істнуючої в нас здібности, яка має змогу „переносити ся в життевий процес“ і добувати з нього абсолютну суть — се вірити наївно в істнуванне якогось одиноко можливого шляху пізнання і в можливість зясувати заздалегідь його напрямок та завдання.

Берґсон по мистецьки вказує нам на недостачі критики Канта, коли вона силкувала ся покласти умовини можливого розвитку метафізики і мусїла закінчити висновком про неможливість осягнення чистим розумом сього, що лежить поза межами досвіду.

А одночасно в критиці Канта є і наскрізь позитивний висновок, який не втратив нїчого на своїй вартости незалежно від його розуміння завдань метафізики, а саме: що наскрізь метафізичні проблеми вирішає оця частина нашого дїяльного єства, яке покидає межі розслїдувань про спроможність та про завдання розуму і переходить у форму практичного змагання. Оцей висновок приймає і Берґсон, кажучи про необхідність переможення завороженого кола думки, яка, щоби стати актом, мусить довіритись свому безпосередньому поривові, глибшому нїж все те, що вона знає про свої межі, силу і суть.

Та чи не треба би і з фільософією Берґсона звязувати не більше надій і не иньше розуміннє як з фільософією Канта? Чи „чистий розум“ був чимсь більше як ґеніяльною ідеєю, яка помогла впорядкувати розсіяні, суперечні погляди на завданнє науки і метафізики? Чи інтуіція Берґсона є нинї чимсь иньшим і чимсь більше? А перш усього: чи фільософія Берґсона може справдї бути революцією в обсягу нашого пізнання в зовсїм новім розумінню нїж був революцією світогляд Канта? Річ іде тут не про величінь творчого здобутку. Річ у сьому, чи не треба розуміти Берґсонівської аналїзи інтуіції як спроби, яка в своїх наслїдках не може перевисшати сьої, яку зробив Кант, коли давав аналїзу поняття „річи в собі“? Чи не треба би глядїти на інтуіцію як на понятте дуже посвячене з „річею в собі“, понятте, яке має виключно поправче значінне для наших міркувань, понятте, яке пригадує, що орудники нашого пізнання зупиняють ся перед такою сутею життевих прояв, яка не може бути зясована нїякою здібністю абстракції? Чи не значить се: що „суть“ є тїльки чистою ідеєю, по-

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

стулятом розуму? Інтуіція як Кантівська „річ в собі“ є ірраціональним первістком нашого пізнання. Вихід, який находить фільософія Берґсона з завороженого кола Кантівських висновків про неможливість абсолютного пізнання на шляху чистого розуму є тільки виходом у розумінню можливости нового напрямку метафізичних дослїдів. Та поняттє „напрямку“ не відповідає сьому матеріяльному образові, який виринає в нашій уяві, коли кажемо про інтуітивне пізнанє як *означений* шлях дослїдів. Основи метафізики Канта були не меньше інтуітивні нїж світогляд Берґсона є інтелєктуалїзованим. Коли кажемо про переможенне інтелєкту через інтуіцію то виринає невідхильно питанне: чи безпосередний порив, якого повинен слухати фільософ може зростаючи до своєї свідомости зясувати напрям пошуканок і дослїдів повнїйше нїж міг се зробити сей „чистий розум“, який не міг визначити шляхів свого майбутнього розвитку тому, що міг полишатись тільки в межах сотвореного? Чи фільософічна інтуіція може бути творчою міцю, яка випереджує сам процес свого народжіння та зросту?

Такі запити не мають наміру боронити раціоналїзму чи інтелєктуалїзму. Вони піддають лишень в сумнїв розвиток метафізики, коли вона має стати дїлом „інтуітивізму“. З хвилиною, коли права нової фільософічної думки здобуває „інтуітивізм“ чи „берґсонїзм“ — то одночасно повертають ся до всїх своїх утрачених прав і „раціоналїзм“ і „інтелєктуалїзм“ і „кантизм“. Нам скажуть, що фільософія не може розвиватись без систем як не можуть розвиватись без них і иньші „науки“. Коли системою вважати кожний фільософічний світогляд виложений методично в поняттях і ідеях, тодї можна дуже легко забути, що між системами є так великі рїжницї, що з багато більшим правом можна сказати навпаки: фільософія розвиваєть ся лишень настїльки, наскільки не стає системою. Се саме один з висновків „Творчої еволюції“ Берґсона. Сей висновок не полишає нїякого права виїмку нї самій фільософії Берґсона нї сїй майбутнїй, згодом сотвореній метафізицї, яка має стати „наукою, що намагаєть ся обійтись без символів“. Творча еволюція є творчою лишень в такому розумінню, що інтуіція, завдяки якій фільософ надає поняттям і ідеям ворушкість духового процесу, не може бути нїякою раз сотвореною ідеєю, яка може передаватись иньшим у новій формі і прикладатись до нового матеріялу дослїдів. Подїл працї, який перевів Берґсон між розумом і інтуіцією є ґенїяльною ідеєю, а проте згідно з духом його світогляду не вільно забувати, що „розум“ і „інтуіція“ не є у внутрішньому світї фільософа настїльки відокремленими єствами, щоби ми могли надавати їм значіння самостійних орудників пізнання, які будуть розвиватись з такою прозорою протилежністю двох ворожих сил як в картинї їх еволюції змальованій Берґсоном. Можна

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

уявити собі, що боротьба сих двох духових первістків буде завсіди відбуватись при кожному творчому почині, тому і не можна розмежувати їх ролі раз на все так, як розмежовують їх деякі сторінки „Вступу до метафізики“ Берґсона, коли авторові доводить ся необхідно підкреслювати зловживаюче традиційне довіре до всесильних категорій розуму. Треба сподівати ся, що боротьба між інтелєктом і інтуіцією буде виливатись у повертаючих на переміну хвилях таких фільософічних напрямів, які находитимуть свою силу в однім із знехтованих первістків духового життя та людини пригадувати наскільки неповною є метафізика на кожньому попередному щаблю свого розвитку, який був осягнений завдяки зусиллю лишень в якомусь одному напрямку. Останнім словом фільософічної мудрости не є обережне doute méthodique, що до кожного нового зусилля найти такий новий напрямок. Теорії пізнання начеркненої Берґсоном не можна відкинути простою премісою, що згодом заступить її нова, яка буде реакцією на прибільшені домагання „інтиітувізму“. Щоби її відкинути — треба заступити її новою, а щоби дати нову — треба спершу визволитись від тих нахилів, які приневолюють нас шукати „метафізики, яка намагаєть ся дати нам *одинокy* і цілком готову систему річей“.

Таке визволенне торкаєть ся не лишень усіх реалістичних і ідеалістисних систем. Воно торкаєть ся і самої системи Берґсона. Бути в фільософії „берґсоністом“ чи „інтуітивістом“ се тільки, що в соціології „марксістом“. Марксізм є політичною програмою, яка має на меті вибороти певні практичні домагання; марксізм як метода дослідів суспільних явищ є схемою проти якої сам Маркс виступав з обуреннем. Не лишень не треба жаліти, але і не вільно мати надії, що система Берґсона зможе поширюватись як метода дослідів. Чимало місць у його творах каже про методу і про необхідність поширювання та доповнювання „зусилля, яке буде переноситись в глиб конкретної реальности“ і про те як „фільософія в справжньому розумінню слова інтуітивна могла би здійснити так дуже бажане зеднанне метафізики з наукою“. Та мабуть не дуже підірвемо вагу Берґсонівської методи і не дуже піддамо в сумнів живучість нової метафізики ним початої, коли скажемо, що і орудники його методи і його метафізичні ідеї є наскрізь індивідуальним виявленнем світогляду, якого межі кінчають ся з творчистю самого автора. Поважаючи Берґсона як слід, дуже важко повірити, щоби оця сполука науки і метафізики, яку він бачить як майбутне завданне фільософа могла зродитись на шляху прикладної методи, хоча би інтуітивної. „Відтворенне тяглости між інтуіціями поодиноких наук, до яких вони доходили від часу до часу на протязі своєї історії завдяки здобуткам ґенія“, є настільки проблематичне, наскіль-

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ми проблематичним буде розумінне сьої фільософічної праці, яка має бути „зусиллем піти проти *природного* схилу працюючої думки", „зусиллем розуму: змінити в протилежному напрямку звичайний процес думання". І природний схил працюючої думки і звичайний процес думання можна розуміти лишень в наскрізь історичному значінню — одного моменту, над яким тяжить спадщина метафізики вихованої в атмосфері математичного часу і простору. Тяглість між інтуіціями поодиноких наук може бути сотворена навіть незалежно від цілої теорії пізнання розвиненої Берґсоном. Взаємини нашої дуалістичної природи можуть прибрати зовсім нову форму, коли фільософ замість більології як підставний матеріял своїх теорій візьме нпр. соціольогію чи історію. У Маркса, Прудона чи Ніцшого можна найти ідеї, з яких і досі можна добути теорію про ролю розуму як орудника пізнання дуже наближеного до інтуіції Берґсона і саме завдяки підкресленню наскрізь практичної доцільности всіх метафізичних ідей. Тяглість між інтуіціями поодиноких наук може бути і не сотворена новою метафізикою, а сотворена може бути нова доцільна метафізика. Метафізика може зректи ся домагання: бути узагальненнем досвіду поодиноких наук, і одночасно ще скромнійше: — може зректи ся означення, що вона проте є „цілковитим досвідом". Вона може зміцнити правду теорій Берґсона, який показав: чому догматизм лежав у пересвідченню, що „всїляке пізнанне повинно виходити з понять з ясно означеними обрисами" а одночасно відкинути надто абсолютну формулу Берґсона, що „завданне фільософії лежить у сьому, щоби переноситись в сам предмет зусиллєм інтуіції". Мистецькі і животворні порівнання Берґсона запозичені з психольоґії артиста можуть наближувати метафізику до сього ідеалу, коли вона „творитиме уявлїння пруживі, ворушкі, майже плизкі, готові завсїди приняти вихоплюючі ся форми інтуіції", і може саме завдяки такому впливові нові фільософи працюючі для того самого ідеалу стануть зовсїм байдужими до терміну „Абсолют" як повної синтези життєвих проявів. Взаємини з реальною буденною дійсністю, яку фільософ матиме змогу схоплювати через інтелектуальне зусилле симпатії, можуть його довести до таких нових виднокругів, де те все, що нині в світоглядї Берґсона стає для нас розясненнем само стане виключно індивідуальним описом розвитку нашого пізнання і вирине як проблема, яка домагаєть ся розяснення.

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ГОРАЦІЙ.

I.

До Левконої.

(Пісні, кн. I, 11).

Не гоже знати нам, дівчинонько кохана,
Яку тобі й мені судила доля путь.
В ворожок не питайсь: халдейського туману
Ніколи, друже, нам з тобою не збагнуть.
Чи довго житимем, чи скоро час розстання, —
Приймаймо з дякою, що́ доля нам дає,
Хоч, може, ця зіма для нас зіма остання,
І вже не чути нам, як море в берег бє.
Розумна завше будь. Важкий і пінний келих
До вохких уст своїх бездумно підіймай,
І безліч днів живи, безжурних та веселих,
І лиш на це життя надії покладай.
Мина летючий час, мина. Лови хвили́ни,
Не вір прийдешньому, що́ нам назустріч лине.

1910.

II.

До Венери.

(Пісні, кн. III, 26).

Чи то ж давно дівчат я чарував собою
І добрим вояком в безкровнім був бою,
А нині — вислужену зброю
І барбіт[1]) свій богині оддаю.

Сюди, сюди, до ніг народженої з піни
Складайте, браття, з лівої руки
Ліхтар мій, що розгонив тіни
І кий, що розбивав замки.

А ти, прославлена в південному Мемфісі,
Перед твоїм ясним схиляюсь я лицем,
Молю, Кипридо — розмахни ся
Над Хлоєю святим бичем!

Переклав М. Зеров.

[1]) Велика, многострунна ліра.

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

За водою.

Третя частина трильогії

„Мандрівниця“ *).

XXVI.

Сонце зникає з неба ясного і настає ніч... свята кінчають ся, настають будні. З відїздом Богдана наче захмарило ся все навколо Надї, але вже не лягала важким камнем туга на душу. Як легко переносити самітню буденність, коли ясними промінням скрашають її листи коханого, коли дитяче рухливе, веселе личко оживлює радістю і надією днї ненастанної працї, втоми і самоти; коли поруч невгасимою лямпадою палає вірою в житте, надією на людей і любовю до них молода, ясна, криштальова душа соняшної людини.

Часто повернувшись з коректи і посидївши біля Віри, покінчивши з усїма турботами дня, Надя витягає з столу заповітний зшиток; після співів туги й шукання, болю безпросвітної самоти, що вже були в сьому зшитку, ллють ся співи самітної душі, яка бачить, почуває сонце; ллють ся співи тихої творчої радости, співи надії.

Часами чує Костеві кроки за стїною і хмара зганяє радість. Як би не сї його кроки за стїною, як би вона справдї була цїлком одна. А то — звязала з собою житте людини, з якою немає вже нїчого спільного, душа якої чужа її душі, і занапастила се житте. Йому тяжко, сумно завжди. До людей він не йде. Вона одна була у нього... і вона пішла од нього... Є у нього Віра і як він любить її, як радісно всміхаєть ся їй! Але коли Віра лягає спати, він лишаєть ся сам і невпинно ходить з кутка в куток. А в недїлю, коли Надя у вечорі дома, се особливо тяжко. Засне Віра і вони лишаючись вдвох біля шумливого самовару, напружено мовчать, не знаючи про що розмовляти. Надя поспішає помити посуд і піти в свою хату. Хотїла б щось сказати йому, щоб не був такий сумний; але безсилі всї слова її бу-

*) Перша й друга частина трільогії друкували ся в Л.-Н. Вістнику за 1913—1914 рік.

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

дуть; в очах його вона — „зрадниця". Він втратив жінку в ній, а людини йому не треба. Взагалі він каже, що людей йому не треба. Чудесно проживе без них... вони йому не підходять. А тим часом не живе, а бореть ся з самотою в чотирьох стінах; єдина розвага — що наукою займаєть ся; вона „наука, одна без помилки і омани..."

Ріжні практичні справи що до життя їх всіх і найважнійші і найдрібнійші Надя сама вирішає. Чому? Кость не хоче ніколи своєї думки сказати, він ніколи не знає, як що зробити. „Не досить, що жити доводить ся на сім осоружнім світі, та ще думай як там, та що... „як небудь", „все одно як" — се відповіди Костя на запитання Наді що до практичного життя їх усіх Кость лише гроші платив за себе, власне всі гроші, які мав за урок, віддавав Наді, але їх було досить тільки для одного; стіпендії ще не мав, лише сподівав ся.

Останніми часами, що більше оживляла ся Надя, то більше захмарював ся Кость. А їй непереможно хотїло ся, щоб і йому краще було. Що ж, що подружне житте скінчено? Єсть же для нього ще иньші сфери життя, але працювати тоді може людина, коли душа оживлена коханнєм; є иньші жінки, але як одна, єдина *вона* зрадила, то що ж иньші?

І кожного вечера Надя чула за стїною розмірені безупинні кроки самітньої людини.

Нїкуди не ходила до своїх останніми часами Надя і зрадїла, що Катря прийшла.

— Чому і урочистий і сумний у тебе вигляд? чому якась надзвичайна?

Надя зняла капелюх з золотистого волося Катрі, поцїлувала любі сині очі.

— Невже урочистий? — Катря сїла й задумано подивила ся на Надю. — А знаєш, вже весна починаєть ся: шумлять струмочки на улицях, вітер якийсь такий теплий, бурхливий... Та се так, між иньшим. А ось що я хотїла тобі сказать: Павло вмер...

Павло... само житте, огонь, рух... Павло, який палав і запалював иньших? — Надя зблїдла й схопила ся за голову. Ледви чутно запитала:

— Застрілив ся?

— Ні, його вбито... він йшов помстити ся за Марусю. І помстив ся. Кинув бомбу. Але й сам загинув...

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Бідний Павло, бідна Ганнуся... — прошептала Надя.

— Так, бідна Ганнуся... Ніколи не бачила я такого горя.

— Вона його як бога кохала...

Надя замовкла й поринула в думках.

Павло зник зараз же по новім році; Ганнуся тужила, змарніла, поривала ся його шукати. Але лишила ся, чекаючи дитину. Тепер дитина — се едине що од Павла їй лишить ся, єдина радість.

— Памятаєш, — казала Катря, — той новорічний вечер, як він довідав ся про Марусю. Се була остання краплина — він же й так тужив за нею...

— Але любив про те й Ганнусю...

— Любив, як свою радість, як квітку... але сонцем животворчим для нього була Маруся. Як згасло сонце, та ще й придушене чорними хмарами, він взяв свою зброю і поїхав...

Замовкли обидві. Сиділи поруч засмучені.

— І для неї тепер сонце згасло. І вона тужить, тужить, — почала знов Катря. — І що се кохання робить з жінками: віддають цілу душу, істоту цілу і як трапить ся катастрофа, лишають ся жебраками. — Та правда се не тільки з жінками, а й з чоловіками трапляєть ся...

— Більше з жінками, переважно з жінками се буває, Катре, — задумано й сумовато казала Надя. — І отсе власне одно з тих болючих питань, які не дають менї спокійно жити. Чому жінка залежить і матеріяльно і морально від чоловіка? Боляче навіть дивити ся на се, а вже самій сього зазнати — страшно. Жінка повинна бути сама по собі... чоловік, кохання — се якийсь додаток до її життя, до її індівідуальности. Чоловік, коханий — „се не е той муж“, який е всім в життю жінки. Він її форма, її зміст, її розум, її кишеня... ні! Чоловік — се кохана людина, з якою мене не звязує ні економічна залежність, ні право, а тільки почуте і дїти... я жінка... се не значить, що я якесь безпомічне, нерозважне, незначне сотворінне, яке щоб мати якусь цінність, мусить стати *чиєюсь* жінкою... я жінка, себ то людина, що має властивість бути матїрю. Мене страшенно ображає погордливе відношенне пересічного мужчини до жінок. Але коли се хтось видатний, то се занадто вже боляче; ось один письменник, не наш, а північний, з країни фіордів, каже, що жінка тільки те й уміє, щоб бути матїрю, а все иньше мужчина робить краще її. А я скажу, що жінка вміє все робити, так як і чоловік і ще крім того вміє бути матїрю...

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Надю, Надю, се тобі б слід перед Миколою прочитати таку лекцію; він антіфемініст. А я й сама феміністка.

— І власне ти, Катре, не словами, а ділами се показуєш, се правда. Але я говорю тобі се все, бо дуже наболіло, і як би я могла почати тепер житте своє, я б серед палкого кохання як дорогоцінний скарб оберігала свою самостійність...

— Але ти хотіла б кохати... а кохання се великий ворог самостійности.

— Без помочі чоловіка проходила б я свій шлях життя, без залежности від нього. І я б хотіла, щоб той, якого я кохаю, з яким йду поруч шляхом життя, щоб він відносив ся до мене так само уважливо, як я до нього, щоб не робив мені ніколи найменшої прикрости... щоб наші бажання сплітались, щоб була гармонія між нами.

— Люба моя, се вічно не може бути. Кохання моє, як і природа, свою весну, літо, осінь, зіму. Але вся річ в тому: чи осінь вохка, брудна, сіра, чи ясна тепла з блискучим сонцем та синім небом... чи зіма люта з пекучими вітрами, чи лагідна, мягка.

— Не хочу осени, не хочу...

— Тоді мусіла б і кохання зректи ся. Такою, як я є зараз я вже справді й не можу кохати так, щоб все житте поруч з коханим йти. Тепер мені хочеть ся радости кохання, хочу спочити в промінних гарячих, погріти ся в них — спочити як спочиває мандрівник в пекучій пустелі біля жерела свіжої води. А тоді може краще знов самій йти далі. Часом, як думаєш про кохання, просто розпука бере: чи воно вічне чи скороминуче? І де справжнє кохання? І здаєть ся часом, що нема справжнього кохання, а се все людське кохання — се просто ряд емоцій, приємне подражнення нервів... А щасте? чи є в світі щасте?

— Абсолютного нема... Є рух, є зміна приємних почувань і важких... Але зовсім не треба над такими питаннями сидіти. Треба жити і годі! Жити, працювати! Творити краще для всіх житте!

Катря встала й одягла капелюх, жакет.

— Я щаслива, Надю, як що є на світі щастє. — Вже вилетіла я з дворянського гнізда, вже почну по свому житте будувати. Переїхала вже сими днями на фабрику, ту „нашу", де багато своїх. Там житиму як фельдшериця... і могтиму працювати й жити згідно з своїм світоглядом...

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Ти щаслива, Катре, — обняла її Надя, бо ти моя мудра, розважна Катря, яка — завжди знає, що їй робить. Тільки все ж таки, як вирішила ти питанне з своїм коханнем?

— Моїм коханнем? — здивувала ся Катря. — Що ти кажеш? Де ти його бачила?

А сама червона мов мак.

І потім: нїякого особистого щастя...

— Се формула, а не житте.

— Мамо, мамо! — на порозї зявила ся Віра. — Так тепло стало, се вже буде весна.

Румяна повновида дївчинка з велими чорними очима кинула ся на шию мамі.

„Тепло, весна, веселі очка і срібний сміх“ думає мама. „На що тут питання, на що шукання?“

Катря дивить ся на мати й дочку, що злили ся в поцїлунку і якесь невиразне таємниче бажанне ворушить ся в її серцї.

А на улицї, де сонце теплом її охопило, щось співає в її душі:

— Весна, весна...

XXVII.

— Весна, дїти, весна на дворі! Зберайте ся, підемо в гай, в поле, до квіток, до пташок весну зустрічати. Нї, люба мамо, не дамо донечки! Хіба й вас з собою візьмемо! — голубить Надю любий голос дитячої „бабусї“.

Вона давно вже тут чекає. І якось особливо радїсно їй дивити ся на гру дїтей, прислухати ся до їх вчення; може тому, що сьогодня соняшний теплий весняний день... може тому, що тут її так приязно витають... а ще й тому може, що лист від Богдана лежить у неї в книзї, такий нїжний, щирий лист...

Парами йдуть дїти; весело лунають дзвінкі голоски — мов великі дивні птахи перекликають ся. Ось вийшли за місто, топчуть зелену травицю, сміючись нахиляють ся, шукають квіток.

— В лїсї знайдемо... багато знайдемо... потїшає їх бабуся.

— Надя на хвильку зупиняеть ся. Вдихнула повітре запашне повними грудьми, оглянула ся. Вона серед лугу. Зеленим килимом постелила ся молода травиця, радісна, весела; голубить її сонце, таке блискуче, таке променясте.

Поспішає за дїтьми. Вони вже біля лїсу. От зникли маячать між білими березками. А березки й собі мов дїти розбігли

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ся по зеленій траві, тоненькі, стрункі, ґраціозні; наче вони на хвильку спочивають і зараз знов бігтимуть. А соняшні проміння голублять їх кучеряві, свіжо-зелені гильки, та не забувають і травицю під білими стовбурами. І так стоять вони осяяні сонцем на чистій оксамитовій траві, а над ними небо безмежне голубіє.

Зачарована стоїть Надя між березками; очей не може одвести від неба блакитного, що манить до себе крізь мережево листе.

— Гарно, правда, гарно? — чує коло себе голос „бабусі". Струнка мов березка, променяста мов сонце, стоїть вона коло Наді. — Я ж вам казала, що не все хмари, буде й сонце. Як радісно, коли багато сонця!

— Так, коли багато його...

— Люба моя, вірте менї, щоб багато сонця в життї було треба будувати житте! Не треба ховати ся від нього, не треба складати рук... Треба йти до життя, йти на улицю до людей, гукати, кликати! Треба міцне царство віри збудувати в своїй душі і на кожнім своїм кроцї щось робити, щоб свій ідеал в житте втїлити. І перший крок до сього — се вихованне дїтей. Подивіть ся на них, що ось бігають навколо нас... Їм треба життя, руху... отже і нам так само.

— Дивіть ся, усе ожило, усе співає, радїє; подивіть ся он і наші пташенятка щебечуть, радїють; будем брати з них приклад...

— Бабусю, у мене жук, он який...

— А у мене квіточка...

— А у мене, а у мене, — простягають дїти свої скарби.

— Назберали, чудово, чудово! Ось посїдаймо на зрубаній деревинї, спочинемо, підживимо ся та й ще погуляємо...

Сміх, радісні вигуки, оживленнє... ґраціозно стоять тонкі, білі березки, виростаючи з зеленої трави, а над ними безжурно стелеть ся безмежна блакить і сяє золоте сонце.

Радісна, прояснена йшла Надя й на коректу сьогодня. Лист Богдана все з нею, мов промінне соняшне гріє її. Се відповідь на її лист, що послала тижнїв два тому. Між иньшим писала йому: „ось вже місяць настрій неможливий і я неможлива. Може від того, що на мої плечі лягло стільки життєвого тягару і згинають ся сї плечі? Може від того, що нема грошей, нема часу, нема сил? Може від ненормальности родинного життя? Може від того, що серце рветь ся до кохання і боїть ся його боїть ся того, що воно зрадливе? А може від усього разом..

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Богданочку, любий, не зважай на свою божевільну Надю, не зважай на те, що довго не пише, а сам пиши, пиши. Се така радість — читати слова, написані твоєю рукою і почувати тебе... пиши... може з рядків листу твого дивитимуть ся на мене очі твої, а слова пеститимуть як поцїлунки".

Надя так писала Богданові, бо дїйсно тяжко було їй. Вона так дбала про добробут родини, працювала по-над силу, лагідністю і увагою до Костя силкуючись житте йому полекшити, — а часом опускали ся руки і все здавало ся мов чуже їй. Так, здаеть ся, кинула б все і пішла б з Вірою далеко, далеко. Иноді серед сеї працї і заходів зробити хоч трохи можливим родинне житте, раптом встає перед нею образ Богдана, линуть до нього думки та мрії і божевільно хочеть ся, щоб приголубив її як дитину, щоб зняв тягар життя з її плеч і половину на свої поклав.

Тодї почувала себе втомленою боротьбою, втомленою життем в родинї. Хоч би слово потїхи від *нього*, коханого, рідного... тільки слово. Та слово далеко. І єдина розрада — лист.

А так, здаеть ся, полетїла б на хвильку, полагодивши всї справи в себе в хатї — спочити... погріти ся в промінних кохання, набрати ся сил на дальшу важку путь. А тодї знов назад, до працї, до своїх обовязків, до свого сїрого, безрадісного життя!

Тільки як же се? Се була б хвилина. А вона ж хоче: все або нїчого!

„Кохана моя!" пише Богдан... Я сам зараз тут, на лонї природи, де доля мене закинула на кілька день. Мушу кінчати повість, а дома, в містї, серед ріжного клопоту годї се зробити! Отже живу зараз за містом, на порожній дачі мого товариша. Сам я тут, тільки тиша зо мною. Та ще зелені дерева та квіти, та сонце. Сиджу, дивлю ся на се в хвилї відпочинку і думаю про тебе. Ти знаеш, моя радість, коли я сам, все думки мої до тебе линуть, образ твій все встає передо мною. Про тебе я мрію. Хотїв би бути з тобою... знаеш, як би так на хвильку перелетїти можна було до тебе, заглянути в очі, поцїлувати... Смертельно хочу тебе бачити... Як би так міг написати тобі: „приїзжай, моя люба". А чому не можна? душа так тягнеть ся до тебе, і хвилинами я фантазую, що вже чекаю тебе, що ось ти їдеш до мене... Фантазувати ж і мріяти про все можна, правда?

І ось тодї я чекаю... І садок чекае і квіти і місяць і сонце. Бузок цвіте і напоюе ароматом повітре... барвінок постелив ся під моїм вікном — синїй-синїй серед зеленого листя. Вквітчав би ним твою любу головку...

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Цвіт з дерев осипаєть ся. Часом сумно дивити ся. Чи не осиплять ся так і надії мої?

Але ні, але ні! Надія ще є зо мною... надією живеш, надією чогось невідомого, тільки непевне відчутого, чогось, що колись має прийти. І болюче, страх як болюче, що не можна ось так, коли хочеть ся, зараз з тобою бути, і разом з тим гарно, що живеш надією, що надієш ся ще чогось...

Сиджу тут, на зеленім горбочку. Наді мною вітрець повіває, шелестить, коливають ся віти зелені. Крізь мережево легких, свіжих осокорів світить ся блакить неба. І ось я тут сам, в сім чарівнім місці, сам без тебе...

Мрію...

Птахи цвірінькають, тихо перерізуючи повітре, травиця зелененька коливаеть ся, дерева шепочуть. Житте! Се житте... весна... І хочеть ся знов в своїм життї весни, хочеть ся почати наново жити, наново будувати своє житте, свою родину — з тобою, Надю!

Се як би я був вільний Надю і ти! А так... Я згадую і свою родину... я її люблю... Люблю Галю... Як се все дивно! Ще чогось шукае душа моя. І пориваеть ся до тебе.

Мало менї всього того, що маю в своїм життї: маю й коханне, родину і творчість... Але треба ще чогось менї: тебе, твого небуденного кохання, твоєї небуденної душі.

І як не можна вже в життї досягти сього, я пишу про се в повісти. Багато думок, багато ситуацій повісти присвячено тобі; вона тобою навіяна, ся повість, що пишу. І з кожної сторінки, коли перечитую її, дивить ся на мене твоє любе, задумане обличе, твої смутні очі.

І несеть ся до тебе моя пісня кохання і моє найщирійше бажанне.

„Нехай тобі гарно буде“...

XXVIII.

Катря сидить вже годину на лаві в глибокій задумі. Вона дивить ся на Днїпро, що широко розлив ся і залив береги, на далекі околиці за Днїпром, і не помічае зовсім тих людей, що коло неї тут, на сій горі ходять, сидять, розмовляють. Непорушна, вся в чорному, тоненька струнка постать її, прихилена до спинки лави і тільки вуаль синїй від подуву вітру веть ся хвилями над золотистим волосем.

Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Вона була зараз у Ганнусі, у якої чудесний хлопчик народив ся. Але сумно там, що Павла немає, і Ганну сяхоч як радіє синові, стала зовсім не та. І Катрі так важно примирити ся, що сього палкого завзятого борця вже нема. Все здаєть ся, — ось зявить ся його висока, мальовнича постать, ось вчуєть ся його голос „драстуйте, золотоволоса Ундино!“

Катря заплющила очі. Мов живий встав її в уяві Павло, бурхливий, відважний, своєрідний. Він всіх оживлював, вливав охоти й запалу до боротьби, всіх єднав і примирював. Тільки сам не примирив ся!

Ні Ганнуся, у якої він захистку шукав від душевної муки, втративши на віки Марусю, ні можливість утворити тепле, затишне родинне гніздо — не примирили його.

Так сумно й тяжко, що його нема на світі!

Катря вже кілька разів в свята (в будні ж так ніколи!), вертаючись з міста до себе на Поділ, заходить в сей парк на горі, сїдає і думає і спочиває тут. Тягне, вабить її сюди весняна зелень, запашний вітерець, далекі мальовничі крайовиди. „Зайду на хвильку тільки“; думає Катря, „се ж по дорозї, не забарю ся, бо дома завжде робота є“. Але як вступить на зелену алею, то вже йде до кінця; там на самім вершечку гори постоїть, полюбуєть ся Дніпром і думає вже звернути на стежечку. що на Поділ веде. Але замість того сїдає на лаві тут же, на вершечку і дивить ся, дивить ся й поринає в задуму.

Два чи три рази зустріла тут Остапа. Певне, як вона, на хвилинку забігав сюди відпочити серед весняних шумів, і також в свята. Чула, що він над міру обтяжений роботою, що разом з робітниками на фабрицї працює, а позатим веде всю свою роботу по аґітації і культурно-просвітню. Дуже хотїла б розпитати його докладно про його враження від його життя й працї серед робітництва, але якось нїяково в душу людини залазити, а він розповідає сам завжди дуже коротко, те що з дїлового боку важне, а про душевні свої переживання мовчить. Тай взагалї його гасло: меньше слів, більше працї!“

Вона розуміє його... Вона теж не любить розповідати про себе, про свою працю на фабрицї, про життє з робітницями. Се що здїйснила ся заповітна мрія, — се є скарб душі її. Мало з ким може про се говорити; ось з Надею, та ще з Павлом могла. І Остапові часом дуже хочеть ся сказати. але щось сковує їй уста. Може те, що він якийсь дивний став: як побачить її тут, то збентежить ся й наче тїкати хоче. А коли лишаєть ся, то

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мовчить і дивить ся на Днїпро. А отсе останнїй раз зразу ж, як побачив її здалека, вклонив ся і раптом пішов в другий бік. Може йому нїяково, що бачить, як його весна захоплює, вабить сюди... що бачить, як він, суворий робітник, марнує тут години. Так се пусте... вона ж така сама і так само корить ся закликам весни... Як се гарно сказано у Лесї Українки „Весно, весно! Твоя перемога".

А Остап такий дивний став: нїби ще більше віддаляєть ся. А як колись дбайливо перевозив її в човнику через Днїпро... турбував ся про неї, як була слаба в Галичинї... як зрадїв, коли вона з „перевертня" стала українкою. А отсе останнїми часами віддаляєть ся, нїби вона щось завинила, або в чомусь заважає йому. В клюбі робітничому, який недавно утворили поки що нелеґально, в приватнім помешканнї, зустріли ся вони кілька день тому і Остап швидко пройшов повз неї, все наче уникав її.

А часом хочеть ся з ним поговорити! Так багато є об чім! Видно, однакові в них ідеали і мрії... Та й якось так приємно їй слухати його мягкий голос, почувати погляд його ясних гарних очей.

Його очі... та нї, годї! Давно вже відігнала якісь химерні, фантастичні мрії... „Нїякого особистого щастя! Шлях суворої працї перед нею!

Катря дивить ся на синї води Днїпра, на далекі зелені береги і думає: „Треба тїкати звідсїль. Гарно тут дуже, але фантастичні мрії тут налїтають... До роботи, до суворої дїйсности пора вертати ся".

Вона встає і раптом стикаєть ся з Остапом, який підходить до лави. Несвідомо від несподїванки сїдає знов.

— Добридень, товаришко Катре. І як се доля нас зводить до купи на сїй горі! Можна коло вас сїсти?

— Які церемонії, товаришу Остапе! ранїйше їх, здаєть ся, не було...

„Чогось вона так хвилюєть ся... Спокійнїйше, спокійнїйше треба".

— Та ви ж, здаєть ся, хотїли вже йти, от я й боюсь вас затримати. Вам все нїколи...

„Щось не те все він говорить... Так багато хочеть ся йому сказати Катрі, але зовсїм не ті слова вимовляють його уста.

— Як і вам теж... — удано спокійно одповідає Катря, а серце чомусь скажено колотить ся. — Ось минулої недїлї я була тут і бачила, як Ви, поспішаючи, переходили стежкою...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Так... тікав тоді від неї, щоб не подумала, що навмисне шукає зустрічі з нею. А отсе зараз не сила була втікти".

— Надзвичайно люблю сей краєвид, — каже Остап сідаючи і дивлячись не на Катрю, а в далечінь. — Дивіть ся, як привабно, мов білий птах пливе пароплав по синій поверхні!

— І я люблю тут спочивати. Так бува гарно тут сидіти, що не хочеть ся йти.

Дійсно і зараз їй так гарно бути тут. Тільки якось лячно подивити ся на Остапа. Дивить ся весь час на Дніпро, на околиці.

— Катре! — пролунав якось напружено голос Остапа.

— Що таке? — занепокоєно запитала вона.

— За що ви так ображаєте мене?

— Я вас? як се! — Катря повернула ся до нього і подивила ся йому в лице.

— Чому ви не маєте довіря до мене? Всі зміни вашого життя таїте від мене... Я від товаришів дізнав ся про те, що перейшли з курсів на фабрику, що цілком на пролетарський шлях своє житте поставили. А менї се все дуже цікаво, бо і я близько до робітників.

„Ну, розуміеть ся, йому цікаво, тому що і сам тим самим шляхом іде"...

— А ви таїте від мене, ви не хочете ніколи поговорити зо мною... За що ж ся зневага? А може я б з сього тішив ся більше ніж усі, бо...

„Бо"?.. Дужче серце колотить ся, але погляд Катрин далеко блукає. Он там легким білим птахом пароплав тікає все далі від берега...

— Бо... Памятаєте Катре, нашу давню подорож в хиткому човнику на такому самому весняному Дніпрі? Ось я хожу, працюю, за роботою світа не бачу, а у вільну хвилинку душа моя тужить за тою весною. А тепер чогось особливо... І жене мене та туга сюди на кручі, на простір, над Дніпро. Часом бачу, що й ви тут блукаєте, або довго сидите в задумі. І тоді божевільно хочеть ся, як колись, попливти у двох синіми хвилями, тай взагалі морем життя... Бо...

Не поворухнеть ся Катря. Вона так уважливо слідкуе за тим білим пароплавом, і чомусь так лячно їй глянути на Остапа.

— ... Люблю вас...

Голос Остапа тремтить, очі впили ся в ніжний профіль.

— ... Люблю вас здавна і на віки.

Катря мов зачарована сидить непорушно; тільки важко дихае.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Потім закриває лице руками і шепоче:

— Ах, Остапе, не треба було сього говорити! Не треба! Наша з вами доля — не для себе жити! І не треба про се й говорити зовсім!

— Не можу я не говорити про се, бо серце моє палає. Я й так довго-довго мовчав... Катре! Катре!

Але Катря все сидить непорушно, закривши лице руками. Потім раптом вона встає.

— Остапе! Я хочу сама побути... Не йдіть за мною. — І хутко пішла стежкою на нижню терасу.

Остап стояв і дивив ся їй у слїд; бачив, як струнка, тоненька, люба постать віддаляла ся, як стала на нижнїй площадцї в задумі і довго стояла, втопивши очі в далечінь. Ось вона поворухнула ся, оглянула ся, подивила ся в гору, нїби чогось шукаючи.

Вмент Остап опинив ся біля неї.

— Катре, люба моя, ви вже вирішили, правда? Ви любите мене? — міцно стискає їй руку, жадібно в очі заглядає Остап.

— Хочете знати, чи люблю? мабуть люблю, — якась нова усмішка засяяла на зарумяненім обличі. — Але знов кажу, Остапе, не треба нам нї думати нї говорити про се... Працювати нам треба...

— Працювити, розумієть ся... але вкупі ще більше зробимо...

— Нї, нї, Остапе!

— Так, Катре, моя люба Катре!

Рука Остапа міцнїйше стискає їй руку. Треба б увільнити ся, але коли ж так гарно.

— У кожного своя праця, а спочинок у-купі... О, Катре, Катре, яке се чарівне житте буде!

Катря ще заперечливо хитає головою, але очі їй сяють променястим огнем.

Такий його любий голос... так голубить... Любий, рідний Остап...

— Хіба може попробувати, яке се житте буде? — раптом повернувши до Остапа обличе, схвильовано каже Катря.

— Катре!..

— Але яка се буде спілка? Насамперед, таємна. Потім — з правом автономії для обох сторін, спілка вільна.

Катря дивить ся Остапові в очі і сама собі дивуєть ся: „як се все раптово вийшло!“ Потім оглядаєть ся навколо, на зелені дерева, на широкий „водяний простір, на околицї, і знов до Остапа її погляд вертаєть ся, а в серцї бренить:

„Весно, весно, твоя перемога!“

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

XXIX.

— І як ти не хочеш зрозуміти, Миколо, що тільки при самостійности державній може розвити ся політичне, економічне й культурне житте України! І ся самостійність буде! Не зараз, але буде. Великий здібний нарід, що має своєю хатою, своєю батьківщиною величезну територію, що має свою мову, свою історію, сього досягне!

Кость з книжкою в руках лежить в гамаку проти сонця між двох дерев; в кількох кроках від нього, в самій гущавині, в затишку, вигідно розлігшись в гойданці-кріслі, Микола. Ся зелена площинка з одного боку до лісу доходить, з другого — до білої дачі, „комуністичної“ дачі, як називають її господарі та їх гості.

— Абсолютно не розумію, ну, органічно не розумію, нащо тобі ота самостійність? Ся романтика могла бути до речі у нас в далекі дні юности, але зараз... Матеріялістичний, марксівський світогляд виключає всяку романтику.

— І які ми старі з тобою, Миколо, подумаеш... — несподівано озвав ся голос з дерева і крізь зелене гилля висунула ся рука з пензлем а потім вскуйовджена голова.

— Пху, Омелю, налякав ти мене! І що ти там робиш? Та що я питаю ся? Що можеш ти на дереві робити, як не малювати!.. Але звідкіля ти взяв ся? ти ж здаєть ся, не живеш тут.

— Малювати звідси чудесно, особливо твою, Диню, лис... вибачай — голову. Та й взагалі сю всю сценку між вами. Лежать два великорозумні ес-деки на лоні природи, пообідавши добре — у одного Маркс в руках, у другого Каутський — і обмірковують! А взяв ся я звідтіля, звідкіля й ти, Миколо! І мені вже осточортіло дихати мійським повітрем, а тут хата тепла, трава зелена, люде добрі, ну й живеш якийсь день-два.

Та воно так! Але я тебе за обідом не бачив... Де ж ти був?

— А тут же й був, на дереві.

— І не обідав?

— А хіба неодмінно треба обідати? Не одним хлібом живе людина... Ну, я вже замовкаю... провадьте свої глибокодумні міркування далі.

— І як ти не хочеш зрозуміти, Миколо, що матеріялістичний, марксівський світогляд абсолютно не перечить ідеї державної самостійности нації...

— Але він вчить нас, що боротьба національна ослаблює, розпорошує сили, які призначені для клясової боротьби...

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Добридень, пане професоре і пане адвокате,—раптом зявив ся перед ними Остап в чорній сорочці і соломяному кашкеті. — Насолоджуетесь вакаціями після іспитів? Я вже зробив собі на пару день вакації і отсе вперше зявив ся сюди.

— Пора вже тобі, Остапе, й трохи довші вакації зробити! Подивив ся б на себе: який тонкий та чорний!—похитав головою Микола.

— Ну що ж?.. не всім же бог дав такими бути кругленькими як ти!

— Еге, змарнів ти, Остапе... Але разом з тим якось ніби покращав... такий у тебе вигляд, наче ти у друге на світ народив ся, — зауважив Кость.

— Хто, хто на світ народив ся? — Надя, тримаючи Віру за руку виходить з густої алеї, що веде від будинку; за нею Ганнуся повільно й обережно везе візок, все схиляючись над ним і приговорюючи: такі ми, манюні такі ми гарнюні любуні дітуні".

Віддалік йшов Михайло з плахтою в одній руці і парасолькою в другій.

— А ну вгадайте, хто з нас на світ народив ся? — Микола підняв книгу з трави і вигіднійше умостив ся в кріслі.

— Тільки не ви, розуміють ся... — вгадувала Надя. — І не Кость хоч і покінчили ви нарешті з університетом і „вийшли в люде"... А значить Остап. Ну, розуміють ся Остап: подивіть ся на нього наче небо відкрило ся перед ним і йому тільки крок зробити, щоб увійти в нього...

— Скинувши попереду чоботи, бо небо — се дуже делікатна річ, — почув ся голос з дерева.

— Омелю, а ви й не обідали! — гукнула Ганнуся, на хвилинку відірвавшись від візка.

— Мамо, хіба можна вдруге на світ народити ся, як отсе ви всі кажете?

— Можна, Вірусю, можна... Ти ж бач, дядя Остап народив ся.

— Не розумію, він же і вчора вже був на світі. Родити ся, се так: вчора не було, а сьогодня раптом є, як от Лелик народив ся. — І Віра побігла до візка, який Ганнуся трохи віддалік від гурту поставила, щоб тому чарівному маленькому, що заховано було в ньому, спокійно було.

— Ганнусю, плахту тут, коло візка стелити? — запитав Михайло, розкриваючи парасольку і даючи їй її в руки.

Вона, Ганнуся, мов дитина тепер стала, не дбає за себе; треба доглядати її, піклувати ся нею. Так занедбала себе, змар-

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нїла отсе за сей час, як не було нїкого з нею. Така бідна, люба, ще більш як колись люба Ганнуся... І він, Михайло, мусить бути коло неї. Кожну вільну хвильку приїздить сюди.

— Нї ось там, далї... Він засипає, нехай спить...—повернула до Михайла блїде, одухотворене материнством, прекрасне лице. Вірусю, ходїм до всїх... сядемо собі на плахтї...

— Нї, я люблю на траві коло тата, або в гамаку коло мами.

На плахтї коло Ганнусї сїв Михайло, тримаючи парасольку і захищаючи її від сонця.

— Чудні люде, приїхали на лоно природи, до сонця, і ховаетесь від сонця, — пробурмотїв Кость. — А що може бути краще від сонця?

— Та сїдайте, Остапе, і ви нарештї, глянула на нього Надя і оповістїть нам причину, з якої ви зробили неймовірну річ — на світ народили ся!

— Я вгадаю: відновила ся „Просвіта“ — лїниво мовив Микола.

— Щось трошки краще, — озвав ся простягаючись на траві і таємно всміхаючись Остап.

— Відчиняеть ся, нарештї, робітничий клюб? — догадала ся Ганнуся.

— Трошечки краще! — Остап скинув кашкета і обмахував ним, як віялом, почервонїле обличе.

— Завтра починаеть ся загальний страйк? — зацїкавлено глянув на нього Кость.

— Ще трошечки краще!..

— Пху, Остапе! Хіба можно так зацїкавлювати людей і морочити їх? — подав і собі голос Михайло. — Панове, я вгадав Остап закохав ся.

Закриває Остап збентежене обличе кашкетом.

— Я вгадала! — гукає Надя. — Остап оженив ся.

Щось таке в його обличї весняне, радісне, мрійне. Так, вона мабуть вгадала.

— Ну, признавайте ся, Остапе!

— Що ж менї признавати ся? — вже цїлком опанувавши себе, відповів Остап. — Як що я справдї на світ у друге народив ся, то причини до сього такі конспіративні, що подїлити ся з вами не можу.

— Оттакої!.. а ще товариш! — задумано похитав головою Михайло.

— А можу подїлити ся з вами тим, що я поснїдати не мав часу в містї, а в обіденну пору їхав, отже голодний до роспуки.

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Нагодувати вас треба! — заворушила ся Надя в гамаку.

— Я молока принесу! — глянув Михайло на Ганнусю.

— Там можна те, що в льоху стоїть, нехай Параска внесе. Та нехай вона і ягід принесе сюди для нас всіх, — одгукнулась Ганнуся.

— Яка ви зворушливо добра, Ганнусю! — мовив Микола. — Їй-богу, буду що неділі приїздити до вас...

— Се більше Надя, ніж я. Здаєть ся, вона творила якусь поему і для сього блукала по лісі два днї. Побіжно і суниць багато назбірала.

— Нехай благословенна буде ваша муза, Надю!

— Отут ставте, тут! Се добре, що надумали стола принести сюди...

— Та се ж мабуть спеціяльно для тебе, комфортабельний товаришу.

— Ну то я вже зовсім і присуну ся до столу, бо сонце і тут знайшло мене і дуже припікає.

— А я на твоє місце Миколо, — підвів ся Кость, бо од мене навпаки втїкло сонце.

— Попсували менї пересуваннем весь настрій, — озвав ся Омельченко з дерева. — Я ж малював вас. Ех! злазитиму і я вже видно до суниць та молока.

— Параско захопіть тодї ще й хлїба...

— Як гарно тут у вас, як гарно! захоплено мовив Остап.

Небо чисте блакитне мов обняло ся з пишною красунею-землею і вкриває її своїми поцїлунками — соняшними промінями. А земля радісно приймає сї поцїлунки — проміння, підставляючи під них дерева, травицю, квітки, що від білого будиночку довгими грядками і круглими розкинули ся. І всміхаєть ся травиця і радїють зеленим шелестом дерева. Пахкотять напоєні чарами поцїлунків квітки.

— Гарно тут! — зітхнула Ганнуся. — Казково, чарівно гарно серед лїсів, гаїв, квіток, під ясним прозорним небом, серед тиші та спокою. І так хочеть ся вільними грудьми гукнути: яке прекрасне житте! Як гарно, як радісно жить. Про се й сонце нас сповіщає своїми гарячими промінням, про се пташки співають, про се травиця шелестить. Навколо нас бренить могутнїй гимн природи: хвала життю, хвала життю! Але чи бренить він в серцях наших? Бренїв колись... в днї юности... Тепер ми переможені, ми інвалїди, ми недобитки. — Переможені й ворожими силами й самим життем. І волї нема нам згідно з своїми ідеалами

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

працювати і проза життя примушує за себе дбати, про хлїб щоденний насамперед думати й дбати. Хіба такі були ми вісїм, пять лїт тому? В огнї та бурі горіли, палали, бороли ся й чекали наслїдків. А наслїдки: — ось скоро все, що здобуто відбереть ся вже і нїчого від здобутків революції не лишаеть ся. Ми невільні, ми переможні. Пригнїтили нас утиски, репресії, труси, арешти, цензури, шпіонаж... все се й зараз, тут серед прекрасного соняшного дня давить наші душі...

— Їй богу, Ганнуся, моєї душі нїщо не давить зараз... і в мене ж є ще воля думання...

— Тихо, Миколо, — обернув ся Остап в той час, як иньші засмияли ся.

... Та й давить нас, кажу ще, — продовжала Ганнуся, отой щоденний тягар життевий. Ми грубіемо душею, ми поринаємо в „суету сует", ми вже не ті віддані, палкі революціонери, ми „інвалїди" які пливемо „за водою", куди хвиля жене. — І в особистому життї — куди хвиля несе... За водою. Та й коханне що нам дае? самі муки, самі шукання, розчарування а пристанї тихої, радісної, довічньої нема.

Ганнуся зупинила ся, глибоко втягла повітря і голосно скінчила.

— Боже, а як хочеть ся повними грудьми гукнути: Хвала житю, хвала житю!

— І гукайте й на ввесь свїть гукайте: хвала життю! — Раптом обізвав ся Остап. — Бо так воно е, бо є велика радість в самім процесї життя, в боротьбі за нього, за його удосконаленнє згідно з нашими ідеалами. Кажете „інвалїди" ми, за водою пливемо... Чому інвалїди? Чому „за водою"? Ну, були великі весняні бурхливі хвилї, які й нас закрутили, в яких ми й весла ламали, змагаючись по свому їх примусити котитись. Але не зовсїм поламали. І перемогали ми їх, і високо вони нас підносили. І були ми вільні, щасливі, на висотї сповнення своїх мрій. Згадайте конституцію, всї свободи, волю розвитку людини... Хіба ми не виросли всї за той час, хіба не палали огнем, не працювали з усїх сил?! І ми, українцї з окрема, хіба не одержали всього того, що людьми нас зразу зробило з рабів безсловесних! Ми здобули собі свою мову, одкрили ся нам запечатані уста. Так, тепер, в сю хвилю уже не все можемо говорити, дожили ся до цензури, до всяких иньших репресій але ж і се великий здобуток, що мову маємо. Так, нам тепер хочеть ся більше мати, нїж пять років тому, так воно нїби й належить, прогрес має бути: що дал І— то

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

більше добра; ми ж хочемо неодмінно самі і рай на землі побачити... він, сей соціялістичний рай, неодмінно має бути за нашого життя... Але не забуваймо, що один такий 905-й рік так кольосально наближає людство до сього раю, творить такий грандіозний крок в історії, що ті незначні кроки назад, які ми бачимо, по сути мало що зміняють. Розуміеть ся, не так приємно нам жити в сих умовах, тяжко губить здобутки революції. Але товариші! ви ж знаете, що революція завжди тягне за собою реакцію! Як і навпаки... І от діло не в тім, щоб уболівати над сею реакцією і записуватись в „інваліди“, а в тім, щоб вміти пережити, усвідомити собі сю реакцію, прожити її, щоб приготувати масу до революції, яка знов неодмінно буде. І не „за водою“ нам пливти треба. А з надією дивити ся вперед!

Не можемо на мітінгу на ввесь світ гукати, не можемо на газетних сторінках широко віщати свої слова світові, скажемо їх тихенько гурткам тих, кому власне едино вони й потрібні, сі слова: гурткам молоді, робітників і селян. Може се буде мало, дуже мало, але се — певний шлях. Те, що ми скажемо їм щиро і переконано, глибоко западе їм в душу і вони иньшим товаришам своїм скажуть. Так, се знов, розуміеть ся, непоказна підземна робота, але хіба нам до неї звикати?! І овочі її проростуть крізь землю і вийдуть на світ і дадуть багатий врожай.

А що до кохання, подружа, родини — і се питанне стає перед нами нарешті, бо ми не тільки революціонери, ми — люде. І я думаю, що коханне — се сонїшний промінь, і хвала життю, коли воно нам його посилає...

— Ось де розгадка вашого народження на світ, Остапе! — прошептала йому Надя. — Тепер я напевне се знаю. Сині очі, золоте волосе...

Остап наче не чуе.

— Остапе! Їй — бо чаю хочеть ся! — не витримав Микола, — Кінчай вже!

— Кінчаю. Але коли ви таки не хочете просто гукнути „хвала життю“ — треба довести се вам.

— Ну, менї все одно не доведеш нїчого... — іронїчно зауважив Микола.

— Тобі гарячий самовар доведе, та ось ще суниці...

— Все на світї чепуха, окрім грошей... — глибокодумно вимовив Микола.

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Дядя Миколо, а на що вам гроші, як все на світі чепуха? — обізвала ся Віра і зацікавлено глянула на Миколу своїми чорними очками. Хіба ж ви ту чепуху куплятимете?

— Яку чепуху? — збентежився Микола. — Ну й куплятиму, як нема нічого кращого.

— Ловко Віруся спіймала Миколу! — задоволено всміхнув ся Кость.

— Так, так, Остапе: хвала життю! — задумано сказала Надя, пригортаючи Віру до себе. — Бо дійсно, хоч ми живемо так наче „за водою“ пливемо, але над нами голубіє небо, сяє сонячний промінь і душа чогось чекає. І щось буде, до чого треба готувати ся... І як би не було чого чекати, чого сподіватиси, то краще б вмерти...

— Се все поезія і белетристика! — озвав ся. Микола. — Моя душа, наприклад, нічого не чекає. Хіба тільки суниць.

— Та воно таки нічого доброго й нема на світі, — мовив Кость, піднімаючись з трави, — ось тільки сонечко...

... „І поринаєш в морі блакитного повітря... І краса та спокій в душу сходять... Шумлять зелені гильки, вечірне сонце тепло розливає. Далекі гори загадково височіють, а навколо, від землі линуть пахощі квітів і чарами сповняють повітре“.

Надя, на верандї білої „комунїстичної“ дачі читає. Слухають її Ганнуся і Ольга яка ранком приїхала.

... „І здаєть ся, на світї нема ні печали ні слїз, ні мук, ні рабів, а сама тиша, краса, спокій... Нірвана...

— Се вже кінець? — нетерпляче запитала Ольга. — Ой, Надю, шкідлива ся твоя нірвана! Так можна зовсім приспати себе. От ти все: гори та море, та пахощі та сонце. Та й дивиш ся цїлий день на ріку, на лани, або ще на хмарку якусь химерну. І краса й спокій сходять в твою душу. Так, але й присипляють вони твою душу. Кохаєш ся в красї краєвиду, де хатки біленькі мальовничо роскинулись в зелени і забуваєш про те злиденне житте, що в тих хатках...

— Олю, але чого ти хочеш від мене?

— Ольга, се ж професор від революції, Надю, і вона мусить всїх учичи жити тільки по революційному, — озвав ся Михайло, який в куточку веранди в задумі сидїв.

— Михайле, будь ласка, подивись чи дитина спить і чи Параска там недалеко від неї... — глянула на нього Ганнуся.

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— В сю хвилину!

О, він з радістю сповняє всяке її доручення. Так би сидів тут цілими днями: дивив ся в очі їй. Але він для неї, здаєть ся. нецікавий.

— Ох, втомили ся! Рибу ловили! — Микола з відром і вудкою, за ним Кость теж з вудкою і Вірою, підходять стежкою до веранди.

— А спіймали рака, — додає Кость.

— Я від тебе. Надю, нічого не хочу! — провадить Ольга далі своє... Я тільки хочу зясувати, хто ми тепер? Благополучні обивателі, чи революціонери в отпуску?

— О, Боже, починаєть ся стара пісня! — зітхнув Микола, вмощуючись в крісло-гойданку.

Раптом з разчиненого вікна білої дачі полили ся згуки музики.

„Як се в пору Катря догадала ся заграти! люба, відважна Катря, яка тільки хвилини одриває від свого суворого, повного праці й саможертви життя, — для своїх приятелів, для свого особистого життя, для свого кохання нарешті... Бо вона ж любить Остапа і видно, що він знає се. Вона й грає про се зараз: про коханнє, про чеканнє, про радість побачення, про муку разлуки".

Співають, ридають згуки. Кличуть. Чекають.

„День догорає... сонце згасає за гаєм зеленим... Вечір надходить... хвилина спочинку... Прибудь, мій коханий чекаю"... кличуть мельодійні акорди.

„Чекаю", — риданнєм одгукуеть ся Надіна душа і образ Богдана, принадний, любий, чарівний встає перед нею, простягаючи руки.

„Серед тихого гаю, квітів пахучих, серед простору зеленого — чекаю... „Тихо-тихо стало на верандї. Всї слухають. А згуки співучими акордами линуть зеленим простором до дерев, до птахів, до вечірнього сонця ллють ся з відчиненого вікна. Але ось урвали ся згуки.

— Ну, розуміеть ся, панове, — заговорив після хвилевого мовчання Остап, який досї тихо й задумано сидїв на сходах веранди, — ми обивателї, самі справжнї обивателї. Вязницї переповнені, не ущухають стогнання „смертників", в надмірній працї і темряві задихають ся люде, а ми чудового червневого вечора сидимо на терасї чудової „комунїстичної" дачі і зовсїм по обивательськи находившись по лїсї, нагулявшись на човнї, бур-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жуазно їмо суниції, пємо молоко, в той час як очі наші тїшить роскішний краєвид, а вуха — чарівні звуки ноктюрнів. Во-істину, обивателі ми...

Кость іронічно всміхнув ся і махнув рукою. — Блажен, кто смолоду був молод...

— Блажен, кто во-время созрѣл.. — со̂лїдно додав Микола, присуваючись до столу і накладаючи на тарілку суниць.

— Се вже Дипя зовсім дозрів! — засміяв ся Остап.

— А ми ще його за молодого вважали, що подає надії... — пожартувала Ганнуся.

Ось їй гарно зараз з ними усїма... з своїми давнїми товаришами і приятелями. Але щось таке невпинно гнїтить її душу. Якась порожнеча, якийсь чорний туман на душі. Нема *його* того одного, який би сонцем сповнив її душу, кожну хвилину життя наповнив би радістю.

— Ш-ш... тихо... Знов музика, слухаймо, — схвильовано прошепотїв Остап.

Він слухає... слухає всією душею, всїм серцем. Се ж ***вона*** грає... І може для нього... Він весь проймаєть ся згуками, в яких спочиває і освіжуєть ся його втомлена бурхливим життєм щоденним душа. І встає укоханий образ тої, що творить сї згуки, що посилає їх йому.

„Ти чекаєш... і я йду... я вже прийшов до, тебе кохана"... душа його співає пісню кохання в супроводї гармонїйних акордів... Я йду до тебе, що втомлено схиливши голову, сидиш під зеленими деревами... Серед тиші й самоти теплого вечера простягаю я до тебе руки... Ти зо мною... Ти — моя"...

Всі затихли. Микола покинув навіть ягоди їсти.

Та раптом згуки замовкли. Катря зявила ся в дверях веранди.

— Смертельно хочу суниць... смертельно хочу чаю.

— Яка проза після такої поезії згуків і яке сугубо-буржуазне бажання у такої пролетарськи настроеної товаришки, — одгукнув ся Микола.

— Ех, товаришу Миколо, забуваєте, що пролетарі теж люде.

— Так, Микола ж у нас відомий буржуй, — озвав ся Михайло.

Він сидів віддалік, в куточку веранди і все дивив ся на Ганнусю: яка вона сьогодня гарна — уперше за весь сей час, за сих чотирі місяцї. Отак би все сидїв та дивив ся на неї та допомогав би їй жити... Щоб легче їй було! Але як про се їй сказати?

Generated on 2015-07-27 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— О, яка краса, яка краса тут у вас, мов зачарована Катря стала край веранди і втопила очі в простір.

Вона, яка виросла в „дворянському гнїздї“ серед лїсів та луків, над водою, тужила серед камяних стїн міста за зеленими просторами. А тут стільки простору, стільки зелени, стільки краси!

— Ось вам і суниці і чай — хазяйнував Остап біля столу.

— Катре, сїдай же справдї, — гукає Надя. — Бач ми такі господині, що гостї гостям чай наливають.

— Надю, ви забуваєте, що по нашій конституції нема подїлу на гостей і господарів. Кожен, хто ступив на теріторію „комунїстичної“ дачі бере участь своєю працею в господарстві. Катре, захолоне ж ваш чай.

— Ах, Ганнусю, тут так прекрасно...

— Прекрасно... прекрасно... розкудахкались з своїм „прекрасно“, — раптом випалила Ольга. — Естети...

— Що таке? — здивовано оглянула ся Катря. — Що з вами таке, Олю?

— Се професор революції Ольга, — озвав ся Кость, — побачила раптом сьогодня, що ми всї безнадїйні обиватели, естети.

— Безнадїйні, безпробудні обиватели, естети, міщане... — потвердила Ольга.

— А як же? — мовив Остап, стаючи серед веранди, в той час як Катря сїла до столу. — Живемо ми на дачі, хоч би й по святах тільки, їмо суниці й спимо на траві, як справжні буржуї, любуємо ся небом, сонцем, заслухуємо ся в музиці як справжні непоправні естети. Се ж все заняття недостойні пролетарів-революціонерів. Ми — революціонери, ми — ідейні люде, повинні денно й нощно, невпинно провадити справу революції! Так я вас зрозумів, Ольго?

— Так! не покладаючи рук... ненастанно, непохитно...

— О, Господи, Ольго! ви якихсь героїв хочете! — беручись знов за свої суниці, мовив Микола. — Та коли ж і героям спати треба часом...

— А інколи і суниць поїсти... — засміяв ся Михайло.

Катря напівдику випила чай і вже зникла. І зараз же розлягли ся гучні, урочисті згуки марсельези.

— А се нам, пролетарам, слухати можна? — запитав Ольгу Кость?

Вона одмахнула ся рукою: не заважайте.

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А сміливі, гучні акорди все більше наберали сили, величі, кликали побідно: вперед, вперед, вперед!..

„Ми підем поміж братів бездольних...
Ми на поміч народу підем...
Всьому світу пішлемо проклони,
І на герць ми покличем його“...

впівголоса наспівував Остап свій вільний переклад робітничого гімну.

А всї хором раптом підхопили:

„Вставай, піднімай ся люде робочий!
На ворога йди, брате голодний!
Лунає клич помсти народної
Вперед, вперед, вперед!..

Надя лежить, закинувши руки за голову на сїнї і дивить ся в синє небо.

Вона думає. Щось важне обмірковує. Уста стиснуті, брови зсунуті.

Ще кілька день тому вона тут лежачи і дивлячись в небо снувала ріжні фантастичні мрії про Богдана, про їх коханне, про побаченне.

Вже два тижнї не приїздив нїхто на білу дачу. А Михайло теж виїхав до міста — щось у них вийшло з Ганнусею! він здаеть ся її вірним лицарем хоче бути до віку, а вона не приймає сього. Ганнуся все з сином. Кость з Вірою або рибу ловлять або в лїсї блукають. Надя здебільшого одна з своїми думками і мріями. Ранками звикла на верандї працювати, а потім то в лїсї, то в полї блукає. І все уявляеть ся їй, що Богдан тут десь, недалечко від неї, що ось-ось вона зустріне його: то він йде стежкою до неї, то сидить коло неї на верандї. І вона промовляє до нього, кличе його:

„Богдане, Богданочку!“

А отсе сьогодня листа від нього одержала і повторяє собі весь час слова з нього, сї слова, що наче вогненними лїтерами написано:

„Божевільно кохаю тебе, рідна моя, і смертельно хочу тебе бачити“...

„Я тепер на „своему“ хуторі, на Подїллю, закинутий долею для деяких справ. Житиму тут пару тижнїв... Блукаю ланами горбами, гаями у вільнї години. І я так близько коло тебе. Блискавицею.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

впала менї зараз в голову думка: ти ж можеш приїхати до мене, моя кохана, сюди, в красний затишок гаїв і ланів, перебути під моєю соломяною стріхою (я маю тут хату, звичайну, селянську хату) хоч кілька днїв. І ми можемо, взявшись за руки, блукати під сим теплим синїм небом, сидїти в прохолодї гаїв, йти стежечкою серед золотого жита назустріч сонцю. Слухати укупі тих співів, що бренять навколо в повітрі і чарувати ся тими, що в душах наших бренять. І се справдї була б єдина радісна пісня кохання, се наше побаченнє. Я так закликаю тебе і чекаю. Божевільно кохаю тебе, рідна моя, і смертельно хочу тебе бачити".

Які однакові думки їх і бажання... Вона ж так само поривається ся до нього, мріє... Хіба — поїхати до нього! Ось так на кілька день все залишити, про все забути і побути вдвох з ним, з яким доля її душу зріднила... Поринути мов в якийсь сон чарівний, в солодку казку. На хвильку спочити душею, а тодї знов до свого життя, до працї, до самоти...

„Напиши ж менї, моя кохана: їду, і коли саме, в який день. Я зустріну тебе... мов царівну повезу тебе, мою укохану мрію під соломяну стріху тої хати, де я народив ся, поведу тебе на луки, на яких хлопцем малим квітки зберав, у гай, в якому співав разом з птахами. Я напою душу твою чарами, всю нїжність мою покладу тобі до ніг. Серед тиші гаїв та простору ланів упємо ся своєю піснею кохання, ми, які так фатально сотворені долею для себе і так фатально розєднані на шляхах свого життя. І насолодившись казковим життем в царстві соняшних мрій, підемо й далї кожен своїм шляхом, навіки заховавши в душі своїй скарб свій — спомин про нашу пісню кохання. Чекаю"...

Надя лежить втопивши очі в блакить і повторяє собі слова листу, який знає на память. І глибока задума оповиває лице їй.

„Чекаю"... Він пише „чекаю"...

Вона схоплюєть ся, сїдає і дивить ся проти себе, „Над чим се вона думає? Що розважає ще? Він чекає"...

Богдан її чекає... Він простягає до неї руки. Ось перед нею його струнка постать. Біле чоло схиляєть ся до неї, синї очі мрійно дивлять ся... Його руки простягнені... „Я зустріну тебе-мов царівну... серед гаїв і ланів напою твою душу чарами кохання... всю нїжність серця складу тобі до ніг"...

— Я їду, їду до тебе, Богданочку!

Надя встає і йде стежечкою в поле.

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Як би був десь тут недалеко, пішла б на годинку, не розмірковувала б. Чому ж не поїхати? Се ж все одно .. трохи більше часу! Отак піти, сісти на поїзд і завтра вже з ним. Через кілька днів вернути ся... Так, вона і зробить... ввечері поїде... поїде до нього .. Він її чекає.

Тільки — се ж не те, як раніше було — ті хвилини, які вони мали для себе. Се — щось більш рішуче. Се — вже цілою істою віддаєть ся вона коханню і коханому... Та вона не боїть ся сього... се було б щастя, тільки як би на віки... а так, на хвилину... хіба може вона?

Але як не має вже сонця на цілє житте, то хіба не треба його на хвильку!!

Руки любучі Богдан простягає до неї... ніжність свого серця кладе їй до ніг. Як солодко оповити ся сею ніжністю, замкнувши очі обгорнути ся його обіймами, поринути немов в сон, в мрію, в казку.

„Ти чекаєш, Богдане... я йду до тебе".

Надя повертає назад до дому. Вона мусить швидче написати: „їду".

Віра і Кость? не кидає ж їх зовсім. На кілька день залишить їх без себе. Вони тут так заняті один одним. Кость ві всі дні своїх вакацій присвячує Вірі і веселійший став від сього життя серед природи. Віра його дуже любить і без жалю обійдеть ся без мами кілька днів. Так, се все буде добре. Вона тільки кілька днів собі візьме, а потім повернеть ся до дому, до своєї роботи, до своїх обовязків.

Та вже скоро і вакаціям кінець. Далі одноманітні, сірі дні праці для хліба, самотність в родині своїй і туга і сум, клопіт та журба.

Так, вона їде. Зараз піде, трошки річей вкладе, скаже Костеві й Вірі, що виїде на кілька днів... Треба служниці де-які розпорядження дати, з Ганнусею поговорити. А там і Кость з Вірою надійдуть.

Надя поспішає до білої дачі. Як би швидче се все скінчити: свої приготовлення, останні розмови прощання. Яка щаслива буде вона у ваґоні, лишивши за собою весь клопіт щоденного життя, вічну самоту, по дорозі до казкового фантастичного світу, до кохання.

Серце Наді швидко колотить ся, обличе палає, очі блищать. Швидче, швидче! Ось вона уже на верандї.

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Зупиняєть ся, дивить ся навколо на зелені простори. Ясною усмішкою засяяло обличе.

„Хвала тобі, небо, за те, що ти єсть, і тобі сонце золоте і вам, зелені простори“ — [illegible] Каті.

„Хвала вам, [illegible], за те, що [illegible] і вам квітки за те, що [illegible].

„Х[illegible] всьому сьому світові, що стелить ся під небом блакитним“...

„Отсей один маленький кошик та й більше нічого не візьму. [illegible]...

[illegible] річи, стоючи посеред своєї маленької [illegible].

„А [illegible]? А а, ось тут, [illegible] Вірусїне ліжко. Вірусине [illegible] як же вона сама [illegible] ся та й [illegible] буде... Може б до Костя [illegible]? [illegible] так, се можна..

— [illegible], що се ви [illegible]? — [illegible] ся Ганнуся в дверях. — [illegible] Наршеха [illegible] вони. Не повірила, але бачу [illegible] сама, що „вони [illegible]“. [illegible]?

Надя [illegible] очі і задумано одновідає:

— [illegible]...

— Се [illegible] абсолютно не [illegible] напряму подорожі [illegible] адреси [illegible]. Може і я б [illegible]? [illegible], Катю, [illegible]! Чому [illegible], так шукаємо [illegible] і чому без [illegible]? Що се? наче [illegible]...

[illegible]

„В [illegible] в царство [illegible] се гарно сказано [illegible].

К[illegible] треба вийти від життя в царство мрій, щоб мати силу [illegible]...

Надя [illegible] ся у [illegible].

Ген за тими просторами [illegible], за гаями ланами, лісами стоять *вїи* і так само [illegible] її. І тільки перелетїти треба сей [illegible], щоб [illegible] ся. Але се так легко-перелетїти! Як би тільки [illegible]! Он Костя і Віра [illegible] з гаю і стежечкою наближають ся до веранди. Віруся скаче і смієть ся.

Треба Костеві зараз сказати... тодї зовсїм легко буде на души. Щоб все було ясно і договорено до кінця. Уже ж вони,

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

як чоловік і жінка, зовсїм чужі і можуть жити разом лише як товариші, зеднані дитиною і своєю самотою. Зараз вона скаже Костеві, тяжко тільки, як се його засмутить... Як гляне він на неї своїми великими чорними сумними очами!..

Але ні, йому не буде боляче тепер... вона ж тепер не *його* Надя, а своя, тільки своя.

Зараз піде назустріч їм, Вірусю одведе в кімнату до Ганнусї і скаже Костеві:

„Я їду“...

Він не питатиме куди, чого, він зразу зрозуміє.

Бо, як би їхала, як трапляло ся, до міста на день-два по справам, то не робила б з сього таємницї од Віри та і обличе в неї не таке було б.

Вона зараз піде, гляне йому отверто в очі і скаже: „Костю, я їду, і через кілька днїв верну ся“. І се все. Що вернеть ся, се він напевне знає. Колись була у них розмова одна, рішуча і остання про те, як далї жити, і тодї вона сказала, що нїколи, ні при яких обставинах не покине дитину і його, що вони навіки звязані дитиною і самотою своєю.

Так Кость її зрозуміє з двох слів, і тодї як скаже йому, зовсїм легко й гарно буде їй на душі.

Отут на столї й папер приготувала, щоб Богданові написати. Зараз можна вже й написати:

„Я їду, коханий... чекай у четвер“...

— Мамо, мамо... а якого ми карася вловили... там у тата у відрі, на верандї. Мамо, а що се тут все не так? Чого кошик впакований? Хіба ти до міста знов їдеш? Чого моє ліжко не на містї стоїть. Се ти щось шукала за ним і забула поставити?... Давай знов посунемо його на місце... я хочу щоб воно на своєму місцї було... Мамо, чого ж ти задумалась? Говори. Та й не їдь... Краще, як і мама на місцї.

— Нїчого, дитинко... Се я справдї збераю ся поїхати. А ліжко пересунемо... Зачекай хвилинку, де тато?

— На верандї, там коло риби. А я побіжу тьотї Ганнусї про рибу сказати.

Надя встає і оглядаєть ся по хатї. Так, Віра хоче, щоб ліжко було на містї...

Йде на веранду.

— Костю... Костю... голос Надї тремтить і переривається ся.

Кость одриваєть ся од відра з рибою і здивовано питає: — що таке стало ся?

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Такий спокійний, трошки мелянхолійний погляд. А в голосі співчуття і чекання.

Надя дивить ся уважно на нього, але мовчить.

„Я їду“... сі слова, що в неї на серці, не зривають ся з уст. Вона дивить ся вже не на Костя, а на зелені лани і гай за ними і в той самий час наче розширеними очами вдивляєть ся в глибінь душі своєї.

„Я їду“... се значить, я порушаю самоту, на яку ми обречені обоє і ми вже не будемо як товариші звязані одною недолею.

„Я їду“... се нїби я долї своєї шукати хочу, пари собі хоч і не навіки.

А він, Кость, один лишаєть ся, в самотї й недолї...

— Костю...

— Що? — якось сторожко й засмучено глянули його очі.

— Та нї, нїчого... се так, фантазії ріжні...

І Надя йде до своєї кімнати. Сідає біля столу.

Довго-довго сидить, схиливши голову на руки.

З сусїдньої кімнати чути Ганнусін голос, гугуканнє немовлятка і щебетанне Вірусї.

„Щоб ліжко було на свому містї“... так хоче Віруся. З веранди чути розмірені кроки Костя.

„Краще щоб і мама на місцї“... Се так має бути.

Сутенїє... вже вечір надходить... Чи ж скінчила вона Богданові писати? Ось вже не видно буде.

Бере перо.

„Щоб все було на свому місцї — і ліжко і мама“...

Перечеркує сей рядок, написанний вгорі „я їду коханий, чекай у четвер“.

А тодї пише:

„Думала їхати... Думками летїла в „царство мрій“. Вже мала завтра бути в дорозї. Позавтра біля тебе. Цїлувати синї очі... пригорнути ся до нїжного серця. Але — „мама мусить бути на свому місцї“... Але не можна покинути товариша по недолї. Тай мабуть

„Кращі співи — се ті, що ще в грудях бренять...
Кращі співи — невиспівані“...

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

М. ЛЮБИНСЬКИЙ.

Як прийшли німці.

Нарешті можна оповісти докладно і одверто, як се стало ся. Давно пора розвіяти густий туман, що закрив від громадського ока минулі кроки нашої одновідальної політичної роботи. Треба освітити хоть одним проміннєм сю фатальну і огорнуту таємною хмарою недовіря і безпідставних підозрінь, справу, тим більш, що сучасний політичний момент дає нам можливість сказати правду, оскільки без жадних обмежень. Думаю, що найкраще се зробити в формі хронольоґічних, по можливости систематизованих, спостережень про події, свідком і співучасником котрих мені довело ся бути, спиняючись головним чином на обставинах, в яких сі події відбували ся і підкреслюючи ті факти (мало відомі серед суспільства), котрі грали головну ролю в розвиткові сих подій.

Українська мирова делеґація вирушила до Берестя в останніх днях листопаду минулого року і засідала там аж до початку березня року біжучого. Хронольоґічно сей довгий час цілком виразно розбиває ся на чотири окремих доби, з котрих кожна означає ся, як змінами в складі самої делеґації, так і напрямком і характером роботи. Перший період, коли до Берестя приїхали в складі загально-російської делеґації для інформації і контролю М. Левицький та М. Любинський, був присвячений початковому ознайомленню з справою і закінчив ся перервою, під час котрої делеґати їздили з докладом у Київ. Повернулась делеґація в іншому складі: на чолі делеґації став В. Голубович (тоді Міністр Торгу та Промисловости), а в склад делеґації війшли ще О. Севрюк та М. Полозов. З сього часу (початок січня) починаєть ся другий період, посьвячений вже на докладні розмови з представниками почвірного союзу, що до умов майбутнього миру, проєкт котрого і був вироблений до 20 січня. Одночасно велись уперті принціпіяльні балачки з російською делеґацією, котра (під проводом Л. Троцького) ніяк не могла помиритись з самостійним місцем, занятим українською делеґацією на мировій конференції. Всі наші заходи найти спільну мову з росіянами і не порушувати спільного соціялістичного фронту скінчили ся нічим і тоді більшість членів делеґації вирушила (коло 20 січня) з другим докладом у Київ. Треба було остаточно вирішити, чи маємо надалі піддержувати у Берестю контакт з росіянами, що ведуть з нами і тут і там одверту війну чи навпаки, оповістивши акт про повну самостійність України, розірвати з ними остаточно і вести

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

діло до сепаратного миру. Спрага була вирішена у останньому напрямкові і делегація 2...-го січня поверталася назад до Берестя. З сього часу починає ся третя доба переговорів, але вже під проводом О. Севрюка, бо В. Голубович остав ся [illegible] у Київі. Сей третій період [illegible] (котрі [illegible] не могли перепиняти [illegible] і закінчує ся [illegible] 9-го лютого [illegible] до Київа, можна [illegible] німецьке військо на Україну. [illegible] дати, перейдемо до [illegible] самостійність нашої [illegible].

Що до [illegible] ознайомлених з українським [illegible] (головних), себ-то [illegible] і не плутатись серед [illegible] до попереднього [illegible] години [illegible] питання нашої [illegible] і тим [illegible] зрозуміти [illegible] зауважу, що вони дуже обережно ставились до [illegible] не дозволили собі [illegible] істнували між ними [illegible] народнього життя. [illegible] з одного боку, не доволось чути [illegible]; з другого боку не [illegible] то-що. Ми розуміли [illegible] гарним зовнішнім виглядом [illegible] зміст, але, мимо сього, [illegible] до них наблизитись [illegible]. Коли до сього долучити ті значні [illegible] в самому договорі (визнання самостійности, [illegible] контрибуцій то-що) себ-то дали нам можливість [illegible] демократичній формі — то не можна не [illegible] все зробили для того, аби ми [illegible] і менше звертали уваги [illegible], яка лежала між нами й ними.

Цілком протилежним шляхом пішла делегація російська. Ми переконали ся з перших днів нашого спільного знайомства, що ні провідники, ні другорядні дорадчі співробітники делегації — цілком не ознайомлені з українським національним рухом та напрямком роботи укра-

їнських соціялїстичних партій і до смішного не розбірають ся у взаємовідносинах одного до другого. Крім того, ми зобачили, що вони не мають анї найменьшої охоти вислухати нас і познайомити ся з нашими настроями та домаганнями. Не зайвим буде дати скільки прикладів. Пані Біценко (член російської делеґації) сумнївала ся, чи хто небудь на Украïнї читає українські книжки і цїлком заперечувала право українських партій мати свої програми і окремі центральні комітети. Другий делеґат Іоффе доказував, що українські пролетарські верстви безперечно хотять мати столицю Украïни не в Киïві, а у Переяславі, де було підписано колись московський трактат. Але се дрібницї. Скажу більше. Коли росіяне ще в груднї цїлком поховали справу Галичини, згодившись (тодї ще від імени цїлої Росії) прикладати право на самоозначення народів лише до бувших частин Російської імперії, ми запротестували і хотїли се питанне зняти знов. Але говорити не було з ким, бо нїхто з росіян не мав нї найменьшого поняття про галицько-українські стосунки і всї вони рахували сю справу цїлковитою дрібницею. Одним словом ми побачили, що се люде, котрі будуть вирішувати справи, хоть і руба, але навмання, по певних трафаретах, до котрих вони дійшли цїлком апріорним шляхом, а не шляхом уважного ознайомлення. Звичайно, що таке становище значно ускладняло можливість порозуміння. Але продовжу мої спостереження дальше.

Скоро ми переконали ся, що росіяне не тільки не виявляють охоти знайомитись з невідомими їм подїями чужого життя, але нарочито неправдиво передають і ще гірше освітлюють речі безсумнївні і навіть загальновідомі. Доказів можна б подати дуже багато, починаючи від дописів, що посилались до Петрограду з Берестя і нагадували дописи про африканську війну („від власного кореспондента“), написані в самій редакції, і кінчаючи такими штуками, як повідомлення голови російської делеґації Л. Троцького за його власним підписом, котрими він повідомляв голов делеґацій про те, що „імперський уряд у Берлїнї скинуто і до влади прийшов Лїбкнехт“. Ми сміялись з таких повідомлень разом з другими делеґатами, — тільки другі сміяли ся іронїчно і надсмішкувато, а ми сміяли ся гірким сміхом зраджених людей і червонїли за наших спільників по фронтові і по соціялїзмові.

Так, крок за кроком, ми переконали ся в цїлковитій нездатности росіян до ведення переговорів (як з нами, так і з нїмцями), чи, властиво, до ведення таких переговорів, котрі могли би дати якісь конкретні результати. Ми зрозуміли, що ідучи разом з ними, ми неминуче разом з ними ж доведемо справу до повної руїни і дамо можливість розлютованим невдачею нїмцям розгромити нас на протязї всього нашого, неістнуючого фактично, фронту. Остання крапля терпцю урвала

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ся тодї, коли росіяне рішучо одмовились заключити „російсько-український мир“, на котрий ми одержали повновласть з Київа, і навпаки почали вимагати від Петрограду висилки на Україну можливо більшої військової сили (знамениті розмови з Петроградом совітника делеґації Радека, коли він просив: „Ольга Давидовна, пошліте на Украину еще десять тысячъ человѣкъ“). Але се було вже у другій половинї сїчня. Для нас вже було ясно, що і тут у Берестю іде, як і на Українї, „священная война безъ соглашеній и поблажекъ“.

Після сеї передмови ми можемо перейти до самої теми нашої розвідки. Я вже згадував, що коло 20 сїчня делеґація вирушила до Київа з черговим докладом. Вже по дорозї ми побачили, що на Українї дїсть ся щось непевне. Козаків на фронту зовсїм не було; в прифронтових селах ішов грабіж, розпродаж військового майна і безконечна, без всякої мети, стрілянина. В Київі ми застали ще гіршу картину. Наші полїтики тратили останнї сили в боротьбі з безсовісною провакаційною аґітацією. Помочі нї звідки не видно. Остання надїя була на нас, — на мирову делеґацію. Про се там говорили на кожному кроцї і в проховах, і в партійних та приватних балачках. Виїзжаючи назад ми розуміли, що очі всїх звернені тепер на нас і стежать за кожним нашим кроком. Треба було неодмінно щось зробити. Добравшись з великими труднощами до Берестя (в Шепетівцї мали приємність простояти десять хвилин проти скількох сотень наведених на нас большевицьких рушниць), ми вирішили: 1) Негайно виробити умови миру і підписати поки не пізно, 2) здобувши, шляхом миру, право на повернення полонених, — тим самим найти ту силу, котра допомагла б нашому урядові оборонити республїку від північних ворогів. Перше завдання ми легко виконали просто через те, що самим нїмцям мир був конче потрібний. Звичайно для сього нам довелось остаточно пірвати з російською делеґацією, що і було виконано на кульмінаційному історичному засїданню пленума 1-го лютого, і піти навпростець до сепаратного миру. Се було треба зробити, — і ми зробили. Тодї прийшла черга за другим — за військовими полоненими, на котрих лягала наша остання надїя.

Але щоб хід дальших подій був більш зрозумілим, мушу подати тут ще одно пояснення. Думка про яку б то не було допомогу з боку нїмцїв, зявилась, як у нас, так і нїмцїв не зразу, а тільки в міру розвитку подій на самій Українї. Принаймнї протягом цїлого грудня нїяких розмов нї про яку допомогу не було. Та і думки про допомогу не могло бути, бо всї рахували Україну сильною, добре зорґанїзованою республїкою, котра має не тільки досвідчених провідників, але і сильну гарно уформовану армію. Про допомогу почали говорити тіль-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ки в січні, коли з російських повідомлень та з ріжних радіотелеґрам стало вияснятись, що у нас не все гаразд. Але дальше приватних розмов ся думка не виходила і то говорилось про взаємну допомогу, а власне: по мировому договорові ми дамо німцям можливість набувати у нас хліб, а вони з свого боку дадуть нам можливість підписати такий договір, котрий своїми демократичними умовами приверне назад симпатії населення до українського уряду. Так принаймні висловлював свою думку провідник німецької делеґації Кюльман. Тільки ґен. Гофман (фактичний головнокомандуючий східного фронту) починав уже говорити про синї жупани, котрі пройшли гарну школу і можуть нам стати в пригоді. В розмовах він називав навіть цифру (75 тисяч) сих синїх жупанів і тим самим спинив нашу думку на сїй стороні справи і заставив нас про се більш уважно подумати. Так помало ми звиклись з думкою про повернення полонених в формі орґанізованих військових частин. В Київі до сеї думки поставились прихильно і рекомендували нам розвивати справу докладнїйше.

Але в тім же ж Київі висловлювали деякі сумніви, що до сього засобу допомоги. Оскільки пригадую висловлювались такі думки: 1) Ми не знаємо настроїв, що панують серед полонених, не знаємо наскільки вони довіряють нашому урядови і оскільки вони будуть тривкими перед демаґоґічною ворожою аґітацією. 2) Чи схочуть полонені, що вимучались по скілька лїт у тяжкій неволї, нести знов ярмо військової служби, не маючи навіть змоги вибратись до дому. 3) Чи зможуть встановитись гарні відносини між полоненими вояками і полоненими старшинами, що жили по окремих лягерях і в окремих умовах. 4) Чи згодяться німці видавати зброю людям перейнятим цілком зрозумілою ненавистю до своїх недавнїх ворогів. 5) Нарешті, як скоро можуть бути сї частини зорґанізовані і чи досить буде сих частин для піддержання ладу на Україні. Наші розмови з невеликою групою полонених, що пробували поблизу Берестя (у м. Біла) і з одним діячем, котрий довго працював серед полонених по військових лягерях, тільки підтверджували наші сумніви і заставили нас краще подумати над сею справою. Але иншого способу допомоги нашій республиці у війні з росіянами — ми не бачили (чи краще сказати навіть у думці не осмілювались бачити) і через те продовжували сю справу, хоть вже [illegible].

Для [illegible] нагадаю текст нашого оповіщення про мир, розісланий тодї по телеграфу по всій правобережній Україні, до Української Центральної Ради, до Ради Народнїх Міністрів і до всього Українського Народу. Сїчня 27-го (9-го лютого н. с.) у 2 год. 14 хвил. ночі. Ми, мирова делеґація Української На-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

родньої Республіки, в повній згоді з проголошеними українською демократією прінціпами, підписали мир з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною. Не зважаючи на всі перешкоди, котрі чинила нам большевицька делеґація, що гальмувала мирові переговори і змагала ся зірвати справу миру України, ми виконали непохитну волю Народу Українського. Твердо стоючи на сторожі інтересів трудових верств України, заключили ми сей мир, цілком демократичний і почесний для обох сторін. Мир сей повертає Українській Народній Республіці всі загублені протягом сучасної війни українські землі, не містить в собі ні явних, ні скритих контребуцій, він повертає до нового життя змучені і виснажені трудові верстви нашого народу. Народе Український! Найвище Правительство Твоє — Українська Центральна Рада та її Рада Народніх Міністрів дали Тобі довгожданий мир. Скоро на рідній землі зобачиш Ти своїх батьків, синів і братів, що згоскували ся в полоні по рідній стороні. З горячою любовію до своєї України прийдуть вони до Вас. Хай живе незалежна Українська Народня Республіка! Хай живе її Правительство Українська Центральна Рада та Рада Народніх Міністрів". (Архів М. З. С. діло № 10 ч. 162).

В тексті сеї відозви підкреслено ті самі думки, котрі ми чули трохи раніще у Києві з якими приїхали до Берестя і з якими підписували давно очікуваний мировий договір. Але вже було пізно полагоджувати справу відозвою — треба було мати реальну силу.

Коли не помиляюсь, то на другий день після підписання миру ми з власної ініціятиви почали конкретну розмову з німцями в сій пекучій для нас справі. Німецькі дипльомати поспішали поїхати на відпочинок до Берліну та Відня, а ті що зостались — заявили, що се справа військова і ми маємо говорити про се з ген. Гофманом. Той, звичайно, охоче згодив ся розвивати дальше висловлені ним ще раніще натяки і, здавалось, гаден був вжити всіх заходів, аби сю справу поставити на шлях реального здійснення. Зброю для полонених він згодив ся одпустити у борг; стріляти з рушниць, коли хто не уміє, — можна навчити і даром; що до убрання — то якось то воно буде там забачимо. Але одночасно почали ми помічати і де що негарне. Кількість синежупанників, котрі можуть бути негайно „без школи для фабрик і плянтацій" відпущені до дому зменшилась зразу в кілька раз; пушок він не може відправити на Україну без своїх інструкторів, хочай-би перебраних у сині жупани; коней він зовсім не дасть, бо їх і у німців обмаль.

Ми вже знали, тоді що Київ остаточно захопили большевики (в ту саму ніч, як ми підписували мировий трактат), що провідники

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нашої політики виїхали в напрямку Житомира, а між тим пекуча справа з орґанізацією дівізій гальмувалась. Гофман казав, що се справа військова, про котру йому треба поговорить з нашими військовими. Приїхали нарештї і такі, але вони Гофманові не подобались і він говорив з ними неохоче. А тут став ся ще неприємний (можливо спровокований самими нїмцями) інціндент. Одного вечора нас повідомили, що полонені по ляґерях нервують ся, не знають хто їх кличе, для чого формує і не хотять брати до рук зброї. Можна собі уявити, як на нас така звістка вплинула. За порадою тих-же таки нїмців (з урядом тодї не було жадного звязку) ми післали у ляґері досить суворого наказа. Але через два днї нам знов передали, що наказ зробив протилежне вражінне і полонені нервують ся ще більше. Пізнїше виявилось, що тут вийшла помилка: спочатку полонені охоче взяли ся до формувань, а коли цїлком незаслужено одержали такого рішучого наказа — то справдї занервували ся. В таких трівожних чутках ми прожили весь час, аж поки не приїхала нарештї давноочікувана перша дівізія синежупанників. Сама дівізія проїхала мимо Берестя до Ковля, а у Берестє заїхав лише ґенер. Зелїнський (що стояв на чолї дівізії) зі своїм значковим.

Значковий робив приємне вражінне свідомого українця, а ґенерал — навпаки. Він почав запевняти нас що він щирий і давнїй українець, хоть і погано розмовляє по українськи. За вечерою несподївано виголосив нїмцям тоста в котрому сказав, що „се надзвичайний в історії факт, щоб вчорашні вороги сьогодня вам були союзниками". Я спочатку хотїв заперечити таким виразам, але потому обмежив ся якоюсь іронїчною фразою. Одним словом почалась якась нїяковість. Між тим Гофман був дуже задоволнений ґенералом і вів з ним довгі військові розмови. Взагалї постать ґен. Зелїнського до сеї пори зостаєть ся для мене якоюсь загадковою і не зрозумілою. Але річ не в ґенералї.

Через скілька день я поїхав до Ковля подивитись на саму дівізію. Дівізія пробувала коло Ковля в двох напівзвалених селах. Обїхав самоходом окремі сотнї, говорив промови, старав ся все вияснити, одповідав на окремі запитання. Зустріли мене дуже радісно, в одній сотнї навіть грав оркестр. Серед старшини зустрів багато знайомих, товаришів по унївєрсітету то-що. Виявилось, що справа йде багато краще, нїж се здавалось у Берестю. Правда у полонених більше українського стноґрафізму нїж полїтичної свідомости; правда вони мало розбірають ся в подіях революційного часу; правда вони незадовольнені окремими старшинами і хотять старшин вибірати. Але з другого боку вони мають щирий намір виконати положене на них, завданнє і, здаєть

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ся, довіряють моїм промовам. Тільки просять, щоб вони війшли до Київа попереду нїмцїв. А звідкиж взялись нїмцї? Як се сталось?

Коли ми підписували мировий трактат — то ми вже знали, що Київ не в наших руках і що одно підписанне миру навіть дуже демократичного навряд чи поправить становище республїки. Але докладних відомостей про поведїнку нового большевицького уряду в Київї ми не мали. Прямий провід, — єдиний засіб для інформацій, перервався і ми опинились в цїлковитій політичній темряві. Приходилось користуватись і керуватись окремими випадковими інформаціями, котрі подавали нам і особисто і по телефону численні утїкачі з Украіни, що мандрували через фронт і блукали по Галичинї та Підляшу. Сї окремі часто цїлком невідповідальні люде, бажаючи, очевидно, виправдати своє дезертирство і мандрівки роздували подїї до неймовірних розмірів. „Половина Київа згоріло. У Київ прийшло сто тисяч большевиків з півночи. Мирова делеґація присужена київською владою до смертної кари. У Київї спалено всї українські книгарнї і т. и. „Такі інформації ішли до нас з кожного боку. Настрій утворював ся неможливий. Ми знали, що єдина надїя на нас, на мирову делеґацію, ми розуміли, що очі всїх звернені до Берестя і що звідси всї чекають допомоги. Було очевидно, що ми не мусимо нї перед чим спинятись і вжити навіть крайнїх засобів для врятування Украінської Народньої Республїки від московської неволї. На полонених, як я вже вище пояснив, надїї було мало. Треба було шукати ще якоїсь опорної точки. Але про нїмецьку армію, навіть тодї, ще не було розмови і сю думку ми відганяли від себе — як думку цїлком недопустиму. Про нїмцїв не було ще тодї і слова.

Але скоро нам таке слово довело ся сказати, і от через що. Покінчивши справу українського миру, нїмецька делеґація поставила на чергу дня стосунки з Московщиною і вирішила, так або інакше довести справу до якогось кінця. Нїмецька дипльоматія бачила, що Троцький кипить над нею, виголошуючи (як нїмцї казали „через вікно“) довжелезні прінціпіяльні деклярації, маючи на увазї головним чином нїмецьке суспільство, і цїлком ухиляючись від конкретних розмов і конкретного обговорення пунктів майбутнього трактату. Нотації Л. Троцького на адресу ґен. Гофмана доводили військових представників во страшенного обурення. Справа очевидно хилилась до розриву. І се дуже скоро стало ся. Утворив ся стан не-то війни не то миру. Старались рахувати се продовженнем перемиря. Але з такою редакцією не годились військові і задумали вести справу своїм шляхом. Одного вечора Гофман підійшов до ґен. Самойлова, єдиного зоставленого в Берестю представника Петрограду і сказав йому: „до поба-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чення, пане ґенерал!“ На другий день ранком останній представник росіян вирушив до Двинську. Ми зостались одні і розуміли, що не сьогодня-завтра Гофман може сказати нам те саме, що сказав Самойлову. Натяки на можливість такого скандалу Гофман робив уже скілька день. Він говорив, що йому не подобаєть ся поведінка Щербачова на Руминському фронті, і що, коли ми не можемо удержати сього ґенерала від приятельских стосунків з антантою, то він (Гофман) постарась ся зробити се на свою одповідальність і власними силами. Говорив, що йому дуже подобаєть ся Крим і він нїчого не мавби проти того, щоб самому туди навідатись. Нарештї, коли остаточно вияснилось, що буде наступ на большевицькому фронті (з боку нїмцїв), Гофман вже повів одверту балачку про те, що він не може робити сього необхідкього для него кроку, не забезпечивши собі правого флянґу. Ми також розуміли, що іти, скажемо, на Бобруйськ, не володїючи залїзницею Пинськ — Гомель, дуже небезпечно. А між тим, се ж наша українська земля тільки що, і з такими труднощами, завойована нами по берестейському трактатові! Балачки починали набувати поважнього і напруженого характеру. Ми вже згодились на те, щоб в дівізіях з полонених, особливо в артілерії були нїмецькі інструктори (котрі нїби-то мають приняти тимчасово українське підданство). Тепер обставини примушували нас зробити другий ще більш небезпечний крок пустити самих нїмцїв на нашу землю, принаймнї вузькою стежкою нашого північного кордону. А Гофман вів свої недвозначні балачки далї і в його словах вже цїлком виразно бренїла струна: „коли не згодитесь добровільно то я піду на свою одповідальність“. Ми знали, що одповідати йому нема перед ким, значить і боятись йому нїкого. Одна надїя могла бути на представників Нїмецького Мінїстерства Закордоних Справ.

Мушу знов подати деякі пояснення. В Нїмеччинї, як у всякій державі, в котрій надміру розвинений мілїтарізм, нїмецька армія, або, краще сказати, нїмецька військова партія була державою в державі, себ-то закони державні і думка уряду не завжди були для них обовязковими. Через се військові представники дуже часто робили справи на свій риск і одповідальність і кожний раз у них утворювались напружені стосунки з Мінїстерством Закордонних Справ. Те саме стало ся і в справі переведення в життя українського миру. Дипльомати були тої думки, що виконувати мировий трактат має той, хто його підписував, а ґен. Гофман (себ-то військова партія) навпаки був тої думки, що складали мировий договір дипльомати, — а переводити у життє має він, тим більш що ми уже остаточно згубили свої позіції у Київі. Дїйсно, ми вже не могли ручитись за виконанне так потрібного нїмцям миру, за котрий вони заплатили такими високими уступками, — і дипльомати замовчали.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

До того на нашу біду, нїмецькі дипльомати, після розриву з большевиками майже всї розїхались і в Берестю зостались тільки другорядні особи, голос котрих цїлком блїд перед тоном Гофмана. Все ж таки ми почали балачки з ними. Вони (думаю, що щиро) хотїли допомогти „нашій молодій країнї“, але конкретно нїчого не могли порадить. Спочатку ухопились за думку про включенне відповідного пакту в майбутнїй нїмецько-росийський трактат „про негайне замиренне з Україною і про вивід большевицьких військ з нашого краю“. Але дурити було нїкого, і ми і вони розуміли, що ся думка цїлком ефімерна і нї до яких реальних наслїдків не доведе. Більше нїчого не можна було видумати. Так нїмецька і австрійська дипльоматія, не знаючи де опертись ногою, покинула нас самих попередивши лишень, щоб ми всїми силами удержались від кликання війська. Про се говорив і Кюльман і Чернїн. Один з них навіть переказував нам (правда через другу особу), що „нїмцї дуже люблять довго зоставатись у тім краю, до котрого вони прийдуть і що населенне тої країни нїколи не висловлює радощів з приводу їхнього пробування“. Се ми знали і розуміли і без таких застережень. Таким чином в душі відповідальних представників Української Народньої Республїки, посланих підписати мир, утворювалась перед новим відповідальним кроком неможливо тяжка колїзія. Що робити? як далї вести справу? Вирішити се питанне міг лише той орґан, який вирядив нас до самого Берестя. Коли нам удалось нарештї навязати телеґрафні зносини з Житомиром (котрі переривали ся часом на цїлу добу і більше) ми почули де яке полегченне і почали добиватись рішучої і недвозначної відповіди від тодїшньої ради міністрів на се болюче питанне „чи кликати лишень своїх полонених, чи можна згодити ся на вступ чужого війська“. Цїлими годинами доводилось вести розмови на телеґрафі. В Житомирі, ознайомившись з нашими докладними інформаціями, очевидно також вагали ся і посилали нам незадовольняючі умовні одповіди. Доводилось проводжувати знов розмови і вимагати нарештї виразного слова.

Але про що властиве йшла розмова? Розмова йшла все ще не про нїмцїв. Річ була про галицьких сїчових стрільцїв. Австрія, не бажаючи очевидно, дальшого походу нїмцїв на схід, сама почала пропонувати нам поміч стрільцїв. Про се ми могли говорити. Справдї, нїхто з нас не сумнївав ся в ідейній чистотї сего війська і в його національній витревалости. Частини сї були готові і коли до них долучити, скажемо оті австрійські полки, що складають ся в значній мірі з українцїв, то такого війська цїлком вистарчить на урятуванне України від ворогів. Розмістити се військо можна по великих містах і тодї воно може стати тимчасовою перехідною стадією до власного війська, про котре кон-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кретно і багато говорили і у Житомирі. Таким чином картина малювала ся так: на півночі тонкою смужкою підуть німецькі війська, на Україну ми запросимо рідне нам галицько українське військо, а через місяць, маючи власний набор — зможемо справу сю ліквідувати. На такий план Житомир погодив ся і дав нам відповідну повновласть. Але Австрія — се держава, в котрій ні один проект уряду не міг найти відповідної санкції з боку населення. Те саме стало ся і з нашим пляном. Всі ворожі українцям сили (поляки, чехи то що) почали гальмувати справу не шкодуючи ні часу ні коштів. І справа, дійсно, почала гальмуватись. Австрія вимагала уступок (в справі Холмщини), на котрі ми не могли піти і не могли погодитись. А події, тим часом, розгортались далі і далі.

Дні бігли дуже скоро і ми вже передбачали до чого доведе наша нерішучість. Треба було вибрати якийсь шлях і тим шляхом піти. Один з делеґатів мав вирушити до Відня і добитись там негайної посилки січових стрільців. Другий поспішав на короткий час до Берліну налагодити де-які формальности з підписаннем так званого „кінцевого протоколу“ себ-то остаточно завершити справу миру. А тим часом нас уже повідомили очевидці, що німецьке військо переходить фронт і вирушає тим шляхом, що ми налаштували для наших дівізій,— на Україну. Перед розїздом делеґатів ми зібрались на останню нараду. Вирішили: 1) негайно найти якусь юридичну форму, котра б зберігла нам хоть тінь нашої нейтральности (про котру ми так мріяли, підписуючи мир) і хоть для історії залишила юридичну силу мирового трактату, 2) виробити спільно з німцями умови такого походу, аби не дати їм змоги зловживати довірем населення і використовувати нашу безсиліть виключно для своєї мети. Одночасно ми виробили текст самої відозви до німецького народу (а не до уряду!), бо таку форму ми рахували найбільш демократичною і найбільш доступною для широких верств і народу і війська. Подаю тут повний текст сеї історичної відозви, користуючись двома джерелами: одним українським, що уявляє з себе нестилїзований черновик (Архів М. З. С. діло № 12. ч. 277), другим дословним, але російським, уміщеним в тогочасних часописах (Напр., „Послѣд. Новости“ ч. 4036).

„До німецького народу! 9-го лютого, з глибоким і гарячим побажаннем жити з нашими сусідними народами в мирі і приязни, підписали ми мировий договір з державами почвірного союзу, щоби перервати (безглузду), братовбийчу війну і обєднати всі наші сили (для осягнення одної мети), для витворення форм нашого власного самостійного державного життя.

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Но радісна вістка, на котру так довго ждали трудові маси нашого народу не принесла миру в нашому краю. Ворог нашої свободи вірвав ся в наш рідний край, щоби знову, як колись перед 254 роками, огнем і мечем повернути український народ в неволю.

„Російські большевики, котрі перед місяцем розігнали Всеросійські Установчі Збори, складаючи ся майже виключно з соціялістів, ідуть тепер на соціялістів України, так званою „священною війною".

„Через північну нашу границю нападають підкуплені банди червоногвардейців на наш край, лучать ся з утїкаючими з фронту російськими солдатами і з випущеними з тюрем арестантами. Під досвідченим проводом бувших полїцаїв і жандармів вривають ся вони в (наші) міста, розстрілюють суспільних і полїтичних дїячів, накладають на населенне контрибуції і кидають знищене і палаюче місто, щоби шукати нового грабунку. Ще раз в нашій історії хоче наш північний сусїд тим варварським напором знищити самостійність нашої держави під покришкою брехливих, демагогічних фраз, котрі в глибшому значінню випливають з нечесних намірів і інтриг так тих, кому вигідна анархія на Україні, як і тих, хто мріє о поворотї старого режіму.

„Ми перед цїлим світом заявляємо, що брешуть петроградські комісари, коли вони говорять про повстанне народу на Україні кливечуть вони, коли називають буржуазною Центральну Раду — Парлямент Української Народньої Республїки — яка складаєть ся з українських соціялістів і переводить в житте широкі соціяльно-демократичні реформи.

„Петроградські комісари, котрі (лиш) на словах так завзято боронили права Литви (України), Польщі, Курляндії і иньших народів, вихісновують свій гарний жест, зроблений в Берестю-Литовськім, таким чином, що відкликають з фронту останки російського війська для потайного направленя їх на Україну, на те, щоби нас ограбити, вивезти на північ весь запас хлїба і цїлий край поневолити.

„Тепер, коли по чотирьох роках упала стїна, яка дїлила нас від наших західних сусїдів, піднїмаємо свій голос, щоби сповістити всїх про горе нашого народу.

„(Ми бачимо, що) здобутки нашої молодої революції загрожені, і в небезпецї наша ледве що здобута свобода. Щоденно тече кров у боротьбі з російськими бандами. На Волинї і в других місцях орґанїзуємо наші сили, щоби оперти ся російським ватагам, що вривають ся з півночі.

„В сїй-то тяжкій боротьбі за наше істнуванне оглядаємо ся ми за поміччю. Ми глибоко переконані, що нїмецький народ, котрий любить мир і порядок, не зостанеть ся байдужим, коли пізнае нашу по-

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

требу („нужду"). Німецьке військо, що загрожує фронтові нашого північного ворога, досить велике, аби допомогти нам і оборонити своїм втручанням наші північні кордони від дальшого наступу ворога.

„От що маємо ми сказати в сю скрутну годину („роковой часъ") і ми знаємо, що наш голос буде почутий".

Майже така сама відозва була і до народів Австро-Угорщини, тільки в резолютивній частині ми говорили, що рідні нам національні війська будуть привітно і радісно зустрінуті нашим населенням. У відозвах до турків та болгар — резолютивна частина мала цілком декоративний характер, бо ми наперед і з цілковитою певністю знали, що ніяких військ вони на Україну посилати не будуть.

Текст відозви говорить сам за себе. Коли уважно його розглянути, то не трудно переконатись, що німці мали юридичне право не для походу на Україну, а тільки для оборони нашого кордону з півночі. Так ми собі і уявляли майбутній похід, хоть і розуміли, що навряд, чи німецьке військо, особливо п. п. ґенерали, так само уважно будуть у ту відозву вчитуватись.

Таким чином, через кілька день після того, як німецьке військо фактично переступило лінію фронту і помандрувало широким потоком на Україну, ми були змушені передати до рук німецького дипльоматичного представника сю фатальну відозву, котра пізніще дала німцям змогу рахувати себе дорогими гістьми на Україні.

Зоставалось ще одно: вілляти німецький потік в наші береги, себ-то виробити умови того походу і забезпечити себе від небажаних несподіванок. Треба було зробити се негайно, Але характерно, що одночасно з виступом німців провід на Житомир знов перестав працювати, бо німці забрали його виключно для військового ужитку. Довелось далі вирішати справи без деректив — тільки на свою одповідальність. Але говорити вже не було з ким. Ґен. Гофман не питав ся, як ми хочемо те або иньше робити, він тепер більше цікавив ся кіньми, ваґонами, провіянтом, мостами і т. и. В розмовах крив над нашим військом і нашою безпорадністю.

Через кілька день, коли німецьке військо було вже десь коло Київа несподівано приїхав В. Голубович. Настрій у нього був бадьорий, але стурбований. Він розказав нам, що на залізницях встановляєть ся зразковий порядок, що робота уряду відновляєть ся, що ми вже входимо до Київа. Але в його тоні були вже нотки великої заклопотаности. Він не скривав перед нами неґативних сторін німецького походу: німці не можуть і не хотять розбірати ся у настроях населення, німці чинять насильства, німці його самого по дорозі хотіли позбавити місця у ваґоні і т. и. Знов перед нами стала на весь зріст

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

потреба в порозумінню, в налагодженню справи. Виявилось, що і Голубович якраз для сього приїхав. Знов почалась розмова з німцями. Але військові говорили, що їх діло — робити, а умовлятись се діло представника німецького Міністерства Закордонних Справ. Останній одмовляв ся відсутністю інструкцій. Пі ля довгої тяганини та зайвих балачок. нарештї виробили такий спосіб: Голубович має звернутись до німецького премера-міністра з телеґрамою, в котрій він подякує німцям за допомогу і тим дасть зрозуміти німцям, що для нас вже тої допомоги досить. Той з свого боку мусить одповісти в бажаному нам напрямкові. Властиво ми виробими самий текст одповіди заручившись від німецького дипльотата згодою на нього. Післали телеґраму — прийшла одповідь, Але зміст її був трохи туманний. „З щирою радістю почув я вістку про визволенне Київа, старої великошановної столиці України. Я здоровлю вас і молоду українську армію з таким швидким поспіхом і висловлюю разом з усїєю німецькою людністю своє задоволенне з приводу того, що німецьким військам довело ся взяти участь у визволенню українського народу. Хай завжди збереже він волю і владу, аби жити у згоді по власному розумінню і їм самим встановленому праву. Німецькі війська ще стоять у вашому краю. Я маю сміливість, однак, заявити, що як тільки ви прийдете до переконання, що справа німецьких військ скінчена, негайно буде данний наказ про їх вивід". Всеж таки головне питанне — про момент виходу німецького війська — уже було більш меньш зафіксовано. Се головне, що нас особливо турбувало. Друге не меньш дражливе питанне — про які небудь компенсації з нашого боку — ми самі не займали, а у німців, з огляду на обставини походу, також не ставало очевидно сміливости се питанне здіймати. Залагодивши таким чином найбільш болючі сторони справи, і заручившись словом ґен. Гофмана, що він не перейде Дніпра без нашого дозволу, — ми вирушили у Київ, сподіваючись там обсудити докладно всю ситуацію і покінчити раз на завжди сю дивну гру з нами. Наскільки нам се удало ся, доведеть ся розказати у другій статті, а тим часом позволю собі сказати своє „igitur" до всього написаного.

Українська мирова делеґація виїхала до Берестя з щирим наміром піддержувати повсякчасний контакт з сїльниками по фронтсві і по ідейній платформі. Але російські представники розбили самим ганебним способом наші наміри. Коли вияснилось, що у Берестю почалась така само війна, як і на Україні, — ми хотїли помиритись. Нашої пропозиції не було принято. Ми почали думати про полонених. Коли нарештї вияснилось, що вся Україна завойвана і стогне від контрибуцій пожарів і розстрілів, — ми звернулись до німецької дипльоматії, але вона тєкож цїлком втратила надію у щирість і порядність росіян і

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

не могла нам через те дати жадної допомоги. Ми почали тодї говорити про галицьких стрільцїв. Тим часом нїмецькі імперіялїсти скористували ся безпорадним становищем, вирвали ініціятиву з наших рук і заставили нас плисти по течії, аби остаточно не втонути.

Иньшого виходу не було. Властиво, був — зовсїм не миритись. Але для сего не треба було протягом цїлого року (1917-го) кликати військо з фронту до дому, ґрунтуючись на тім, що „нѣмецкая буржуазія не посмѣетъ, а нѣмецкій пролетаріатъ не допуститъ“. Вийшло, як бачимо, зовсїм інакше, і се цїлком зрозуміло, бо „Wer sagt A. muss und B sagen“. Не ми-ж сказали се А, але В і без нашої згоди, було потому сказане.

КЛИМ ПОЛЇЩУК.

* *
*

За марами сунуть примари,
На марах життя і труна. —
О, згиньте потворні почвари
І ти, злобоока, мана! —

На лонї завмерлого поля
Блукає розпачливий дзвін,
На марах життя і сваволя,
Під марами попіл руїн...

Я чую ридання утоми,
Останнї зітхання пітьми,
Мовчання забутого дому
І брязкіт кайданів з тюрми...

Самотнїй стою на роспуттї, —
Примари пройшли в далечінь, —
Розкуй мої думи закутї
Далека, ясна височінь!..

Generated on 2015-07-27 18:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

М. ІВЧЕНКО.

Шуми весняні.

VIII.

Опанували моєю істотою лише одні думки про останні події з Наталею і ніяк я не можу позбути ся їх. То раптом охоплює дужа бадьора хвиля, коли я готовий послати голосний виклик всьому світові.

Десь в середині якісь голосники сміють ся буйним сміхом перемоги. Ха-ха-ха! І тоді я готовий благословляти мою Наталю, цілувати її свіжі пахучі груди, залити її тоскною хвилею мого палкого почуття.

А то надходе якийсь глибокий сум незадоволення і цілковита байдужість до всього. І Наталя здаєть ся менї звичайною провінціяльною панночкою, у якої такі вузькі буденні інтереси. І чого тільки і чим саме вона привабила мене? І що вона може дати менї, — окрім сентіментальних поцїлунків, які в такій же мірі можуть дати тисячі иньших самих звичайних жінок? І чого тільки вона пристає до мене? — роздратовано питаю себе, готовий наговорити Наталї силу самих жорстоких, образливих слів.

І се ваганне остаточно паралїзує мене.

До Наталї я зовсїм не зявляюсь і кожен вільний час зостаю ся дома. Робити що небудь нема охоти. Але коли надходе теплий, темно-оксамитовий вечір, відчиняю вікно і байдуже вдивлююсь в тремтячі сутїнї саду, повільно перебіраючи одні і тіж думки.

Лють ся густі пахощі ночі. Міцні соковиті спарини землї рослин лїзуть до мене. Метушать ся метелики, з голосним гудїннем бють ся об шибки вікон заклопотані кузьки, а звідти з глибин темряви линуть якісь таємні шелести ночі. Щось давне, постійно-таємне і нерозгадане шепочуть менї, зоставляючи на серцї болячу тонку трівогу. Поволї спускаєть ся густе блїдо-оксамитове небо з глибокими зеленкуватими вогниками, і їх промінясте тремтїнне викликає в мене якусь скорботну мельодію. Про віщо так сумують вони? Може про чисту панянку Наталю, яка в ту місячну ніч найчистїйші таємницї своєї юної душі згубила? Може про мене холодного, еґоїстичного, постійно шукаючого і постійно незадоволеного?

— „Наталю, Наталю! Ти будеш моєю сьогодня“?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, Василько, сього не можна, не можна, любий, ні в якім разі!

— Але я далі так не можу, Наталю, чуєш? Я далі не можу!"

Широко роскритими очима, повними жаху Наталя дивить ся на мене і несподівано для себе віддаєть ся менї. Власне не менї, а моєму тїлові, моєму пяному почуттю. Якусь чисту мельодію, а може молитву юности і чистоти берегла дївчина, а стало ся так, що прийшов я і ростоптав сю молитву. І стало ся дві Наталї—одна пригнїчена, підточена якоюсь хворобою, з старечим розумом і скорботно-серіозним тоном в голосї, і друга юна, весела, бадьора, з чистими, як ранкова пісня, настроями, дївчина. І без кінця боляче за сю другу чисту, світлу Наталю. Хочеть ся стати на колїнах і в сльозах цїлувати білі атласні черевики її — благати, щоб повернулось все, щоби знову стала Наталя такою ж чистою, ясною.

— Наталю, люба! Шуми весняні лоскочуть серце. Чуєш як співають?

— Чую, Василько! — скаже Наталя, — і моє серце теж тремтить. Хочеть ся чогось такого — щоб усю, усю охопило.

Се вони, шуми весняні, опянили мій мозок, наспівали менї таку глибоку до всього байдужість.

В кущах стоять глибокі темні сутїнки, тремтять сторожко таємнично-задумливі дерева, порушаючи від легкого подиху вітру чутку тишу ночі.

З протилежного боку, певне, коло вікон Ольги Петровни чути легкий шеліст, і нервовий сміх, а далї тихий протестуючий стриманий голос. Я догадуюсь — Ольга Петровна часи кохання святкує з Євгеном Григоровичем. Коли не коли вони шепочуть ся, і менї здаєть ся, що сї закохані шептання лїзуть менї прямо в уха, розбуркують кров, викликаючи якусь тоскну заздрість. Я почуваю, як вони, оцї шептання входять настирливо і владно в моє серце, як поволї, але рішуче опановують вони всею моєю істотою. Хочу одігнати їх злісно ростоптати їх, отсї темні плазуючі тварини, і почуваю, що не силї сього зробити. Вони довго ще сидять. Потім я чую, як Ольга Петровна потихеньку, наче кішка, проходить в дім. Її кроки ледви чутні в сонливій тиші кімнат. За ними чути другі кроки, полохливі, нервові, то голосно стукаючі, то ледви помітні.

Я починаю хвилюватись і всїми силами напружуюсь, прислухаючись до кожного чуть помітного згуку. Ось вони стиха

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

щось гомонять, шелестить одежа жіноча, чути, як необережно заскрипів по підлозі стілець. А далі все стихає.

А я увесь час сижу, мов закам'янілий і чомусь така самотність і безсила злість опановує мною. А сон довго не надходе до мене.

І ось раптом я вчуваю в кімнаті Ольги Петровни якусь метушню, голосні суперечливі розмови. Євген Григорович роздратовано нападає, Ольга Петровна силить ся заспокоїти його. Раптом чую вибух з пістолету: — Один... другий...

Щось важко гупнуло об підлогу і покірно стиха застогнало. Нарешті чую тривожний перелякани голос Ольги Петровни.

— Женю! Женю! Боже мій... Що ж то ти робиш? Ой лишенько... Женю... Женю...

Я вбігаю в сосідню кімнату. Іван Іванович запалив лямпу і поспіхом одягаєть ся. Він в одних кальсонах і силить ся одягти верхні штани, але ніяк не попаде в них ногами.

— Іване Івановичу! — злякано запитую його. — Що сталось? Чули вибухи?

— Не знаю, голубчику! Се там у неї. Біжіть туди скорійш.

Іван Іванович злістно кидає штани і тюпає за мною. З кімнати Ольги Петровни падає блїде сяйво. Тоненька в бляшаному підсвічнику свічка кидає тремтячі тїні. На підлозі лежить Євген Григорович. Лице в нього жовте, перекошене глибоко-болїстним виразом. Він увесь час важко дихає. Коло нього спустившись на колїна стоїть Ольга Петровна. Вона лише в одній сорочці. Мережка сорочки недбайливо закотилась і звідти ніжне пухке обточене колїно.

— Женю... Женю! — плачучим голосом кричить Ольга Петровна. Що ти хочеш зробити зо мною? Чуеш? Що ти хочеш робити, що ти надумав? — вдивляючись широкими очима, кричить вона.

— Так, Олю! Я знаю, що я, як мужчина, не здатний — говорить хриплим пригнїченим голосом Євген Григорович. Хіба я не помічаю, що я не можу дати всього, що тобі потрібно. Ні, я се добре... бачу.

— Ну, що за дурниці. Візьме собі в голову якусь дурницю і муче себе. На віщо?

— Все одно, Олю, я не хочу стояти тобі на дорозї. Як знаеш. Ти тепер вільна і можеш з ким угодно...

Ми стоїмо одну хвилину коло дверей, не рухаючись.

Ольга Петровна піднїмаєть ся з підлоги. З одурманілим поглядом вона чогось шукає.

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Що сталось? — Глухо питаю я.

— Нїяк не найду марлї — замість відповіди говорить Ольга Петровна, заклопотано оглядаючи кімнату. Іван Іванович зразу, підтягнувши рукою широкі кальсони, нахилившись до Євгена Григоровича.

— Ум! Пустяки. Не страшна річ. Тільки трохи зачіпило — заспокоюючe говорить він. — Василю Павловичу! ідїть лишень до Фенї. Хай дає зразу води.

Я біжу до Фенї, і розбудивши її через кілька хвилин приношу миску з водою.

Іван Іванович стиха ворчить, возить ся коло Євгена Григоровича. Ольга Петровна встигла вже надягти на себе капота.

Почали промивали виразку. Виразка була невелика. Тільки в одному місцї захопила куля кінець грудей, вирвавши невеликий шматок мяса. По сухих ребрах широкими струмками стїкала темна запекла кров. Сорочка була завюшена, в де-яких місцях кров збивалась в невеличкі темно-бурі грудки.

Іван Іванович суворо, як справжнїй знавець метушить ся. Коли не коли він дає короткі роспорядження і сердить ся, коли ми з Ольгою Петровною не так робимо, як він казав.

Євген Григорович лежав спокійно, помутнїлими очима дивлячись на стелю і стиха стогнав.

— Іване Івановичу. — Звернув ся він одного разу — дуже шкодлива виразка?

— Шкодлива виразка?. — передражнив його Іван Іванович — Треба було краще стрілятись, тодї й була б шкодлива. Ех ви! стрілятись не вмієте! Дурному отаке в голову приходить — тільки людей морочить.

Євген Григорович певне сподївав ся співчуття і тому з докором глянув на Івана Івановича.

— А коли ж я... Іван Івановичу, як мужчина... нездатний...

— Цитьте, ви! — крикнула Ольга Петровна злістно тупнувши ногою. — Коли не здатні, то мовчіть. Нїхто тут не стане вас жалїти.

Перевязали виразку. Довелось перемінити при сьому сорочку.

— Ну, готово. — Скінчив, — важко передихаючи говорить Іван Іванович. Треба тільки в лїкарню його. Василю Павловичу! — звернув ся він до мене, — збігайте, будь ласка, за візником. Потурбуйтесь вже. А знаєте що? — додав він трохи помовчавши,

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— справа була б дуже паскудна, коли б трохи правійш попав. Як раз коло серця. От дурне зїлля!

Признаюсь, менї не дуже хотїлось клопотатись за Євгена Григоровича. Але що маєте робити?

Сонний, почуваючи, як вяла втома потроху опановує мене, повільно поплентав ся за візником. На розї однїєї вулицї я зустрів візника, який дрімав на козлах.

— На станцію, паничу? — спитав він, позіхаючи.

— Так, на станцію, тілько зразу заїдемо до мене на кватирю.

— Ой, Господи, Господи! — позїхаючи провадив він. — І нї одної тобі ночі не виспиш ся як слїд.

З Євгеном Григоровичем стало ся моторошно. Його обережно занесли на візника і я поїхав з ним до лїкарнї.

На дворі поволї світлїло. Густий туман піднїмав ся з землї, пронизуючи вогким неприємним холодом. По вулицї зустрічались поодинокі люде, ходили коло крамниць вартові і схилившись дрімали на лавках темні постатї городових.

Їхати до лїкарнї треба було через місток. З річки тягло холодним вітром. А на сходї поволї займала ся блїда зоря.

Євген Григорович зразу дрімав. Але коли доїхали до мосту, він почав перевертати ся з боку на бік.

— Слухайте, добродїю. Лежіть, як лежите. Нїчого ворочатись. Панькати ся не стану — чуєте? — з якоюсь злістю говорю я.

— Що? — не дочувши зтиха питає мене Євген Григорович.

— Коли будете ворочатись — викину в річку. Чуєте? — задихаючись від злости говорю йому.

Він жахливо з якимсь глибоким докором поглянув на мене і нїчого не сказав. Тільки через хвилину на очах в нього виступили сльози. І не криюсь, чомусь не жалко було менї його. Якась злість і призирство до нього охопили мене. От, думаю собі, якась гнила нїкуди нездатна істота, і я мушу з ним возити ся, панькатись. І була хвилина, коли мене підмивало взяти і викинути його в річку.

Лїкарня була в кінцї містка. Великий білий дво-поверховий будинок виглядав з глибини просторого саду. Ми вїхали вузенькою, посипаною піском доріжкою. По боках ішли густі рівно підстрижені кущі окацїї, пишались буйні кущі троянд, пахло мотіолою. Я поспитав діжурного фельдшера. Він через кілька хвилин зявив ся в білому халатї, сонний і незадоволенно поспитав.

— Что вам угодно?

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я росповів йому докладно про всю справу. Він ще раз байдуже позіхнув, наче вся ся подія його зовсім не торкалась. Нарешті він покликав двох прислужників.

— Хворого! в хірургічну кімнату!

Два здорових чоловіка флегматично поплентались і через хвилю внесли Євгена Григоровича. Він спокійно колихав ся і певне шукав когось очима. Нарешті побачивши мене, кинув зтиха.

— До побачення, Василю Павловичу. Спасибі вам.

Мене щось кольнуло. Стало соромно за свої викрики.

— Бувайте здорові, Євген Григоровичу. Поправляйтесь скорійш. — кидаю йому на прощанне, бажаючи хоч трохи загладити неприємність інціденту між нами.

Євген Григоровича понесли по східцях на другий поверх.

— Ну що? Певно операцію доведеть ся робити? — звертаюсь я до фельдшера, коли він знову повернув ся вниз.

— То побачимо, — буркнув фельдшер і голосно позіхнувши зник в діжурній кімнаті. Я постояв ще трохи і потім вийшов з лікарні.

IX.

Ольга Петровна якийсь час зовсім не зявлялась і Іван Іванович пошепки росповів мені, що вона хвора і лежить в ліжку, Але через кілька день вона піднялась і я вже чув її вялі пригнічені, як в підбитої птахи, кроки. Коли не коли вона гомоніла з Фенею і було чути болістний її голос. Ми кілька разів зустрічались в корідорі, і кожен раз вона віталась зо мною холодно, спустивши очі в землю. Одного дня пішов дощ. За якийсь час налились вулиці мутними потоками дощової води. З даху журливо дзюрчали струмочки по трубах, зливаючиеь в темні намокші діжки.

— Е та й дощ добрий! І в пору як раз. Тепер піде все рости — радів Іван Іванович, виглядаючи в вікно.

Над вечір стих дощ, тільки окремі великі прозорі краплі повільно спадали з листу. В повітрі посвіжіло, запахло зеленю і міцними пахощами троянд. Я відчинив вікно і радісно вдихав в себе свіже холоднувате повітре.

Раптом помічаю, як хтось парасолею повів по шибці.

— Хто там? — Питаю.

— Тихше, Васильку. Се я.

— Наталю? Яким побитом?

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наталя дивить ся на мене весело і злякано, а в обличі стоїть якась болїстна туга.

— Василько? Ти можеш вийти до мене? Тільки зараз — пошепки говорить Наталя.

— Ну, звичайно — весело відповідаю. — Я зараз, Наталю.

Через кілька хвилин я вихожу до неї. Вона стоїть коло альтанки, заросло ї диким виноградом і задумливо водить парасолею по землї.

— Добрий вечір, Наталю, — звертаюсь до неї.

— Добрий вечір, — байдуже відповідає Наталя і слїдкує за мною.

Я підхожу до неї, цїлую руку. Вона дивить ся сумними благаючими очима. Якийсь час ми мовчки дивимо ся один на одного. Її очі знервовано і полохливо бігають. Нарештї вона пристрастно обхвачує мене і починає жадібно цїлувати. І після сього раптом стала веселою, засвітились очі мягкими промінями.

— А тут нас нїхто не побачить? — сторожко питає вона.

— Нї, Наталю. З дому здаеть ся нїхто не вийде. А проте, ходїмо краще в середину альтанки. Ми ввійшли в альтанку. В нїй було темно і вогко і невеликі краплї води повільно спадали на землю, зоставляючи тихий журливий шелест.

— Яким ти побитом, Наталю? Ій Богу нїколи б не сподївав ся, що ти такий герой — весело запитую Наталю.

— Як тобі, Василько, не сором! — З докором говорить Наталя. — Скільки часу і нї разу не прийшов. Боже! ждала скільки. Хоч би навідав ся! Прямо аж жах бере. І нїколи не повірила б, що ти так скоро.... — З плачем говорить Наталя.

— Але ти нїчого не знаеш Наталю! Тут такі, знаеш, подїї сталисъ. Прямо чорт зна, що. Ти нїчого не чула?

— Знаю, все знаю — киває сердито Наталя. — Женя застрілив ся. Як же, менї казали. Се вона все наробила. А ти теж штука! Ой, Господи! Які ви всї! Вона хотїла з тобою... казали теж... вона закохалась в тебе, а Женя й стрілив ся.

— Наталю! Ну які ти дурницї верзеш. Нїчого подібного. Все сталось зовсїм инакше. От повір менї.

І нїколи не повірю. Ти теж неправду говориш. Ти все мене дурною вважаеш, а сам такі штуки робиш, що прямо не повірила б. Хіба не бачила, як в театрі з нею говорив... А вона так і грае очима.

Я починаю докладно росповідати як все сталось. Наталя уважно слухае і киває головою. Я переконую її і вона потроху

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

заспокоюєть ся в тому, що я нїчого спільного не маю з Ольгою Петровною.

— Ну, а чого ж ти не приходиш? Ну хоч тепер. Ну чому, кажи? Невже встиг розлюбити? — настоює Наталя.

— Знаєш, Наталю, я боюсь що ти не зрозумієш мене. Моя душа вся наче подвоїлась — одна частина як і ранїйш, лине до тебе, а друга стала якоюсь байдужою до всього: все їй здаєть ся сїрим, Наталю, нецїкавим.

Наталя раптом починає голосно плакати, вздрігуючи худенькими плечима.

— Брешеш ти, Василю! І все в тебе якось складно, високорозумно, що нїчого й не розбереш. А попросту сказати — все се ти видумуєш. Просто тебе тягне до тієї дамочки, от ти й хочеш якось одстати від мене. А ти думаєш я навязуюсь? — Будь ласка! Ти тільки не мороч. Скажи правду, то я й піду собі — плачучи говорить Наталя.

— Ну що ж я тобі скажу, коли все се ти від нудьги видумуєш. — Ображено виправдуюсь я.

— Нїскільки не видумую.

Я знову починаю спокійно доказувати їй всю нїсенїтницю її обвинувачень, але вона, навіть не слухаючись, провадить далї.

— Прямо жах бере, Василько, коли подумаєш, що все се повинно загинути! Віддала все і так нї за що — задумчиво вона говорить. — Ну скажи, за що ж то я все віддала? За що я повинна зразу страждати? Так тільки тому, що тобі забажалось пожартувати зі мною?

— Шуми весняні, Наталю — роздумливо відповідаю я.

— Так! Шуми весняні! Надзвичайно поетично! Але я б на твоєму місцї мовчала — твої подїї досить не поетичні — роздратовано говорить вона.

— Слухай, Наталю! Ти прийшла лаятись, чи говорить зі мною? Так далї не можливо! — роздратовано кажу я.

Але Наталя певне вилила увесь тягар і починає більш спокійно говорити.

— Ну, мо же я і помиляюсь. Але страшно боляче, коли подумаєш, що тебе хочуть покинути, як якусь останню негідну нїкуди істоту. Чому? За що? — з глибокою тугою питає вона.

Я починаю заспокоювати її. Вона усміхаєть ся, притуляєть ся до мене і так де-який час мовчки сидить.

— А, знаєш, Василько, я й забула тобі сказати, за чим я прийшла. Ти знаєш, ми через кілька день їдемо на дачу усї? То я прийшла попрощатись. Ти приїдеш до нас?

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Обовязково, Наталю.

— Брешеш! Мабуть не приїдеш. А як було б гарно, коли б приїхав. Знаєш, у нас там так чудово. Плавали б на човні, в лісї б гуляли. Васильку, неодмінно приїзди!

Я їй обіцяю. Вона ще де-який час сидить і потім збіраєть ся йти до дому.

Ідемо мовчки тільки коли не коли замдумливо повторює Наталя.

— А все таки, Васильку, яка ви всї, мужчини, погань! Ой, яка ви погань!

Я тільки посміхаюсь і мовчу. А прощаєть ся вона чуло, тепло, без кінця затримуючи мою руку і шепчучи менї якусь щиру-щиру ласку.

Ольга Петровна тепер дуже часто до мене заходить в кімнату і Іван Іванович з приводу сього дуже незадоволений. Він сердито кашляє, щось зтиха ворчить, проте нїчого не говорить.

Ми сідаємо коло вікна і починаємо говорити. Вона в багатьох місцях бувала і любить докладно инколи дуже яскраво росповідати про всї події, які їй довелось зазнати під час подорожі. Вона особливо любить спинятись на кумедних випадках і в такому разї голосно смієть ся. Коли не коли вона кидає на мене таємний спостерігаючий погляд, від якого мене охоплює тремтїннє. Але я рішуче стримую себе.

Одного разу прощаючись зо мною на ніч, вона сказала:

— Ну, Василю Павловичу, побажати вам усього найкращого. Завтра, щоб вам відомо було, я одїзжаю звідси.

— Як саме, Ольга Петровна? — здивовано питаю її.

— Дуже просто, їду зовсїм з міста. Хочу пожити в иньшім містї, набратись свіжих вражінь. Обридло в сьому містї. Так і закиснути можна, — спокійно говорить вона і увесь час слїдкує за мною своїми чорними холодними очима.

— Хм! Шкода, Ольга Петровна! Дуже шкода!

— Чому саме? — задирливо питає вона, насторожено кусаючи губи.

— Так. Все таки, менї здаєть ся, ви дуже славна людина. Оріґінальна, інтересна. Чогось шукаєте. А таких людей я люблю — щиро говорю їй.

— Ну щож, так завжди буває — „Что імеєм не хранїм — потерявші плачем“ — задумливо додає вона. — Ну щож, Василю Павловичу, попрощаємо ся?

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я підхожу до неї і цілую її руку. Один мент ми дивимось один на одного. Я помічаю як полохливо бігають в неї очі, як чогось вона чекає. Одну хвилю вагаємо ся, а потім раптом обнімаємо і міцно цілуємо один одного. Ніжна жіноча теплінь охоплює мене. Пахощі густих темних кос туманять голову, і здаєть ся, що в них як в тенетах закружляєш і заплутаєш ся.

— Ольга Петровна! Ольга Петровна! зостаньтесь хоч трохи — шепчу я.

— Е ні-ні, Василю Павловичу! Пізно про се дбати. Не треба, не треба...

Чути з сусідньої кімнати кашель Івана Івановича, а Ольга Петровна раптом вириваєть ся, як кішка, з рук і легкою ходою зникає з кімнати.

З ранку чую в кімнаті Ольги Петровни метушню. Вона складає свої речі в скриньки, дає роспорядження Фені і наспівує тиху веселу мельодію.

Я захожу до неї.

— Ну от і добре, будете помагати — весело звернулась вона до мене. — У нас без діла зараз нікому не можна сидіти — такий закон.

— Знаєте, мені чомусь сьогодня нагадує весняний день, коли вперше я познайомив ся з вами. Ви не помічаєте?

— Ні, Василю Павловичу. Може й похожий. Та чи не все одно?

За сими дрібними хлопотами непомітно проходить і день. На вокзал викликаюсь провожати Ольгу Петровну я.

Іван Іванович нервово метушить ся. Ходить то в одну то в другу кімнату, заклопотано протирає окуляри.

Нарешті викликали візника. Феня байдужа до всього починає зносити речі. Іван Іванович нарешті входить в кімнату.

— То ви вже й їдете? — питає він.

— Їду, Іване Івановичу. Спасибі вам за все. Вибачайте, коли що було не так.

— Ну що ж — покірно говорить Іван Іванович. — Хай Бог помогає! То може поцілуємо ся на прощанне, Ольга Петровна? — несміливо питає Іван Іванович.

— Ну що ж і поцілуємо ся — спокійно відповідає Ольга Петровна. — Ми з вами старі приятелі, Іване Івановичу. Можна й поцілуватись.

Виходимо на двір. Феня суворо вклоняєть ся на прощанне. Іван Іванович махає рукою і ми поволі одїзжаємо.

— А куди ж ви їдете, все таки, Ольга Петровна?

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Не знаю, Василю Павловичу. Не знаю і не питайте! — Сумно говорить вона.

— Але все таки? Не вже ми так і розійдемось з вами? Може ж хоч листа коли небудь прислали б? — Настоюю я.

— І теж заранї нїчого не скажу вам.

А всетаки чомусь шкода — трохи помовчавши додає вона. — Знаєте, є свій болячий сум, коли одїзжаєш з якого міста. Наче одриваєш кусок власної душі з тим, щоб нїколи не знайти його, не повернути назад.

— Але в сьому є і своя краса — нові шукання, нові невідомі враження, — кажу я.

— А що ж з тих вражінь — коли всї вони як не скінчена пісня, схочеш скінчити її, а тобі не дають? А проте може се втома. А знаєте, що саме краще, так се те, що часто сам себе не впізнаєш й не знаєш, хто ти і чого ти бажаєш.

Але менї шкода, Василю Павловичу, — додала вона, — Що ми так мало знайомі були з вами. Так якось не склалось. А можна було б гарно час провести.

— А я не жалкую. Може так краще, Ольга Петровна — відповідаю я. — Хто зна, чим би все скінчилось. Чи не опинив ся б і я в лїкарнї? А так у нас зостають ся найкращі враження від зустрічі.

— Хто зна. Може й так — задумчиво відповідає Ольга Петровна.

На вокзалї людности мало. Кілька дам в першім клясї з розкладеними речами, снують стомлені офіцири, дзенькаючи шпорами, клопотливо ходять крамарі — евреї. Ми легко дістаємо квитка і виходимо на перон.

Там уже готують ся до потягу. Розклали вузли речей, вистроїлись в довгий ряд. Кілька чиновників гуляло з панночками в кісейних вбраннях, осторонь стояв гурток солдат. Незабаром почувсь різкий гудок і з голосним сичаннем роспускаючи густі клуби пару прийшов потяг. Ми поволї входимо в вагон. Знайшли місце, розклали речі. Через якийсь час угомонилась метушня. Нарештї бе другий дзвінок. Я прощаюсь з Ольгою Петровною і цїлую її руку. Якийсь хитруватий вогник пробіг у неї в очах.

— Ну, то ви не сумуйте, Василю Павловичу. Листа то я пришлю вам, але з тим, що й ви будете писати менї.

Я вклоняюсь і вихожу. Загуркотїли тормози і потяг одходе. Ольга Петровна стоїть в коридорі і дивить ся в слїд менї, і зда-

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

еть ся менї схожою на якусь хитру звірину, яка знає напевне, що не вспіймають її.

Хутко зникає потяг, зоставляючи густу хмару кучерявого диму. А на заходї розіслалась довга жовто-рожева смуга. Стоїть і не згасає. Темні сілуети високих тополь на тлї її. І дерева і смуга заходу такі засмучені в своїх застиглих фарбах. Наче жалкують, що одїхала Ольга Петровна, що зникли найкращі почуття мої до Наталї, що взагалї нїчого немає цїкавого, яскравого. Ех, мабуть, і я поїду звідси. Годї плутатись. Поїду на досвідне поле, оселюсь в тому журливо-тихому будинку і почну роботу. Скучила душа за живою цїкавою працею, може хоч там спочину.

X.

Здаеть ся якусь величезну вагу скинув з себе, коли переїхав на досвідне поле. Марусинка зрадїла, що їй стільки клопоту досталось, коли вона улаштовувала мої речі. Вона охоче розкладала їх, привішувала, весело розмовляла з ними і висловлювала свое здивованне, переглядаючи ту або иньшу річ. Інстінкт господарського хисту заговорив в нїй і тому, певне, така весела вона. Кімнати несподївано набрались прибавлюючого до спокою затишку, привітливости.

В кімнатах стоїть занїміла тиша, тільки голосно стукає каблуками по підлозї Марусина. А з надвору в одчинені вікна, лллеть ся роспалене, налите золотом сонця повітре, гудуть бжоли, радїючи сяйву й квітам, стиха шелестять темно-зелені листя дерев.

Поволї спіє в полї хлїб, спокійно співаючи ситу музику втоми. Заполовіли жита. Певне скоро доведеть ся косити їх. Яскраво червоними плямами майорить молодий соковитий мак, роспускаючи міцні пахощі опіума. Поле просторе, кінцї його ледві помітні по густим рядкам осокорів, якими обсадили межі сїеї землї.

До мене инколи приходить Петро Мотузок — аґрономічний староста, який зараз слїдкує за роботою дївчат на тютюневій плянтації. Для мене багато тут нового, несподїваного. До сього поля, як виявляеть ся належить ще лїс. Лїс великий густий з старими гилястими дубами, які на цїлу голову виходять по над деревами, наче вартові, спостерегаючи, чи все до ладу в їхнїм царстві. Густи зарослі верболозом і березами провалля, круті спуски з густою лїщиною і легковажно веселі полянки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ліс і клапоть землї належав колись старому ґрафові. Дітей у нього не було і тому усї маєтки одійшли другому колїнові родичів, а сього шматка старий ґраф подарував земству. В лїсї на одному шпилї зосталась старовинна маленька двох-поверхова будівля. В нїй зараз нїхто не живе і вона стоїть, як живий монумент старих часів. Надзвичайно чудна будівля. Перший поверх — комора, з тяжкими, від часу потемнїлими дверима. А підіймаєш ся по східцях на верх — там покої з двох кімнат, чисті, з двома столами і кількома стільцями. Все потемнїло від часу, віє від нього якоюсь давньою старовиною. Оповідають, що в сих кімнатах жив колись один з останнїх запорожцїв Петро Кайдан. Зостав ся і портрет його. Фарби потемнїли, але обличе, написане в іконописних тонах, все ж зберегло якусь індівідуальність. Дивиш ся в очі, холодні, розумні і гіпнотезуючі і нїяк не можеш одірватись від них.

Серед околишних людей багато байок ходить про сього Кайдана. Оповідають, що він був характерником. Повернув ся з запоріжжя і не захотів оселитись в кріпацькому селї. Знайшов в лїсї, який в ту пору нїкому не належав, місце і оселив ся там. Ловив рибу, стріляв дичину, лїчив людей і скотину, заговорював від укусу гадюк, шептав від поганї і давав поради. З того і жив.

Але гонорлива ґрафиня нїяк не могла погодити ся з тим, щоб побіч з нею жив якись вільний козак.

Закріпила буйні предковічні лїси, до яких можна було в ту пору лише на човні приплисти, а з лїсом і Кайдана. Не помирив ся з сим суровий вільний козак і почала між ними довга боротьба. Ґрафиня обходилась з ним ласками — з власного столу страву надсилала, призначила його садовником в лїсї і доручила розвести сад, прислала маляра, щоб написав потрета з Кайдана. Розвів сад Кайдан, доріжки попроводив, дістав кращих сортів дерев і кожен рік на Спаса надсилав ґрафинї овочі. Але сам нїколи до неї не зявляв ся.

Увесь вік воювали — ґрафиня ласками та увагами, а старий Кайдан суворою любовю до волї. Так і померли не помирившись.

До другого поверху прилаштований балькон. Балькон і кольони коло нього з старовинними поплутаними везерунками. Вийдеш на нього, і розстилаєть ся неосяжний простір — широкі болота, полові очерети і густі кущі лїсу. Де-не-де виблискує річка, а далї піднімають ся в лїловім тумані помережані лани.

— Ей! ловко старі люде жили! зітхаючи, говорить Петро Мотузок.

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Якась хвиля котить ся широкими просторами, коливаеть ся в синїй млї, і без кінця сумно стає від сїеї просторої пишної краси.

Кажуть, що в ті часи Петро Кайдан виходив на балькон спостерігати, чи не надходить до нього ворог, а в часи спочинку тут дрімав.

Серед болот в одному місці помітний шпиль. Кажуть там ховав ся другий козак Смусь і кожного ранку перегукувались Кайдан з Смусем вибухами з рушниць, перевіряючи, чи живі зостались обидва за ніч. Зосталась і могила Кайдана. Хрест час від часу поновляють.

Повертаємо ся звідти з чудним настроєм. Наче упірнув в другий давнїй вік і винїс звідти, з могил крихотки старовинного життя, і тому так моторошно стає. А високі віковічні дуби меланхолїйно гудуть верхівями, наче переспівують якусь давню таємну мелодію, якої нїхто не в силї розгадати.

Ідемо мовчки, кожен думаючи про своє. А в сїй первістній таємности панує свій глибокій занїмілий спокій, як свідок того, що пройдуть віки, а тут все зостанеть ся незмінним, таємно-первісним — і нїчого по пустому клопотатись.

Одного разу поїхав в місто. На розї однієї вулиці коло саду зустрічає мене Наталя.

— Уже й здоровать ся не хочеш — рано Васильку! — З докором говорить вона.

— Наталю, то я просто не замітив! Як живеш, Наталю?

— Нїчого, — покірно відповідає Наталя. — плаваю на човнї, гуляю, лежу на сонцї. Тільки нудно. Инколи приїздить Євген Григорович. Знаеш, Васильку, він держить себе героєм. Хоче виглядати суворим, замкнутим, з печаткою, мабуть, страждання.

Наталя дуже загоріла і зробилась свіжою, міцною і дуже інтересною.

— Ну, а коли ж ти приїдеш? Усе обіцяеш, обіцяеш, а нїколи і не заглянеш.

— Нїколи, Наталю. Ось улаштуюсь, скінчу роботи — тодї напевне приїду.

— Неправда твоя — задумчиво відповідае Наталя. — Не приїдеш ти, бачу вже я. Проте, як знаеш.

— Знаеш, Наталю, що? — весело говорю я. — А чом тобі не приїхати до мене? Було б і оригінально і дуже мило.

— Правда? — недовірливо питае мене Наталя.

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Ну, розумієть ся. Вшанував би тебе чаєм з липовим медом, показав би тобі місцевости, а в нас дуже цікаві, Наталю, місця. Справді, приїзди!

— Ой! Як інтерестно! Приїду, неодмінно приїду — весело киває менї Наталя і кріз сльози посилає менї теплу промінясту усмішку.

З вечора приходить до мене инколи Петро Михайлович, Він стомив ся за день, а проте кортить побалакати.

— І-і... Як би ви знали Василю Павловичу, — жалїючись каже він — як менї кортить кинути все і піти в артисти. Здаєть ся все оддав би, ладний би і голодати і все, аби тільки в артисти. А от... характеру не хватає — сумно додає він. — Инколи до нас пристає і Марусинка. Вона кожен раз уважно слухає Петра Михайловича і певне жалїє його.

— Ну тепер, Марусинко, зостаюсь тут постійно, — кажу я, коли ми зостаємо ся в двох.

— О то й добре. Так краще... — Говорить вона тихо, спокійно і радістно киває менї головою.

Я підхожу до неї, беру її за руку і кажу:

— Спасибі тобі, Марусинко, за твою ласку до мене!

— Нї за що, паничу, — тихо говорить вона і я помічаю в неї покірливу ласкаву готовність до всього.

Ех Марусинко, Марусинко! — думаю собі — ти така славна, тендїтна і хрупка дївчина, і боюсь я, щоб не розбити тебе!

А темна хвиля підпливає до горла, така гидотна, і сором стає за себе перед Марусинкою.

Вона ще якийсь час стоїть у мене, роспитує про справи і потихеньку одходить до себе. А через хвилину чути, як вона шепоче щось, певне, молить ся, але також повільно з мягкою задумливістю.

А я ще довго сижу за роботою і в задумливій тиші з пахощами засушених рослин так легко працюєть ся. Забуваєш все навколо, поглибившись в роботу. А проте коли не коли так і спинить ся думка на всьому пережитому. Так, ненароком підкрадуть ся старі почуття, тай шарудять десь в серединї.

Проходять шуми весняні. Лише відгуки останнї залишили. Наспівали, наспівали, тай одійшли. Але чому такий глибокий смуток залишив ся на серцї? Чому зоставив він такі глибокі скорботні ноти?

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В ранці мене будить або Петро Михайлович, або ж Марусинка. Через якийсь час вихожу в поле. Сонце вже високо піднялось і сліпить очі яскравими промінями. Дзвенить музика літа і заповнює свіжими соками мою душу. Петро Михайлович бадьорий.

— Ай, добре робота йде сьогодня, Василю Павловичу! — потираючи лисину говорить він.

Поволі вплітаєш ся в роботу і не помічаєш, як проходить і день. А на тютюнових плянтаціях довгими рядками сапають дівчата. Понахилялись за роботою, з під високо піднятих спідниць видко міцні загорілі литки, а вони тягнуть довгу журливотоскну пісню „Петрівок". Нервово тремтячий вітер підхвачує їх пісню і несе її на луку, до шумів верболозових.

Кінець.

М. КР — СЬКИЙ.

Музика кольорів.

Ми коло стежечки спинили ся без мови...
Вже лист тремтів передчуваючи зіму
І мов-би криючи в червоних хвилях крови
Бажань пригнічену й глибокую пітьму.
Жовто-гарячі пасма долом простягли ся,
Горою — блиск срібла осокорів сумних...
А там, де килим з жовтої трави і листя,
Пробилась травонька між двох дерев ставних.
Зелено-свіжа, ніжно-квола і безсила
З несмілою жагою до життя тяглась
І так, як лист сумний і ліс старий тремтіла,
До неба з тихою молитвою неслась.
А Невідомеє мовчало хмуро й грізно,
Як вістники Його у дереві й траві.
Бажання колихало ся і спільно й різно,
Як кольори в гармонії старій — новій...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

По шкоді.

Лях мудрий по шкоді.
Прислівє.

Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że i przed szkodą i po zkodzie głupi.
З старопольського письменства.

I.

Нарешті таки скінчила ся гетьманщина — сей „скверний анекдотъ“, скомпанований спілкою наших поміщиків і нїмецьких ґенералів, що затяг ся так довго, на шкоду і ганьбу Украіни, не без вини й певних частин украінського громадянства, що приготовила йому ґрунт своїми клясовими й партийними рахунками, а своєю безпринціпністю й опортунїзмом дала йому змогу закорінити ся.

Нове правительство Украінської Народньої Республїки, не сумнїваємо ся, приложить всї старання, щоб розслїдити й розкрити перед нашим і чужим громадянством в усїх подробицях докладно і документально істоту сього ґрандіозного злочину — вчиненого на основних политичних, національних і економичних інтересах Украіни.

Тому що рішучу ролю в нїм відограли представники Нїмеччини, воно повинно добитись призначення міжнародньої слїдчої комісії, з представників парляментів, чи иньших відповідальних демократичних орґанів як Нїмеччини так Антанти і нашої Украінської республїки, щоб ся комісія вияснила, яким чином, з чийого уповаженя, і за чиєю санкцією провідники ґерманського війська, яке прийшло, мовляв, з замїром підтримати правительство Украінської Народньої Республїки в війні його з Росією, фактично перевела окупацію Украіни, вчинило переворот і посадивши свою креатуру в ролї невідповідального правителя Украіни, на спілку з ним перевели обрабованне і знищенне украінської держави.

Украінське ж громадянство, в своїй пресї, в усякого рода орґанах политичної мисли мусить сміливо і обєктивно оцінити ту ролю, яку відограли ріжні ґрупи й течії його в сїм епізоді. Бо ж треба мати сумлїнне признатись, що те „зриванне з середини“ народньої республїки, яке почалось з приходом Нїмцїв і йшло, в ріжних формах, з боку ріжних ґруп і течій, не тільки неукраінських, але й самих украінських, — воно мало також велике значінне, осміливши Нїмцїв на переворот

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і улекшивши його мовчазну чи вимовну санкцію в ріжних кругах українських і ґерманських.

Треба признатись, що коли німецька військова сила стала фактично рішаючим фактором на Україні, ріжні українські ґрупи зовсім ясно почали використовувати утворену сим фактом ситуацію на те щоб скинути соціялістичний кабінет, зломити геґемонію українських с.-р., знищити соціалістичні закони Центральної Ради, повернути назад аґрарну реформу, зробити кінець революційним орґанізаціям на місцях, і т. д. і т. д.

Коли при тім одні ґрупи, більш отверті, від разу стали відслонювати свою політичну фізіономію жаданнем скасування Ц. Ради і всякого парляментарного представництва й заведення на неозначений час невідповідальної гетьманської власти — воєнної діктатури, за недостачею своєю орґанізованої сили, очевидно, опертої на штиках ґерманських, — то иньші йшли „тихою сапою“ в тім же напрямі, ведучи кампанію против „большевизму“ правительства Нар. Республіки й Ц. Ради, аґітуючи за стриманнєм від участи в правительстві соціялістичних партій, за передачу правління в руки буржуазних ґруп, котрі могли б не вагаючись перевести ліквідацію революційних здобутків, і т. ин.

Тепер, оглядаючись назад на події першої половини сього року, аж дивним стає, як близько, як паралельно йшла часами робота тих що готували переворот і тих що поборювали старе правительство Ц Ради та ті ґрупи на яких воно спиралось, і яка ґрадація переходових моментів між сими двома течіями встигла витворитись. І коли нарешті зявивсь результат сеї всеї роботи — переворот 29 квітня, і декотрі з жахом відсахнулись від такого несподіваного вислїду, — скільки виявилось в українській інтелїґенції готовости прийняти його, помиритись з ним і навіть возславити його, за ціну чи певних національних закріплень, чи просто тільки за ліквідацію революції!

В своїм ліквідаційнім запалї українська інтелїґенція — значна її частина, не тільки поскидала з себе соціялістичні шати прибрані в період зросту революційної хвилї, але й розгубила, потоптала виховані всім попереднім розвоєм українства принціпи демократизму й народолюбства, що вважались орґанїчними, невідлучними його прикметами. І коли б ґенерал Скоропадський не зробив з себе просте знарядде в руках возсоединителїв Росії, а орієнтувавсь своїми власними інтересами, дбав про те щоб скріпити своє становище, спираючись на ті українські елементи, які виявляли готовість його підтримати, з мотивів національних чи клясових, ліквідаційних, — хе хе, як би довго він міг ще посидїти, маючи для охорони трохи німецьких баґнетів.

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Але розгром німецької армії й пролетарський рух в Германії позбавив його сеї охорони, а щиро возсоединительний курс, взятий ним, відпхнув чи прохолодив ті елементи, які мали охоту його підтримувати з мотивів національних, і вони заговорили инакше.

Так воно було, і все се треба вияснити і усвідомити, — не на те щоб зводити які небудь партійні чи особисті рахунки, а щоб використати тверду лекцію, дану нам останніми місяцами, як науку на будуче.

Події відкрили перед нами багато укритого. Вони випробували на твердім бруску ріжні суспільні й політичні елементи та дали їх переоцінку. Тепер, розуміється ся, все зміняється радикально. Люде що протирали колїна, впадаючи перед ясновельможним гетьманом, величали його протектором національности, підшукували у Шевченка пророчі цитати про те як „блисне булава“, — вони тепер з тим більшим запалом, покриваючи недавне „гріхопадїнне“, стелять ся пред „національними героями“, що скинули сього ясновельможного протектора. Вчорашні ліквідатори починають говорити про неминучість рахування з домаганнями пролетаріяту—вони заявляють готовість приймати навіть большовицькі гасла! Але всї сї люде не стали через се инакші. І громадянство, маси, їх проводирі мусять знати, з яким матеріялом вони мають дїло, на що і на скільки вони можуть на нього рахувати в дальшій, дуже складній і тяжкій роботї, щоб пережита доба лиха і ганьби послужила нам школою і ми не повторили допущених помилок, не заслужили докору, що ми не вміли нїчого навчитись і зістались такими ж по шкоді, якими були перед шкодою.

Бо не треба бути занадто оптимістами й робити собі ілюзії, що український нарід дїйсно власною силою й орґанїзованістю переміг всї супротивні сили, які стояли на дорозї його розвитку, його біди скінчили ся і він може спокійно з царства війни війти до царства благодати.

Віддаючи належну часть народови - героєви й його проводирям, все таки треба признати щиро й отверто, що народови дала змогу виявити свою силу знов таки міжнародня ситуація. Міжнароднїй момент ще раз винїс Украйну з безодні упадку й ганьби. Він дав змогу покликати до боротьби сірі селяньські маси, котрі протягом цїлого півроку приходилось відсилати до дому з нїчим, відхиляючи їх готовість і на всякі їх домагання орґанїзованого повстання відповідаючи порадами чекати слушного часу. І тепер великого орґанїзаційного напруження потрібно не тільки на те щоб закріпити осягнене в сім моментї, але й на те, щоб розпоряжати від-

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

повідними засобами, відповідною орґанїзованістю й відпорною силою на випадок всяких можливих змін в міжнароднїй ситуації, заміни комбінації сприятливої, котра нас вирятувала, комбінацією ворожою нам, котра може нас знову скинути в безодню пониження й руїни, як що ми не узброїмось міцною орґанїзованістю і обєднаннаєм наших сил на твердій національній і соціяльно-економічній базї. До сього негайно мусять бути вжиті всї покликані до того фактори нашого житя.

Ми нї на хвилю не можемо забувати, скільки завзятих, непримирених ворогів має українська самостійність і соціяльно-економічні інтереси української маси. Ми повинні тямити, що сї вороги не зложать зброї й ще довго, по всїх науках будуть користати з кождої нагоди, щоб наново пробувати зломити сї ненависні їм явища, які порушили їх привілеґії, їх володїнне, їх панування, викохане старим російським режімом. Український демос повинен буде стояти на сторожі против усяких операцій, тайних і явних, сих ворогів і всяких можливих їх спільників.

І супроти тої хитрости й опортунїзму, який виявила українська інтелїґенція в останнїх пробах, він повинен пошукати більш надїйних і певних підвалин в самих товщах українських мас, відповідно усвідомити в їх полїтичних завданнях, на них сперти соціяльну і полїтичну будову Української держави і до їх інтересів її устрій приладити, не даючи себе звести з сеї дороги нїякими націоналїстичними примарами.

Між ріжними прикрими річами, які лишила по собі гетьманська авантюра, треба рахуватись і з дуже болючою неприємністю — певною компромітацією української національної ідеї. Се прикро навіть висловити голосно — але треба мати відвагу вимовити. Адже сей поганий поміщицько-жандармський режім бувших охранників і полїцаїв „працював“ іменем Української держави, „ясновельможного гетьмана“! Сї бувші пристави й жандарі, що били селян і знущали ся з них, виступали в ролї „української власти“, і місцями серед селян збудили таку ненависть до „України“, що навіть ідучи в повстанне вони казали, що вони петлюрівцї, а бють ся з Українцями! Такого наробила ся ганебна авантюра. І не без причини, се треба сказати!

Се ж таки правда, що гетьманщина виплинула на українській націоналїстичній хвилї, хоч і зреалїзували її чужі руки! Таки треба признати, що зверхнї форми, mise en scène дав їй той історичний романтизм, ті бажання відродити старі козацькі декорації і в них втїлити новий національний рух, до котрих взагалї скептично ставились дїйсно демократичні течії, але не мали серця виступити против них досить рішучо!

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тим часом під сими жупанами і кунтушами, ґсапянцями й иньшими атрібутами, по собі зовсїм індіферентними, проносилась під видом безневинного козакофільства національна виключність, антісемітизм — і антідемократизм ! Відроджувалось козацтво, але не тільки в тім ідеалїстичнім розумінню, яке надали йому романтики украінського відродження: боротьби за волю і брацтво! Під його гаслом в ріжних ґрупах організувалась охорона власности від соціялїстичних гасл. Формувались гайдамацькі загони і між ними знаходились сформовані землевласниками банди, які починали свої подвиги від того що лупили канчуками „Жидів“, а потім, під гетьманським режімом забрались до ліквідації соціяльної реформи й перейшли на амплуа карательних відділів. Вільне казацтво місцями, певно, починалось з мотивів вповнї демократичних, але до нього почали підсїдатись гетьманцї, і великий землевласник Скоропадський виступив ще минулого року в ролї його наказного отамана, а завданнем свого гетьманства поставив відновленне козацького власницького стану.

І треба сказати, що та козацька декорація, котрою буле вкрита чисто реакційна, поміщицько-возсоединительна проґрама сього авантюриста, богатьом заслїплювала розум, змушувала прищулювати очі на реакційні тенденції: за цїну національстичної форми вони готові були мирити ся з соціяльною чи полїтичною реакцією. Так було і в тутешнїм громадянстві і в галицькім.

Очевидно, есть в сїм казацькім романтизмі небезпечні елементи, котрих належить вистерігатись, як матерії надто придатної для розплоду всякої реакційної бактерії. Романтичні козацькі декорації, видко, мають занадто велику силу в полїтично і соціяльно невиробленім елементї, підкупають національно настроене громадянство, особливо соціяльно-деклясоване, і воно під козакофільським гаслом толерантно ставить ся до таких тенденцій, яких не допустило б в чистім, неприкрашенім виді.

Се треба мати на увазї й сього встерегатись! Гетьманство себе, правда, скомпромітувало ґрунтовно і мабуть не знайдеть ся вже охочих його воскрешати. Але реакційні козакофільські ферменти ще можуть під якою небудь иньшою фірмою виплисти й стати на дорозї нашого полїтичного розвою, з великою шкодою для нього!

II.

В інтересах тягости й певности нашого полїтичного розвитку, забезпечення нашої державности й соціяльних здобутків певне значінне має самий перехід від Народньої Республїки, уставленої Централь-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ною Радою, до нинїшньої відновленої, і від поза-законного повстанського стану до демократичних конституційних форм, котрі б ясними, орґанїзованими звязками звязали провідні українські фактори, нормуючі орґани з демосом України, та усунули всяку можливість сумнївів що до їх ролї як орґану власти сього демосу, його виконавчого орґану, що творить його волю і перед ним відповідає.

Нинїшня власть, директорія, що покликала до повстання український нарід, взяла свою повновласть від Українського Національного Союзу, орґанїзації доволї припадкової, характера субсідіярного, яка бажаючи істнувати леґально, в обставинах гетьманського режіму, трималась опортунїстично і супроти ґерманських окупантів і поставленого ним узурпатора. Той факт, що Союз, властиво його більшість (бо меньшість зісталась вірною старій тактицї й на повстанне не пішла) вірно оцїнила зміну міжнародньої ситуації, рішучо закинула всякий опортунїзм і пішла на повстанне, що вінчалось блискучим успіхом, сей факт не тільки покрив враження від перших кроків Союзу, але й здобув йому певну популярність. Тим не меньше юридична природа його не змінилась через те, і коли самі його провідники хотїли підвести під нього ширшу базу в видї національного конґреса, скликаного саме на день 17 падолиста, — то тим більше треба подумати про се, коли делеґований нею орґан, директорія від кермування повстанням переходить до правлїння державою і нормування її житя дорогою своїх розпоряджень. Розуміть ся, повставши на поклик директорії нарід дав тим доказ свого довіря до неї, але повстанне ще не полїтична проґрама і не полїтичний вотум. Було б помилкою чекати з тим, аж почнуть ся висловлюватись сумнїви в правомочности сеї нової власти, і тодї шукати за конституційною базою для неї. Треба підвести конституційний, демократичний фундамент під власть яко мога скорше, привести її до повної згоди з демократичним укладом нашої республїки тепер же!

Найбільш простий і елементарно-льоґічний сносіб для сього — се можливо тїсний звязок і наступство (преємственность) з актами і орґанами Української Народньої Республїки, витвореними в першій стадії її істнування. Директорія, проголосивши відновленне Народньої Республїки, поки що не зробила сього, тим часом се потрібне, і навіть негайне. Найбільш натуральним і — повторяю — елементарно льоґічним було б, щоб житє Народньої Республїки відновилось на тім пунктї, де воно було перервано переворотом і звязаним з чим насильством. В тім моментї як найвищий революційний орґан України ще функціонувала Центральна Рада, але вважаючи свої завдання як найвищого революційного орґану сповненими, вона вже з осени 1917 р. пильнувала як найскорше скликати Установчі Збори, щоб їм передати дальшу законо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

датну роботу і найвищу власть. Війна з Росією перебила сї заходи, Установчі Збори не могли зібрати ся в призначений час. Вибори до них відбулись з ріжними дефектами, які викликали важкі сумнїви. Про те більшість членів Ц. Ради стояла таки за негайне скликанне їх, і 11 квітня стала ся така ухвала, що призначала скликанне вибраних уже членів Установчих Зборів на день 12 травня, з тим щоб доповнюючі вибори відбулись в найближчім часї. 12 травня Цетральна Рада мала передати свої повновласти Установчим Зборам. Але 28 квітня ґерманська залога м. Київа ввела своїх салдатів до Ц. Ради, арештувала її дїловодство, а в нїч з 29 квітня на 30 поставила Ц. Раду в неможливість продовжати її дїяльність, знявши стрілецьку охорону, обсадивши будинок Ц. Ради гетьманським військом, а пробам зібратись в иньшім місцї запобігаючи всякими способами. Таким чином і передача власти від Ц. Ради Установчим Зборам не могла відбутись.

Супроти того найбільш простим і натуральним здавало ся б, щоб відновлена Українська Народня Республїка, трактуючи всї акти які явились наслїдком узурпації, сотвореної сторонньою силою, з порушеннем суверенних прав Української держави, як явища незаконні, — беручи їх так би сказати за скобки, звязала б дїяльність своїх орґанів власти з орґанами сотвореними Українською Народньою Республїкою до перерви, витвореної сею узурпацією. Щоб у той момент, коли надзвичайний орґан, покликаний до житя для орґанїзації народнього повстання, признає свою надзвичайну місію скінченою, він дав місце Ц. Радї, а та б проголосила неважність актів узурпації, в порозумінню з директорією орґанїзувала б кабінет і означила б термін для Установчих Зборів, які не могли зібрати ся в визначений для них попередньо день 12 травня, і по сім відрочила б свою дїяльність до дня передачі Установчим Зборам своєї законодатної функції.

Я знаю, що такий плян стрічаєть ся з ріжними против-арґументами. Знаю тому, що така форма переходу була висунена мною й иньшими, скоро тільки плян повстання став набирати реальних форм. І я знаю також, що піднята ще перед переворотом аґітація против Ц. Ради йшла далї, й що ті закиди, котрі висувала ся аґітація, чи виводи з неї, стали висувати ся в українських кругах против тої форми переходу до нового режіму Української Народньої Республїки за посередництвом Ц. Ради, про котру я говорив вище.

Против скликання Ц. Ради хоч би для відновлення демократичної влади Укр. Народньої Республїки підносило ся, що мовляв на Ц. Радї лежить народня ненависть за покликанне Нїмцїв на Україну, що против неї знов піднїметь ся стара аґітація в лївих кругах против „буржуазної ради“, і коли новий кабінет прийме від неї власть, се обтяжить

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

його сею спадщиною, а сама Ц. Рада безконечним запитанням до уряду знов загальмує його діяльність, як гальмувала своїми запитаннями з приводу ексцесів німецьких і т. под. Се важнїйші з тих арґументів, які підносять ся з тих сторін, що стоять на ґрунтї демократичних арґументів; тих які виходять з лїквідаційних напрямків, котрим ненависна вся соціяльна діяльність і все законодавство Ц. Ради, я не буду торкатись, — хоч очевидно менї, що сї лїквідаційні тенденції грали весь час велику ролю в дискредитованню Ц. Ради й аґітації против неї.

Але й наведені арґументи не такі, щоб за ними можна було признати якусь обєктивну вартість. „Покликанне Нїмцїв“, чи прихід їх на Украіну (бо ж слово „покликанне“ теж не можна вживати без великого застереження) тяжить стільки ж на Ц. Радї як взагалї на всїх украінських партіях, які признавали замиреннє з Нїмцями і прихід їх на Украіну за неминучість сотворену зімовою війною з Росією, а потім так само признали неминучою різку боротьбу з ними і видаленнє їх з Украіни. Умивати руки і валити як на мертвого на Ц. Раду відповідальність за „покликанне“, а собі брати честь вигнання се й не гідно для серіозних і відповідальних полїтиків і мети своєї против аґітації не осягне. Ті, що хотїли аґітувати на ґрунтї „покликання Нїмцїв“, звертали свою аґітацію не спеціяльно против Ц. Ради, а против „Украінцїв“ взагалї: Украінцї мовляв покликали Нїмцїв і наробили всеї біди. Коли Ц. Раду Нїмці кінець кінцем розігнали, то тим самим з неї знято всяке підозріннє в спільництві з ними: очевидно, вона „кликала“ Нїмцїв не для того, чим вони в дійсности зайнялись на Украіні.

Ті що позволяли собі називати „буржуазною“ Ц. Раду з рівним правом і рівною легкодушністю зможуть чорнити кожду иньшу їм неприємну інституцію. Против сього єдиний шлях — освідомленнє, інформація, контраґітація. А відрікти ся від Ц. Ради украінська демократія, варта сього імени, не може! Се б значило відрікти ся революції, відрікти ся самого себе. Коло Ц. Ради свого часу згуртував ся був весь цвіт украінської демократії. І яких же людей з кругів демократичних можна видвигнути тепер, які б не були так чи инакше звязані з Ц. Радою?

„Говореннє“ Ц. Ради, її безконечні запитання, інтерпеляції, промови, що через голову тодїшнього украінського уряду зовсїм свідомо зверталось на адресу Нїмцїв, що починали себе вести як в окупованій землї,— се теж зовсїм не лиха сторінка в історії Ц. Ради. Від такого „говорення“ не буде нїколи забезпечений уряд при якім будь парляментї. Коли даний момент признаєть ся невідповідним для парляментарних дебатів, то на се є відроченнє сесії парляменту чи иньшого представницького орґану. Се прийшлось би обмірковувати, коли б стало

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

питанне про продовженне діяльности Ц. Ради, але оскільки йде мова тільки про ужите її як форми переходу, про се, очевидно, нема що говорити.

Але коли прийняти, що фірма Ц. Ради має занадто багато против себе, то може б перейти просто до того орґану, котрому Ц. Рада ухвалила передати свою повновласть—Українських Установчих Зборів, вибраних в сїчнї 1918 року? Та тут біда ще більша, нїж з Ц. Радою: цїлий ряд українських партій, які не потрудились тодї в виборчій кампанії аґітацією за своїх партійних кандидатів і не провели їх, стали потім аґітувати против скликання сих Установчих Зборів і добиватись нових виборів до Установчих Зборів, або парляменту з установчими компетенціями. Як відомо, при виборах в великім числї пройшли кандидати — з українських партій с.-революціонерів, з великоруських большовиків; більш меньш нормально пройшли кандидати партій еврейських і польських. І тепер, як зачуваю, вважаєть ся, що домаганне скликання Установчих Зборів на основі сїчневих виборів було б прийняте українськими партіями як casus belli против укр. с.-р.

Одначе разом з тим всї признають, що проведенне нових виборів до Установчих Зборів чи парляменту, се справа значно складнїйша, нїж вона представляла ся в місяцї квітнї: на се треба півроку часу, а може й більше. І тому підіймають ся балачки про скликанне тим часом якогось „сурoґату парляменту“ чи „передпарляменту“. Одначе на се дуже тяжко пристати, стоючи при гаслах Ц. Ради і взагалї при демократичних принціпах. Революційний сурoґат парляменту ми вже мали в Центральнїй Радї,—радї селянських, робітничих і військових депутатів, доповненій представниками партій. По характеру свому вона й була передпарляментом, яко таку ми вже її пережили, вичерпали, рік тому рішили перейти до Установчих Зборів, і вертати ся тепер, касуючи вибори до Установчих Зборів, знову назад до якогось нового передпарляменту, се таки було б не що як крок назад. Менї се здаєть ся небезпечним. Після передпарляменту знов Установчі Збори, знов затягаєть ся період революційної творчости, і знову в рїжних кругах виникають надії, що все се ще не кінець, що на Установчих Зборах ще раз можна буде дати ґенеральний бій соціяльним і полїтичним здобуткам, українській самостійности, Українській Республїцї й соціяльним законам її. Жити ще півроку, а може й довше в такій атмосферї непевности після таких тяжких потрясень, в такій незрівноваженій обстановї, се річ не здорова, небезпечна для нашого краю і нації.

Приходить ся знову вернути ся до ділсми, яка стояла на початку сього року. Я тодї писав в „Нар. Волї“: „Або треба зараз, яко мога

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

скорше, скликати установчі збори, насамперед тих членів, які вже вибрані... Або переступити через установчі збори, прийняти в Ц. Раді конституцію й виборчий закон та розписати вибори до парляменту, надавши йому ті надзвичайні права по перегляду і затвердженню конституції". (На порозі Нової України, ст. 87).

Після того як Ц. Рада прийняла і конституцію, ся ділема набирає ще більшої сили. Коли вважати, що Установчі Збори вибрані в січні не відповідають вимогам моменту, краще переступити взагалі через Установчі Збори і на основі конституції Ц. Ради перейти до нормального парляментарного життя, закінчивши тим взагалі добу революційної творчости, — ніж затягати її, касуючи вибори до Установчих Зборів, вертаючись до передпарляментів, і т. д. Краще йти вперед ніж назад.

Але знов таки й тут вертається ся старе питанне — хто зробить се? Хто оголосить скликанне Установчих Зборів, зроблене Ц. Радою, неважним, призначить вибори до парляменту і видасть виборчий закон на основах вказаних конституцією Ц. Ради?

Ми не знаємо навіть, чи війшла в силу ся конституція. Знаємо, що повстанне робилось під гаслами проголошеними Ц. Радою. Ми всї переконані, що з відновленнем Народної Республїки уневажені, як безправні, всї акти узурпації, її закони, адміністраційні розпорядження і дипльоматичні акти, і відновляють ся закони Ц. Ради. Але компетентним актом сього не уставлено. І через те можливі такі вагання, такі ставлення на одну дошку актів Ц. Ради і актів гетьманщини, які напр. я бачу на сторінках останнього числа „Н. Ради" (№ 237), де вступна редакційна статя сама не знає, з чим уставити наступство (преемственность) власти Директорії, з гетьманщиною чи з властю Центральної Ради („Власть гетьмана чи власть Центральної Ради переходить до Директорії з тим, що вона організує раду міністрів"). А в иншій статї, одного з співробітників (Praeterea censeo) українська державність стверджуеть ся зарівно актами Ц. Ради і гетьманщини („Українська державність є фактом, закріпленим двічі виявленою волею української нації і відповідними актами як правительства Центральної Ради, так і гетьманом. Останнїй манїфест гетьмана жадної правної сили не має не лиш для того, що гетьманщина вже не істнує, але й тому, що порушує основні закони, сформуловані в грамотї самого гетьмана").

Така непевність, очевидно, ніяк не може тягти ся — ніяк не можна, щоб громадянство України не знало, під якими законами живе, яке право її обовязує. На иньшім місці тої ж ґазети пригадуеть ся, що в Народній Республицї нема кари смерти. Її дїйсно скасували закони Ц. Ради; але гетьманщина відновила, і коли не проголошено з компе-

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

тентної сторони, що всї акти гетьманщини не важкі, а закони й акти Ц. Ради важні—навіть в ось яких основних питаннях виникає баламуцтво. Або з правом громадянства — який закон важний: Ц. Ради чи гетьманський?

Така неясність не може тривати довше, і коли нинїшня власть не бажає собі з яких небудь причин, щоб обовязковість законів і актів Ц. Ради була проголошена самою Ц. Радою, вона, ся власть, сама повинна се зробити зараз.

З становища нашої державности мабуть було б краще, щоб се зробила сама Ц. Рада, — щоб її право було відновлене й продовжене нею самою, а не реціпіровано новою властю. З сього становища взагалї було б мабуть користнїйше, щоб власть відновленої Народньої Республїки звязала ся наступством (преємством) з її старими орґанами, щоб новий устрій її мав вихідньою точкою не переворот, а стару революційну творчість.

З становища нашої національної гідности і гідности нашої демократії було б цїнно, щоб позбувшись накиненого їй ярма, вона перед усїм відновила те, що було зломане сею насильницькою реакційною рукою: Ц. Раду, свій революційний орґан, і через сей ступінь перейшла до нової творчости.

Але коли нинїшня власть, викована в огнї повстання, вважає арґументи против сього за важнїйші, нї я нї иньші члени Ц. Ради, котрих настрої знаю, певно, не схочуть творити якого небудь внутрішнього напруження на сїм ґрунтї в такім моментї й підпорядкують свої погляди вимогам сього моменту. Противники Ц. Ради можуть бути сього певні й можуть не обтяжати себе далї невдячною роботою очернования Ц. Ради, — наскільки вони рахують ся з інтересами української демократії. Ц. Радї їх робота не поможе й не пошкодить, бо в її історії нїчого не змінить, а українську демократію компромітує.

Сим я й закінчу отсю статю. Я вважав потрібним виконати свій обовязок громадянина й публициста, безпартійного соціялїста, не звязаного вимогами партійної тактики, що до сього питання, що здавалось менї дуже важним для даного моменту. Я тепер сей свій обовязок сповнив, і для мене се справа скінчена.

Житє йде швидко, і я бачу, що поки ся статя буде в руках читачів, богато з неї буде мати тільки історичну цїну. Та нехай і так.

20. XII. 918.

Generated on 2015-07-27 18:39 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В. МІЯКОВСЬКИЙ.

З культурного життя в Росії.

Для нас сучасників світових подій, в яких змінюєть ся тепер обличе цілої Європи, здаєть ся страшливим зруйнованнє культурного звязку поміж окремими народами.

Ще пять років тому, читач газети в якому небудь глухому кутку якої будь країни міг жити інтересами цілого світу. В сторонї, яка не мала певного розвитку, люде могли тягти ся по-за стороною поступовою. Таким чином здійснювало ся порівнанне культури, прилученне всїх до наслїдків світових досягнень.

Тепер, коли способи пересування майже зруйновані, а великі обсяги — зруйновані цілком, тепер, коли війна подїлила людей на ворогів, — кожен край оточили величезні мури. Такі мури відокремили Вкраїну від Росії. Культурне житте, з якого користали ся ми, тепер для нас далеке й ніби чуже. Якісь нерухомі мури заступають його, й так важко довідатись, що тепер робить ся там, по-за межами; тільки випадково пощастить одержати яку-небудь звістку.

Віддалїк здаєть ся, що в Росії всякі культурні прояви мусїли припинити ся посеред внутрішньої боротьби, постійної зовнїшньої небезпеки, та важких умов життя, голоднечі та пошестий. Але дух не конає від важких обставин. Навпаки, і се дійсно так і є в Росії, — осередок життя пересуваєть ся в духову сферу.

Інтелїґенція була розбита, ображена в своїх найкращих почуттях, зкинута з педестала поступових борців. Ій на зміну зявив ся „великий хам“ запанував, та й досї панує; але розбиті ряди інтелїґенції дбають про відродження зневаженої культури. Рух, який роспочиваєть ся в Росії, має образ широкого й ґрунтового явища. Відчуваєть ся, що сей рух певидно зможе стати супротивником пролетарської культури. Бо ся остання стоїть поруч з утиском друку, з відродженнем цензури, кари на смерть та вязниць. Культура й принука — се протилежности: вони повинні відірватись одна від другої. А у большовиків не має иньшої влади, як влада примусу.

Большовики й ті, що були проти них, а тепер мусять йти до якого часу поруч з ними, беруть ся до культурної справи дуже енергійно...

Школа, університет, театр, художні вистави, красне письменство часописи — до всього совітська влада приложила свою руку. Вона знає міць культурних явищ життя, які формують, орґанїзують сьогочасне й будуче покоління.

Школу, по думцї теперішніх керовників, треба зробити так, щоб вона стояла під дбайливим контролем совітських орґанїзацій, і се здій-

Generated on 2015-07-27 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

снено: право виробу педагогічного персоналу дано школі для уміцнення не її автономії, а залежности від „совдепів“; шкільні працьовники мусять подавати заяви до „совдепів“, де ці заяви розглядають ся; представники від „совдепів“ беруть участь при перевиборах учителів. Закон Божий і все, що з ним у звязку: молитви, служба Божа, — зовсім усунуто зі школи. Заводить ся трудовий принціп при викладанню предметів і трудовий уклад життя взагалі.

Університети, по думці реформаторів, повинні бути вже з сього року безплатні та приступні для всіх.

Мистецтво теж використовано большовиками. Маріїнський театр перетворює на загальноприступний, демократичний сам Ф. Шаляпин. Художні вистави улаштовує академічна молодь. Поезію підтримують не тільки дорослі любці, а поети „з ласки Божої“: А. Блок, А. Білий, В. Брюсов.

Большовикам не бракує грошей, і вони розпочали широку видавничу діяльність. Окрім видань „Пролеткульта“, себ-то культурного відділу при Комісаріяті народньої освіти, де друкують ся вірші й проза пролетарських письменників, Комісаріят освіти почав видавати клясиків. Окремим декретом видавничі права на твори найкращих російских письменників були монополізовані „совнаркомом“, себ-то „Совітом народніх комисарів“. Вже видано: перший том Крилова, Кольцова три томи Салтикова-Щедрина три томи, Никитина. Друкуєть ся Чехов, готуєть ся до друку Некрасов, під редакцією К. Чуковського; зазначені до видання: Радіщев, Турґенев, Гончаров та иньші. Окрім Некрасова та Радіщева (під ред. Л. Іллінського), усі видання будуть передруком попередніх видань, головним чином Маркса, частиною навіть зі старих матриць. Реквізовані письменники на реквізованному папері коштують дуже дешево, по 1 к. 50 коп., чи 2 к. 50 коп. за чималий том у той самий час, коли букиністи за старі видання клясиків у 10 — 12 томах беруть 75 — 100 карб.

Комісаріят освіти для широкого уживання реквізував також твори В. О. Ключевського і видав вже три томи його відомої історії в новому правопису. Останній четвертий том і иньші речі будуть видані незабаром.

Такуж енерґійну діяльність розгорнули большовики і в періодичному друкові: появилась сила видань тижневих, щоденних в Москві, Петербурзі та по иньших містах. Коли буржуазна і соціялістична преса зникла від большовицького терору, керувати громадською думкою зостали ся лише совітські та прихильні до них, напівофіціяльні газети. В Петербурзі їх пять: Правда, Сєверная Комуна, Красная газета та дві вечірні. Всі вони мають поширенне, їх читають не тільки в прихильних колах, а теж і в байдужих, бо совітські газети коштують дешевше, ніж буржуазні.

В своїх часописах большовики ховають правду про рух проти со-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вітської влади; буржуазній пресі, поки вона існувала, заборонялось подавати відомости про закордонні справи, друкувати повідомлення приватних телеґрафних аґенств і приватні оголошення. За те влада примушувала майже цілий перший аркуш ґазети заповнювати оголошеннями, відозвами й повідомленнями ріжних інституцій і окремих офіціяльних осіб.

А в протилежному станї йде своя праця. Вони — сї два стани муеять поки що стояти поруч, але точки погляду, настрій і відношенне до справи не однакові.

Голодна й самотня інтелїґенція найшла в культурній справі точку прикладання своєї сили; здаеть ся навіть, що як би не залишило ся в життю сього боку, куди можна увійти з головою, не було б сили стерпіти зневірря, принуку, роспач та життеві напасти.

Найбільш широкий розмах виявило товариство „Культура і Свобода“, на чолї якого стоїть М. Ґоркий. Се величезна орґанїзація: вона притягае до себе всї просвітно-культурні інституції; вона повинна стати осередком просвітньої працї. В склад її увіходять не окремі особи, а цїлі гуртки, товариства й інституції. Мета її — допомогати всїм громадським орґанїзаціям в їх просвітній працї. Коли якому — небудь земству треба улаштувати книгозбірню, на поміч йому йде „Культура і Свобода“. Коли де-небудь у провінції бракуе лекторів, „Культура і Свобода“ надсилае своїх. Вона допомагае людьми й речами: книжками, картинами, лїхтарем, кінематоґрафічним апаратом. Що неділї відбувають ся приступні для всїх бесїди на ріжноманїтні теми. Так в червню оден вечір було присвячено улаштуванню дитячої бібліотеки. А. Липовський, А. Калмикова, В. Зеленко, С. Рагозина з ріжних боків освітлили сю справу. Друга бесїда йшла про народнїй дім. Головний доклад читав В. А. Зеленко.

В травню „Культура і Свобода“ орґанїзувала так званий „тиждень книжки“ — збірання книжок для бібліотечного фонду товариства. Відгук суспільства був великий: офірували кілька тисяч книжок. Тепер іде робота по розбору їх, опису й складанню дрібних бібліотек.

„Культура і Свобода“ роспочала й видавничну дїяльність: вже видано де-кілька популярних книжок і між иньшими уривок з „Дитинства“ Ґорького під назвою: „Як я вчив ся“.

Взагалї дїяльність видавництв не припинила ся, хоч технїчні умови друку дуже важкі. Про те, що книжок виходить чимало, свідчить постійний літературний віддїл в часописах: не тільки „Наш Вік“, „Новая Жизнь“, „Вечерній Час“, а навіть і „Правда“ містять літературні огляди, рецензії на нові книжки та подають відомости про нові видання. Заборона друковати оголошення в будь-ли яких часописах, опріч совітських, примусила ужити такі заходи, як звістка про книгу в віддїлї ґазети „Книжкові новини“. І сей віддїл що тижня буває досить великий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Замісць тоненьких брошюр, якими було закидано книжковий ринок в першу половину революції, тепер зявляють ся книжки великої наукової й матеріяльної вартости. Найбільш енерґійну дїяльність виявляють „Задруга“ в Москві й „Огнї“ в Петербурзї. „Задруга видала щоденник Булгакова про останнї днї життя Л. Толстого, мемуари Керенського під заголовком: „Справа Корнїлова“ і роспочала видане недрукованих матеріялів з ріжних „секретних“ архивів старого режїму. Перше число присвячене дїяльності большовиків в освітленню орґанів самодержавної влади. Незабаром вийдуть книжки про першу російську революцію 1905 року, про московський розрух в травню 1915 р. Готують ся книжки про Ходинку та по історії цензури в Росії.

З лїтературних новин зазначимо: два додаткових тома „Повної збірки творів Ф. М. Достоєвського“ під редакцією Л. Гросмана; перший том „Творів і листів Апольона Григорєва“ під редакцією й з біоґрафічним начерком В. Спиридонова. Видавництво „Альціона“ надруковало поему Пушкина „Гавриліда“, яка була видана досї лише за кордоном. Московське видавництво М. і С. Сабашникових дало нову книжку відомої серії „Памятники міровой литературы“ „Едда. Скандинавський епос“.

Появляють ся й художні видання: книга М. Азадовського про невідомі малюнки Федотова; альбум малюнків Б. Григорєва під назвою — „Расея“. Готуєть ся до друку моноґрафія про К. Юона, під ред. Г. К. Лукомського.

Товсті журнали майже зовсїм припинили ся. Важкі умови друкування вже при кінцї минулого року зробили становище сих журналів безпорадним. В сьому роцї де-які журнали видали тільки по одній книжцї, та й то подвійній і потрійний.

Краще виходять історичні журнали: „Былое“ й „Голос Минувшаго“, який за сїчень — червень видав дві потрійних книжки. Тут поміж иньшими статтями знаходимо цїкаві мемуари П. С. Батурина з передмовою Б. Л. Модзалевського. Де-які спомини Батурина торкають ся й Украïни, його перебування в Київі й на Волинї. В першій книжцї „Голоса Минувшаго“ И. А. Линниченко росповідає про невдатне святкуванне 50-лїтнього ювілею київського унїверсітету. Книжка за жовтень буде цїлком присвячена 100-лїтнїм роковинам народження И. С. Турґенева.

Зазначимо ще цїлу низку лїтературно-критичних журналів, які зявили ся за останнї часи: в Москві „Знамя труда“, під редакцією Р. Иванова-Разумника; в Петербурзї — „Ирида“, під ред. А. Фомина й „Книжний Угол“ під ред. В. Ховина.

Се — факти. Висновок можно зробити легко. Навіть в умовах конання дух живе своїм життем. Культурний шлях лишаєть ся виходом з найтраґічнїйших обставин.

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

К. Г.

Воєнні теми в нашій літературі.

Клим Полїщук. Серед могил і руїн. (*Нариси й оповідання*). К., 1918 Накладом видавництва „Серп і Молот".

Війна, що відограла таку значну, епохальну ролю в українській історії, змінила весь напрям життя нашого народу і запевнила собі, як історичний випадок, вічну память у всїх будучих поколїнь, не лишила майже нїякого слїду як колективне внутрішнє переживанне, як важний етап в психольоґічнім розвою народу, навіть як психольоґічний феномен—бо війна зовсїм не відбила ся в нашій літературі. Ті кілька оповідань-анекдотів з війни, що друкували ся по ріжних журналах, не мають нїчого спільного з тим, попросту психольоґічним чудом, яким показала ся війна на наших очах.

Адже окрім простования до означеної цїли, окрім свого раціонального боку війна, показало ся, має другу сторону, незмінну прикмету, незалежну від цїли війни, анї від часу і культурности народу що воює, — се стихійне розбудженне звірючого інстинкту боротьби, що охоплює військову масу, і хвилево стерає з людей всяку індівідуальність. І се так сказати — озвірінне, що одним махом стерло всї гуманні теорії, в якім було виховане наше поколїннє, і висміяло всякі ілюзії що до винищення війни, дало заглянути в таку глибину людської душі, де можна було відгадати саму її основу і всї можливости людської психіки. Який же се цїнний і багатий матеріял для художнього оброблення і яка шкода, що він разом з своєю моралю повинен пропасти!

Книжечка К. Полїщука се перша річ що з огляду на автора могла дати надїю на заповненне того порожнього місця в нашім письменстві. Але надїя даремна. Вже на перших сторінках ми зустрічаємось з заявою автора: „я майже лишаюсь тим самим, що я був", ну а не змінившись він звичайно не міг відчути і зрозуміти того вічного і премудрого, що каже війна. „Страшні картини війни і жахливі дїла її, але ще страшнїйше те отупінне і безсердечність що панує тут. Дивно як камянїють людські серця". Автор може лише дивувати ся війнї, з жахом дивити ся на неї як на явище невидане в буденнім житю. А се надає кволий тон його книзї і безпомічно звучать серед неї фрази про звірство й нелюдськість: „Бачив людей, які безумно кидались і різали того, хто стрівавсь на його дорозї, вони в той час незадумуючись, зарізали б матїр і батька, або самі згинули б в своїм безумстві. Таких людей, за їх уміннє тратити самовладу і за їх здатність різати, тут називають героями. Але житте таких людей, будь воно тисячу разів

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„героїчним“, менї зовсім не подобаєть ся, здаєть ся чимсь незрозумілим, образливим“.

Коли ж в самім авторі прокидаєть ся „щось не певне“—коли заговорює отой розбуджений війною первісний чоловік, що може і є квінтесенцією чоловіка, авторові не вистачає відваги зрозуміти його. Він чіпляєть ся за старі гуманні ілюзії, ідеальні примари. Сімпатичний, дуже благородний рух людської душі, але завдяки йому книжка зливаєть ся з цїлою масою такої ідеалїстичної лїтератури (неукраїнської) і тратить інтерес правдивости.

Таке незрозуміннє, така розгубленність в дивній і грізній обстанові виливаєть ся часом в обуреннє, частїйше ж в мягку мелянхолію, І власне такі нїжно-мелянхолїйні уступи особливо гарні у автора. Вони відчуті і переняті справжнїм почутем краси, написані певною рукою майстра, що володїє своїми засобами. Майже у всїх оповіданнях зустрічають ся такі гарні настроєві місця, як різдвяні настрої в „Тодї як було різдво“, глибоко поетичні, тонко намальовані образи природи, як початок нарису „Страдницький шлях“, або ефектні нічні картини з „В часи безнадїйности“.

Коли ж сї нариси розвиваютъ ся в оповідання з акцією, коли автор торкаєть ся фактів і людей, його прозоре почутте краси зраджує йому. Ми вже не знаходимо тої музики настроїв, і по-при сильно змальовані сцени, разом з окремими влучно схопленими постатями, зустрічають ся порожнї фрази. Тут його жах і обуреннє перед незрозумілим і жорстоким переходить в плаксиві, сентіментальні зітхання або близькі до мельодраматизму виклики. Наприклад, оповіданнє „За правду“, типове оповіданнє для вулишнього тижневника „з демократичним напрямком“.

Але се найгірше оповіданнє в такім родї, а то навіть і між тими слабшими рисами К. Полїщука в його активнім матеріалї трапляють ся сильні, дуже ефектні місця. Тут можна згадати сцену вбивства в оповіданнї „Злочинна тьма“ — сцену що своєю реалїстичною релєфністю западає в мозок. І цїкаво, що в сих прозових оповіданнях К. Полїщук виявляє себе навіть більше настроєвим, майже лїричним, тим часом як у віршах його звичайно переважає елемент думки, навіть надуманности.

Взагалї чим більше автор захоплюєть ся формами і настроями, і чим меньше він займаєть ся фактичним змістом своїх оповідань, тим міцнїйший він і певнїйший себе. Його матеріял стає богатшим; в подібних, майже монотонних явищах він знаходить що раз нові відтїнки й настрої, нові ефекти, вислів набирає справжньої краси і ми маємо перед собою не аби якого майстра слова. Така односторонність автора може здавати ся хибою. Але питанне, чи варто йому працювати над виправленнєм її. Даних для оповідача-новелїста К. Полїщук не вияв-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ляє, і може кориснійше було б як би він віддав чисто настроєвій творчости.

Взагалі ж не даючи нічого нового що до головної теми — війни, його книжка являється цінним, талановитим вкладом до нашої літератури, приємною обновою в сучаснім культурнім застою.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Васильченко С. Оповідання вид. друге Київ 1918 м. 8⁰ ст. 345. ц. 4 карб. вид. „Вік".

Перше виданнє оповідань вийшло в 1915 р. і швидкий вихід нового видання свідчить про ту увагу, яку звернув — вповні справедливо — сей український письменник. В найблизшій книжці Л. Н. Вістника буде уміщено характеристику творчости Васильченка, а поки що в бібліографічній замітці рекомендуємо нашим читачам сю книгу. Сфера спостережень письменника — переважно сільська школа: з одного боку се учні, з другого боку — вчителі. Учні з їх радощами, працею і неприємностями виступають в оповіданнях С. Васильченка дуже і релєфно. Найлїпший присуд для таких оповідань з життя школи се самі ж школярі і я знаю з власного досвіду, що учні охоче перечитують повість „Циганка" та иньші оповідання. Тут багато вірно зхоплених і вірно зарисованих детайлів шкільного життя. Окремо серед сих шкільних оповідань стоїть оповіданнє „Волошки", чомусь поставлене на початку книжки: се перше неясне коханнє малої школярки і перше розчаруваннє її. Є кілька оповідань з життя вчительської семінарії. Вчительського побуту не раз дотикались вкраїнські письменники (див. мої „З сучасн. укр. літератури ст. 83), автор додає також цікаві риси, що підкреслюють ще раз важкі умови праці тих, кому доручено нести освіту на село і ширити її серед селян. Окрім матеріяльного бідування (опов. „Вечеря" де шкільний сторож Гордій віддає голодним вчителям свою різдвяну вечерю), окрім важної залежности від шкільної інспекції, тут ще зясовано яркими рисами і зневажливе відношенне до вчителя тих панів, з якими доводить ся вчителеві зустрічатись по службовим обовязкам. Се також зробить становище вчителїв важким і сумним. Зовсім не підходить до загального характеру й напряму збірки викладена в формі оповідання замітка про те, як писати „ся" (оповід. „Ся"). *Ол. Грушевський.*

Грицько Григоренко. Твори т. І. Київ 1918. 8⁰ ст. 251. ц. 4 карб. 50 к. вид. т-ва „Час". друк. т-ва „Час".

Перше виданнє збірника оповідань Гр. Григоренка (Юрьевъ 1898. с. 264) мало 8 оповідань, всї вони увійшли в перший том „Творів" і окрім них надруковано тут ще „Чи по правді?". Загальний напрям

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

інтересів та спостережень письменника вже вияснив ся досить (напр. О. Грушевський З сучасн. укр. літ. вид. 2-е. стор. 146 і далі) і те, що надруковано письменником пізнійше (як „Самі собі“ Харк. 1903, „Чи по правді?“) не зміняє його загального враження. Творчість Гр. Григоренка перейнята реалізмом та зневірєм до села, його „здорових основ“, як говорили. Се повний контраст народницькому захопленню сільським побутом, в якому бачили колись вищу прояву народнього духу і зразок для наслідування. Після реалістичних малюнків Гр. Григоренка сум огортає душу за темне, безпомічне село на розпутті між старим ладом, який поволі руйнуєть ся, і новими впливами, в яких так важко розібратись селянам. *Ол. Ол.*

В. Винниченко. „Базар“. Пєса на чотирі розділи. Київ 1918 р. 8⁰ ст. 55. ц. 2 карб. 50 к. Вид. т-во „Дзвін“.

Ся пєса Винниченка була надрукована в 1910 році в Л. Н. Вістнику (книга І, за січень) і тепер вперше виходить окремим виданнєм. Вітаємо видавництво „Дзвін“ з заміром дати окремими виданнями пєси нашого талановитого письменника. Тепер, коли театр український має змогу ставити всі пєси наших письменників, не боячи ся вже цензури, негайним завданнєм наших видавництв є подбати про внданнє всіх пєс наших визначнійших письменників. Почасти се й робить ся нашими видавництвами, але ще багато пєс не надруковано окремими виданнями.

Що до пєси Винниченка „Базар“, то ся пєса належить до тенденційних його творів і тому се одна з слабших пєс нашого талановитого письменника. Автор задав ся метою довести, що життє — то є базар і все на тому базарі має свою „цінність“, — талант, врода,—розум і так далі. Втративши ту цінність, людина стає нічим. Героїня пєси хоче довести, що се не так, і для того нищить свою вроду, яка була її цінністю, і перестає бути потрібною своїм партійним товаришам тай усім взагалі. Се неприродне й незрозуміле. Мимо своєї головної хиби, пєса дуже сценічна і написана з тим талантом, яким відзначають ся иньші пєси Винниченка. На сцені вона буде мати успіх. *Г. Гірняченко.*

С. Петлюра. Незабутні. Літературно-критичні мініатюри. — Передне слово, — Т. Шевченко, І. Карпенко-Карий, І. Франко, М. Коцюбинський, К Михальчук. — Київ 1918. стор. 80. ціна 1 карб. 50 коп. Вид. т-ва „Час“.

В передмові до збірника автор пояснює, що в дні „проби і міри“ державного діла українського він хотів воскресити в памяти громадянства образи незабутніх діячів нашого письменства. В значній мірі се повело ся здійснити авторові. Найбільш відповідає завданню автора яскрава характеристика велетня українського слова — І. Франка, поета національної чести, як називає його д. Петлюра. В цікавих рисах, які надає Франкові автор, відчуваєть ся взагалі „психольогія

Generated on 2015-07-27 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

діяльного українця, що збагнув всю безпорадність становища, в якому опинив ся його рідний народ і щільно підійшов до утрат його національної вдачі та червоточин національної волі". Таке субєктивне розуміння проймає й другі статті сього збірника. Драма життя Шевченка накреслена як самітність, але самітність не людини, самітність художника. Карпенко-Карому автор закидає те, що серед постатей його драм не помітно фігур „селянської" голоти, як кляси, як цілої соціяльної групи з властивими їй психольогією, психічними рисами. соціяльними і політичними змаганнями. Д. Петлюра дорікає також Карпенко-Карому в тому, що його герої стремлять до ідеалів не широких, часто буржуазних, які „обмежують ся лише індівідуальними інтересами власного добробуту та щастя".

Такий субєктивізм надає характеристикам письменників особливу гостроту, задушевність, інтімність і з сього боку найбільш вражають етюд про Шевченка та про К. Михальчука.

Не вважаючи на те, що склад збірника цілком випадковий, бо в ньому зібрані випадкові журнальні статті з приводу смерти, чи ювілеїв, в збірнику єсть щось обєднуюче і для того він читаєть ся з цікавістю. *В. М.*

Гр. Гетьманець. (Гр. Сьогобочний). Батько української повісти. Життєпис Григорія Квітки Основяненка. Київ 1918. 16⁰ с. 32 ц. 2 гривні. „Дзвін". Біографична бібліотека.

Як звичайно в біографічних начерках Гр. Гетьманця, і в сьому небагато властиво біографічного матеріялу і дуже багато зайвого. Починаєть ся книжечка з характеристики відносин московсько-українських (с. 5 — с. 11), як московські діячі „хотіли убити нашу душу, а з нашого народу, з наших розумних та талановитих людей зробити погній для московської культури та московського письменства. Хвала Создателеві, що так не сталось! Ми повинні тепер побожно схилити голови, згадуючи тих наших перших ратаїв..." Для чого в серіозній популярній книжечці такі пишні фрази? Кажучи про вихованнє Квітки, пригадує автор в кількох рядках і про Сковороду. Він навчав людей „дбати тільки про духовний бік життя людського й не дуже клопотатись матеріяльною стороною, життєм тіла. Се наука дуже однобічна і для людського життя, для життя людей громадами негодяща". Що се дасть малоосвіченим читачам, яких має на оці автор? Взагалі в книжечці помітно спішну працю. *О. Г—ий.*

Гр. Гетьманець. (Гр. Сьогобочний). Борець народний. (Ковалевський Микола). Київ 1918. 16⁰ с. 24. ц. 2 гр. 5% вартости призначено в „Національний фонд" (видано 10.000 прим.).

Манєра біографій писаних Гр. Гетьманцем вже виробилась остаточно, має вона при популярности викладу і хиби. Чому редакція Т-ва „Українська Школа" для своєї біографічної серії користуєть ся

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

виключно послугами Гр. Гетьманця? Се ж дуже одноманітно... Говорючи про життє та діяльність Мик. Ковалевського автор згадує і про Драгоманова і се розбиває увагу читача механічним сполученнєм двох біографій. Хто, прочитавши сю книжечку, захоче ще де що прочитати про М. Ковалевського, нагадаємо тому про спомини надруковані в нашім часопису 1908 і 1909 р. *Сл. Олександренко.*

Людвік Кульчицький. Федерація і національна політика. Київ 1917 р. 16⁰ 32 стор. ц. 50 коп., вид. „Серп і Молот".

Ріжні погляди мають соціялісти на федералізм: одні йому рішуче противні (рос. соціял-демократи) другі — горячі його прихильники (рос. соціял-революц.). Питанне про федералізм належить розглядати на основі державної централізації і децентралізації. Сполуки маленьких державних територій, подібних до себе господарськими, національними та культурними відносинами, мали користь з утворення спільних законів життя. Але навіть і в державах сього типу безглядний централізм бував злим: треба завсігди лише minimum одноцільности. Сполуки ріжнородних територій повинні були мати самоуправу—автономію — се початок федерації. Далеко далі йде вона і ріжнить ся від автономії характером самостійности. Сучасний капіталізм не може ставити перешкод федеративному устрою; він годить ся з ним, як найліпше. Треба тільки згадати Новий Світ та иньші держави, напр. Австрію і Угорщину, Анґлію і її кольонії, Австралію, Швайцарію. Федералізм має велике значінне для кожного краю: ухвалювати закони, що відповідали б потребам якоїсь території, можуть лише такі збори, в яких засідають представники сих територій. Широкі маси народу і народів можуть брати в політиці свідому участь. Федеративний устрій дає спромогу полагоджувати реформи скорше і вчаснійше, й також робити соціяльно-політичні досвіди. Федерація запоручує можливість свободного розвитку всім народам.

Всі сі провідні думки викладено в перекладі зрозуміло, доброю українською мовою, і через се ся книжечка є користне придбанне для нашої популярної літератури по питаннях державного устрою.

О. Лиз.

П. А. Тутковський. Український янтарь (бурштин). Київ 1918. 16⁰ ст. 14. ц. 45 к. вид. „Праця".

Ся маленька книжечка має дуже цікаву мету познайомити громадянство з багацтвами України, мало відомими широким колам людности. Тут дано відомости про ґенезу бурштину, пояснення про його склад та прикмети, далі про райони знахідок бурштину на Вкраїні, уживанне його в народній медицині та вироби з нього. Таким чином загальні відомости ґельоґічні доповнено відомостями українськими. Книжечка збуджує у читача велику цікавість і буде дуже корисною і в шкільній бібліотеці для поширення відомостей по українській ґео-

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ґрафії і в спеціяльній, як виходний момент до дальших студій. Побажаємо шановному дослідникові більш часу, щоб написати ще кілька таких ґельоґічно-економічних начерків України. *А. Л.*

Д. Г. Ірляндська республіка. Київ 1917. вид. „Серп і молот". 16⁰. с. 16 ц. 40 коп.

Ляля Ляйпат Рай. Сучасне політичне становище Індії. Київ 1918 р. червень. вид. „Серп і молот" № 14. 16⁰ с. 44. ціна 90 коп.

Сі дві книжечки мають спільну тему — познайомити з зусиллями ірляндських та індуських патріотів визволити свою батьківщину з важких умов життя і утворити автономний чи самостійний устрій. Книжечка про Ірляндію дає коротенькі відомости й про минуле краіни та занепад її під владою анґлійського уряду, отже при маленькім обсягу вона розмірно повнійше (нема тільки згадки про анґлійських діячив home rule, Гладстона та його спільників). Обідві книжечки — при своїому невеличкому обсягу — будуть корисними і в маленькій сільській бібліотеці для першого ознайомлення з визвольним рухом в иньших країнах світу. *О. Г—ий.*

С. Черкасенко. У Шахтарів. Як живуть і працюють на шахтах. Київ 1918 р. 16⁰ стор. 78. ціна 5 гривень. Вид. „Дзвін". Позашкільне читання № 3.

Наша популярно-наукова література для дітей, бідна на оріґінальні твори, має в сій книжечці цінне придбаннє. В формі оповідання про Михалка письменник знайомить з побутом робітників на шахтах, який він так добре знає і не раз зачіпав в своїх поезіях, оповіданнях („Вони перемогли") та в драмах („Хуртовина"). Діти з зацікавленнєм прочитають, як живуть робітники, як працюють під землею і, як через недогляд або неуважність, трапляють ся нещастя.

Побажаємо тільки, щоб в новім виданню, з поліпшеннєм друкарської справи, книжечку було прикрашено лїпшими та в більшому числі малюнками. *Ол. Г—а.*

І Звідомленнє управи української народної школи ім. Шевченка у Володимирі-Волинськім за 1916—1917 р. Володимир-Вол. 1917. Накладом Шкільного Комітету. м. 8⁰. с. 42. ціна . . .

З запізненнєм, але все ж таки треба занотувати зразки просвітної праці в при-фронтовій полосі — життє 4-х клясової вкраїнської школи в В. В. на Риловиці в буд. бувшої ц.-приходської школи. Гарненькі фотоґрафічні малюнки шкільної дїтвори прикрашають кни-

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

жечку, витриману в спокійно-діловім дусі. Для педагога буде цікавим поданий програм занять по клясах, склад бібліотечки та програми шкільних свят. При школі засновано було чайню і кухню для учнів, на літо відкрито було захист для дітей, біднійшим дітям давано підмоги одіжю; в квітню та маю при школі відбулись практичні курси для вчителів. *О. Г—ий.*

Видання надіслані до редакції:

Вістник міністерства народнього здоровля № 1 за липень 1918 р.

Шлях. Вістник літератури, мистецтва народнього життя, № 9 і 10—11.

Голось Инвалида, Еженедѣльный журналъ изд. Одесскимъ Союзомъ увѣченныхъ воиновъ. №, 1, 2, 3,

Кооперативня Зоря. Часопись укр. споживчої Кооперації № 16— 17, жовтень 1918 р.

Вістник міністерства земельних справ. №№ 1, 2, 3, за вересень—жовтень 1918 р.

Село. Щотижнева селянська газета. № 21 і 22 жовтень 1918 р.

Універсальний Журнал. Двохтижневик. №№ 1: 2. жовтень—листопад 1981 р.

Степан Руданський. Співомовки. Вид. „Народ. Бібліотека" № 1. Київ 1918 р. 16⁰ стор. 64 Ціна 1 карб. 75 коп.

Мих. Мочарський. Над полем прокляття ридає любов. Поезії війни. Вид. „Народна Бібліотека" № 2, Київ 1918 р. 16⁰, стор. 60. Ціна 1 карб. 75 коп.

Кнут Гамсун: Невольники кохання. пер. О. К. Жалоба.

Горенко Лесь. Критичний етюд. Вид. „Універсальна Бібліотека" № 1, 16⁰ стор. 30. Ціна 75 шагів.

Анрі-де-Реньє: Амурна пригода на морі. пер. М. Антонюк. — *Лесь Горенко*. Критичний етюд. Вид. "Унів. Бібл." № 2, 16⁰ стор. 32 Ціна 75 шагів.

Валерій Брюсов. Блудній син Єлунія. Пер. О. К. Жалоба.—*Лесь Горенко*. Критичний етюд. Вид. „Ун. Бібл." № 3. 16 стор. 30. Ціна 75 шагів.

Оскар Уайльд. Соловейко: троянда. Пер. Т. Марченко. Афоризми Вибрав О, Назарук. *Лесь Горенко*. Критичний етюд. Вид. „Унів. Бібл." № 4 16⁰ стор. 32. Ціна 80 шагів.

Раб ін-Дранат Тагор. Місячний серп. Пер. юх. Мих. *Ю. М*. Критичний етюд. Вид. „Унів. Бібл." № 5. 16⁰. стор. 63. Ціна 1 гр. 60 шагів.

Моріс Метерлінк. Непроханий гість. Пер. В. Антонюк. *Лесь Горенко*. Критичний етюд. Вид. „Унів. Бібл." № 6, 16⁰ стор. 63. Ціна 1 гр. 60 шагів.

Август Стрінберг. Тільки початок. Пер. С. Трирог. *Лесь Горенко*. Критичний етюд. Вид. „Унів. Бібл." № 7. 16⁰, стор. 30. Ціна 80 шагів.

Казимир Тетмайер. Мелянхолія. Пер. М. Лебединець. Вид. „Унів. Бібл." № 8. 16⁰ стор. 61. Ціна 1 гр 60 шагів.

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Зміст сімдесять другого тому

за жовтень, листопад і грудень 1918 р.

I. Поезії:

Сторінка.

П. Тенянко: Під крилами ночі 6
М. Жук: Секстина 7
М. Рудницький: З циклю присвяти 30
П. Вергілій Марон: І екльога. *Пер. М. Зеров* 73
Я. Савченко: Поезії 94
М. Вороний: Експромти: І. На розстанні 117
ІІ. О, не минай 117
М. Рильський: До портрету Саксаганського 118
Христя Алчевська: Співанка 118
О. Олесь: Поезії 145
Олена Журлива: Поезія 157
Горацій: І. До Левконої 173
ІІ. До Венери. *Пер. М. Зеров* 173
Клим Полїщук: Поезія 216
М. Кр — ський: Музика кольорів 232

II. Повісти, новелї, драми, мемуари.

П. Мирний: За водою 8
Нат. Романович-Ткаченко: За водою . . . . . 32 і 174
Б. Лазаревський: Дитятко 74
Степан 147
М. Івченко: Шуми весняні . . . . . 96 і 217

III. Література, наука, суспільне житте.

* * * Ювилеї 3
М. Грушевський: Роковини 4
По шкоді 233
С. Русова: Микола Вороний 28
Ол. Грушевський: О. О. Русов 88
Е. Малик: Охорона памятників природи 119
М. Рудницький: Надії на нову метафізику 158
М. Любинський: Як прийшли німці 202
В. Міяковський: З культурного життя в Росії 224
К. Г.: Воєнні теми в нашій літературі 248

V. Бібліографія.

М. Семенко: П'еро задається ся. *О. Грушевський.* — **Ю. Стрижавський**: Під крилами церков. *П. Б.* — **Наше минуле.** Журнал літератури, науки і культури 1918 р. № 1. *М. Марковський і О. Грушевський.* — **М. Грушевський**: Студії з економічної історії України. *О. Г.* — **Балей Степан д-р**: З психольогії творчости Шевченка *О. Олександренко.* — **К. Широцький**: Коліївщина. *Б. М.* — **Грушевський Олекс.**: З сучасної української літератури. *Ол. Ол.* — **Д-р Іван Куровець**: Причини великої світової війни та її наслідки в державнім і народнім господарстві. *О. Г.*

Васильченко С.: Оповідання. *Ол. Грушевський.* — **Грицько Григоренко**: Твори. *Ол. Ол.* — **В. Винниченко**: „Базар". *І. «Гірлянченко.* — **С. Петлюра**: Незабутні. *В. М.* — **Гр. Гетьманець** (Гр. Сьогобочний): Батько української повісти. *О. Г—ий.* — **Гр. Гетьманець** (Гр. Сьогобочний): Борець народний (Ковалевський Микола). *Ол. Олександренко.* — **Людвік Кульчицький**: Федерація і національна політика. *О. Лиз.* — **П. А. Тутковський**: Український янтарь (бурштин). *А. Л.* — **Д. Г.**: Ірляндська республїка. — **Ляля Ляйпат Рай**: Сучасне політичне становище Індії. *О. Г—й.* — **С. Черкасенко**: У шахтарів. *Ол. Г—а.* — **І Звідомленне управи укр. народ. школи ім. Шевченка.** *О. Г—й.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Трудова Республїка.

Щоденна полїтична, економична і лїтературна газета.

Орґан Київської орґанїзації У. П. С.-Р. (Центральна течія).

Тимчасова адреса: **Київ, ул. Фундукліївська, № 19, п. 10.**

Приймаєть ся передплата

на науковий журнал українознавства

„УКРАЇНА“

орган українського Наукового Товариства у Київі, що виходитиме що три місяцї книжками в 8—10 аркушів, при участи визначнїйших українських учених, під проводом проф. М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Передплата за рік 1917 — **8** карб.

Вийшли за 1917 р. кн. 1 і 2, друкуєть ся 3 і 4.

Редакція й контора: *Київ, Вел. Підвальна № 36, кв. 8, Бюро Укр. Наук. Товар.*

Приймаєть ся передплата на місячник

„ШЛЯХ“.

Орґан незалежної думки.

ПЕРЕДПЛАТА: річно 20 карб.; ½ р. — 10 карб; ¼ р. — 5 карб.

Адреса: **Київ, Мар.-Благовіщенська, 123, п. 20.**

„КНИГАРЬ“.

Лїтопис українського письменства, присвячений справам українських видавництв.

Цїна часопису в 1918 роцї з пересилкою на три місяцї — 3 руб., окрема книжка — 1 р. 10 к. Перші чотирі книжки «Книгаря» досилають ся новим передплатникам за додаткову платню 3 руб.

Передплата приймаєть ся по адресї: *Київ, Володимирська № 42,* **„Час“,** редакція «Книгаря».

Приймаєть ся передплата на **1918—1919** шкільний рік

НА ЗАГАЛЬНО-ПЕДАҐОҐЇЧНИЙ ЖУРНАЛ

ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА.

Рік видання другий.

З огляду на ненормальні обставини видавничої справи передплата твердо не установлена: **ПОКИ-ЩО треба присилати 15 карб.**

Зважаючи на теперішню дорожнечу й недостачу паперу, журнал друкуєть ся в обмеженій кількости, тому просимо ш. п.п. передплатників і особливо Народнї Управи (земства) заздалегідь внести передплату.

Журнал видає **Всеукраїнська Учительська Спілка. Редаґує Комітет.**

Відповідальний редактор О. ДОРОШКЕВИЧ.

Адреса: *Київ, Басейна № 11, 2-й поверх.*

Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Приймаєть ся передплата

на рік 1919-й

на український місячник літератури, науки й громадського життя:

Літературно-Науковий

Вістник.

Журнал буде містити белетристику оригінальну і перекладну, а то: поезії, повісти, оповідання, драми та мемуари; статті з укр. історії, літератури, суспільної економії й иньших областей знання; огляди літератури, науки і суспільно політичного життя; в кінці критику та бібліографію.

В журналї в 1918 р. беруть участь: В. Алешко, Хр. Алчевська, Гр. Борисович, Хома Брут, В. Винниченко, М. Вороний, Г. Гірняченко, Г. Григоренко, М. Грушевський, Ол. Грушевський, М. Доленко, Д. Донцов, Д Загул, М. Зеров, М. Жук, О. Журлива, М. Жученко, М. Івченко, О. Катренко, М. Козоріс, І. Красковський, Б. Лазаревський, В. Лащенко, Ор. Левицький, Я. Мамонтів, В. Мінковський, П. Мирний, М. Могилянський, О. Олесь, Е. Перфецький, Д. Пісочинець, К. Полїщук, А. Постоловський, М. Рильський, Н. Романович-Ткаченко, М. Рудницький, С. Русова, Я. Савченко, Ю. Самброс, Ів. Свєнцїцький, О. Слїсаренко, П. Стебницький, Ів. Стешенко, М. Сумцов, П. Тенянко, М. Терещенко, П. Тичина, М. Тишкевич, Ю. Тищенко, Гр. Чупринка, Г. Шумлівий та ин.

В перших книжках Л.-Н. Вістника за 1919 р. буде надруковано роман П. Мирного: «Повія» (третя частина) і листи Коцюбинського.

Крім згаданих обіцяли співробітничати в журналї: М. Вороний, М. Грушевський, О. Грушевський, В. Дорошенко, М. Зеров, М. Жук, Я. Мамонтів, Д. Маркович, О. Олесь, К. Полїщук, М. Рильський, В. Самійленко, П. Стебницький, Н. Романович-Ткаченко, М. Рудницький та другі.

Редакція й контора: *Київ, В. Підвальна, № 36, пом. 8. Телеф. 60 — 27.*

Редакція відчинена від 10 — 12 год., Контора від 9 — 3 год. дня.

З огляду на дорожнечу паперу «Літ.-Наук. Вістник» друкуєть ся в обмеженій скількости примірників; тому просимо спішити ся з передплатою.

Комплети місячника за роки 1907—1914, продають ся по 8 карб.; за 1917 — по 10 карб., а за 1918 — по 28 карб.

ЦІНА СЕЇ КНИЖКИ 5 карб.

Умови передплати на 1919 р.: поки що треба надсилати **30** карб., докладна ціна буде установлена пізнїйше.

Перші книжки висилатимуть ся тільки тим, хто надішле не менше **15** карб.

Видає Товариство підмоги українській літературі, науці й штуці.

Редактор: **О. Олесь.**

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google